

Србиму и њихан анимација, али и
споменици појаснитеји поглед.

Бејард, Евангелија и Франц

СРБИ У ЧИКАГУ ПРОБЛЕМ ЕТНИЧКОГ ИДЕНТИТЕА

Издавач
Дислокација
школа
Библиотека

Издатак издавача
Срби — највећи народ на свету

Издавач
Дислокација
школа
Библиотека

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
Издања Етнографског института
Посебна издања, књига 32

Уређују

Никола Пантелић
Јован Јанићевић

Рецензенти

Обрен Благојевић
Душан Дрљача
Душан Бандић

Ликовна опрема

Миодраг Вартабедијан — Варта

За издаваче

Никола Пантелић
Драгиша Бугарчић

UDC 316.356.4(=861 : 73) : 316.732 : 398(=861)

Срби у Чикагу
Проблем етничког
идентитета

Мирјана Павловић

СРБИ У ЧИКАГУ
ПРОБЛЕМ ЕТНИЧКОГ
ИДЕНТИТЕТА

Ефод-Београд

Библиотека ФФСБ Србије

Библиотека

Извештајни центар

Библиотека

Извештајни центар

Издавачи

Етнографски институт САНУ

Издавачка задруга ИДЕА

Београд, 1990

THE SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
ETHNOGRAPHICAL INSTITUTE

MIRJANA PAVLOVIĆ
SERBS IN CHICAGO
PROBLEM OF ETHNIC IDENTITY

Технички уредник

Никола Поп—Константиновић

Лектор

Лепосава Жунић

ISBN 86-7587-004-3

Тираж: 1500 примерака

Штампа

ДИГП „ПРОСВЕТА“ НИШ

Примљено на седници Одељења друштвених наука
Српске академије наука и уметности, 9. јануара 1990.
на основу реферата академика Обрен Благојевића

Штампано уз учешће средстава
Републичке заједнице науке Србије

У В О Д

Исељавање српског становништва у Америку почиње крајем XIX и почетком XX века и, с променљивим интензитетом, траје до данас. Пореклом из различитих крајева данашње Југославије, наши исељеници насељавају различите области САД, а међу њима од самог почетка Чикаго, један од највећих урбаних и индустријских центара Америке. У овом раду покушаћемо да утврдимо колико су и зашто наши исељеници очували свој етнички идентитет, као и на који начин се он данас манифестије у многонационалној средини каква је Чикаго.

У овом раду, под појмом исељеника подразумеваћемо „део српског народа, који се у разним периодима историјског развитка српског народа, из различитих узрока и у разним поводима на различите начине одвојио од основне етничке матице исељавањем у друге земље и нашао се у другим етничким срединама, друштвеним заједницама и државама”.¹ Припадност етничкој групи, па и исељеништву, може се одређивати на основу субјективног и објективног критеријума. По објективном критеријуму, српско исељеништво обухвата припаднике српског народа, а по субјективном, који је прихваћен и у нашој данашњој најуци и политици, свака особа може се сасвим слободно определити којој нацији припада.² Осим тога, тре-

¹ K. Jončić, *Izučavanje srpskog iseljeništva u SAD i Kanadu i njegovih veza sa starim zavičajem*, MP 3—4, Beograd 1982, 357.

² Исто, 359.

ба напоменути да се често изједначава верска и етничка припадност, па су српским исељеништвом често обухватани Црногорци и Македонци. Како се у овом раду полази од субјективног критеријума етничке припадности, њиме је обухваћен и један број исељеника Црногораца који се и данас у Чикагу изјашњавају као припадници српског народа.

Потреба за проучавањем српског исељеништва у нашој земљи јавља се врло рано, још с првим већим таласом исељавања становништва у прекоокеанске земље, па и у Америку, о чему сведоче многи новински чланци из тог времена. Овом проблему, међутим, у науци није посвећено доволно пажње па се до другог светског рата исељавањем већином баве публицисти или сами исељеници. Но, и поред тога, мало је радова посвећено Србима у САД, а посебно Србима у Чикагу. Најзначајнији су радови: М. Јефтића, П. Слепчевића, Б. Пурића,³ а само у раду Л. Пејовића⁴ има више података о српској колонији у јужном Чикагу пред други светски рат. Осим тога, поједини релевантни подаци могу се наћи у делима која се уопштено баве исељавањем Југословена или посебно Хrvата. То су пре свега дела Л. Адамича, затим А. Тресић — Павичевића, Х. Сироватке⁵ и других. Тако у новије време јавља се проучавање исељеништва на научним основама, посебно у радовима И. Чизмића и В. Микачића,⁶

³ М. Јефтић, *Мала Србија, Српско усељеништво у Америци*, New York 1916; П. Слепчевић, *Срби у Америци, Белешке о њихову стању, раду и националној вредности*, Женева 1917, и Б. Пурић, *Наши исељеници*, Београд 1929.

⁴ L. Pejović, *Prikaz naših iseljenika*, Čikago 1939.

⁵ L. Adamic, *The Native Returns*, New York 1934; Исти, *A Nation of Nations*, New York and London 1945; Исти, *Smjeh u džungli, Autobiografija jednog američkog useljenika*, Sarajevo 1952; A. Tresić — Pavičević, *Preko Atlantika do Pacifika, Život Hrvata u Sjevernoj Americi*, Zagreb 1907., и H. Sirovatka, *Kako je u Americi i komu se isplati onamo putovati?*, Zagreb 1907.

⁶ I. Čizmić, *Doseljavanje, struktura i pološaj naših iseljenika u prekomorskim zemljama*, Teme o iseljeništvu 5, Zagreb 1974; I. Čizmić i V. Mišić, *Neki savremeni problemi iseljeništva iz*

мада се и у њима пажња уопште посвећује исељавању Југословена или посебно Хрвата. Значајнији подаци о разлозима и динамици исељавања, као и о социјално-економском положају и организацијама Срба у САД и Чикагу до првог светског рата дати су у раду В. Hrabaka *Srbi iseljenici u SAD do prvog svetskog rata*⁷.

Интересовање за проучавање етничких група у САД јавља се много раније него код нас, што је разумљиво јер су се Сједињене Америчке Државе као земље великих усељеничким таласа врло рано суочиле с проблемом адаптације и асимилације досељеника. Уз проучавање осталих етничких група јавили су се радови у којима су своје место нашли и наши исељеници. Они из раних 1900-их година нису посвећивали посебну пажњу Србима, већ су их изучавали као део јужних Словена или Словена уопште. У том смислу је карактеристичан рад E. Balcha *Our Slavic Fellow Citizens*⁸. Таква тенденција наставља се и у новијим делима Американаца југословенског порекла. G. Govorchina и B. Colakovica.⁹ Међу значајним социолошким истраживањима и рад Dj. Vrge и F. Faheya о унутрашњој подели у српској православној црквоној епархији у Чикагу,¹⁰ док су за антрополошко-етнолошка проучавања значајни: монографија D. Padgett о адаптацији српских досељеника у Милвокију, рад A. Симића о променама у породичном животу калифорнијских Срба и L. Bennett о очувању етничког идентитета Срба,

SR Hrvatske I i II, Teme o iseljeništvu 1 i 2, Zagreb 1974. i V. Mikačić, *Adaptacija, integracija i asimilacija naših iseljenika u prekomorskim zemljama*. Teme o iseljeništvu 6, Zagreb 1976.

⁷ B. Hrabak, *Srbi iseljnici u SAD do prvog svetskog rata*, Novi Sad 1980.

⁸ E. G. Balch, *Our Slavic Fellow Citizens*, New York 1910.

⁹ B. Colakovici, *Yugoslav Migrations to America*, San Francisco 1973. i G. Govorchin, *Americans from Yugoslavia, A Survey of Yugoslav Immigrants in the United States*, Gainesville 1961.

¹⁰ Dj. Vrga and F. Fahey, *Changes and Socio-religious Conflict in an Ethnic Minority Group, The Serbian Orthodox Church in America*, San Francisco 1975.

Хрвата и Словенаца у Вашингтону.¹¹ Детаљнији подаци о радовима о Србима у САД и Канади дати су у библиографији R. Gakovicha и M. Radovicha.¹² Може се, међутим, рећи да су радови о Србима у САД релативно оскудни, нарочито у поређењу с много богатијом литературом о исељеницима осталих етничких група (Немци, Пољаци, Ирци и други).

Како је врло мало радова посвећено етничком идентитету Срба у САД и у Чикагу, што је предмет нашег рада, у њему смо, поред постојеће литературе, користили дела која се уопштено баве дефинисањем етничког идентитета или проблемом његовог очувања код осталих етничких група у САД и Чикагу¹³.

Као други тип извора у раду су коришћени статистички подаци из америчких пописа становништва — савезних и градских, као и из посебних публикација које се заснивају на овим пописима: *Facts about Chicago, The people of Chicago — Who We Are and Who We Have Been, Statistical and Metropolitan Area Date Book* за 1982. годину и други. Треба напоменути да су и статистички извори о Србима у Чикагу много сиромашнији од оних који се односе на друге етничке групе у граду. Почетком века Срби су у њима регистровани заједно с осталим становништвом тадашње Аустро-Угарске, а касније Југославије или су због своје малобројности регистровани у групи „Остали”.

Користан извор за проучавање Срба у Чикагу представља и исељеничка штампа, као и различите публикације исељеничких организација, гласници, билтени,

¹¹ D. Padgett, *Conducting Research on Serbs in America, Problems and Prospects*, Serbian Studies 2/3, Chicago 1983; A. Sinić, *The Serbian Family in America, Cultural Continuity Syncretism and Assimilation*, Serbian Studies 1, Chicago 1982. i L. Bennett, *Personal Choice in Ethnic Identity Maintenance, Serbs, Croats and Slovenes in Washington* D. C., Palo Alto 1978.

¹² P. Gakovich and M. Radovich, *Serbs in the United States and Canada, A Comprehensive Bibliography* Minneapolis 1976.

¹³ W. Isajiw, *Definitions of Ethnicity, Ethnicity 1*, New York and London 1974; N. Glazer and D. Moynihan, *Ethnicity, Theory and Experience*, Cambridge 1975. i dr.

финансијски извештаји, календари, а посебно споменице које се издају поводом прослава јубиларних годишњица појединих организација. Типична споменица, на пример, садржи: кратак историјат организације и њене активности, листу чланова, огласе и рекламе српских пословних људи, као и огласе — захвалнице сличних организација или појединих исељеника и њихових породица.

Најзначајнији подаци за наш рад добијени су на терену комбинованом методом посматрања са учествовањем и интервјуом и слободним разговором. Теренски рад у Чикагу трајао је од 24. јуна до 15. октобра 1985. године.

У свакој колонији или црквено-школској општини (ЦШО) током целе године одржава се више светковина религиозног и световног садржаја. Присуствовали смо, на пример, литургијама у црквама и „федералне“ и „слободне“ епархије, погребима, венчањима и крштењима, пикницима, хорским и фолклорним приредбама, концертима и спортским такмичењима. Осим тога, у Чикагу се сваке године одржава и Folk Fair (Сајам фолклора) на коме све етничке групе које живе у њему, па и Срби, приказују елементе своје материјалне културе, музiku и народне игре, традиционална јела и пића и документарне филмове.

Интервјуом и слободним разговором обухваћени су исељеници три генерације.

Прва генерација обухвата особе рођене на територији данашње Југославије које су се доселиле у САД и чији родитељи у то време нису живели у САД.

Друга генерација обухвата:

- особе рођене на територији данашње Југославије које су се доселиле у САД заједно са својим родитељима пре навршене седме године, односно пре поласка у школу;
- особе рођене изван Југославије и САД које сада живе у Чикагу, а чији је бар један родитељ рођен на територији данашње Југославије;

в) особе рођене у САД чији је бар један родитељ рођен на територији данашње Југославије, а касније досељен у САД.

Трећа генерација обухвата особе рођене у САД чији су родитељи такође рођени у САД, а бар један од родитеља њихових родитеља — на територији данашње Југославије.

Према времену и узроку досељавања у Чикаго, припадници прве генерације су подељени на три таласа. Први талас обухвата исељенике до другог светског рата, други талас обухвата исељенике који у Чикаго долазе после другог светског рата, најчешће до 1960. године као политички емигранти или расељена лица, а трећа талас — економске исељенике од 1960. године до данас.

Друга генерација подељена је на два типа. Први тип су потомци старих исељеника до другог светског рата. Већина је одрасла у јужном Чикагу када је у њему постојала јака српска колонија. Други тип обухвата потомке исељеника после другог светског рата, од којих већина никада није живела у некој колонији јер се у њих ни њихови родитељи најчешће нису насељавали. Таква подела је направљена зато што је уочена битна разлика у II генерацији у очувању неких етничких обележја. Први тип је много боље очувао нека етничка обележја, док се у том смислу други тип приближава III генерацији. Водило се рачуна да казивачи сваке генерације буду различитог пола, старости и образовања, као и припадници различитих црквено-школских општина.

Осим тога, међу казивачима има и особа чије везе са црквом нису јаке, као и оних из мешовитих бракова.

Како данас у Чикагу живи мало исељеника првог таласа, покушали смо да нешто више података о њиховом животу у Чикагу добијемо интервјуисањем њихове деце. То је и разлог што се у појединим табелама у овом раду јавља знатно већи број припадника првог таласа него што је било казивача тога таласа.

Осим тога, посредним путем добијени су и неки подаци о припадницима II и III генерације, на основу интервјуа њихових родитеља. Током теренског рада вођено је и више неформалних разговора с угледним особама црквено-школских општина, културно-уметничких клубова и осталих исељеничких организација, као и с неколико припадника различитих таласа и генерација.

Иако је тема нашег рада етнички идентитет Срба у Чикагу и његове данашње манифестације, њиме је обухваћен и историјат и начин живота старијих исељеника јер смо сматрали да начин живота данашњих наших исељеника претежно зависи од времена њиховог доласка и од начина живота њихових родитеља.

У првом делу рада изнете су основне карактеристике исељавања Срба у САД, јер је Чикаго само део општих кретања наших исељеника према овој земљи.

У другом делу рада дате су (А) демографске карактеристике и (Б) исељеничка средина Срба у Чикагу.

А) У оквиру демографских карактеристика најпре су обраћене: (1) карактеристике миграција Срба у Чикаго: време и узроци исељавања и њихов размештај у Чикагу, а затим (2) демографска структура исељеника, односно њихово бројно стање, старост, пол и социјално економске карактеристике;

Б) исељеничком средином обухваћени су, с једне стране: (1) историјат и развој колонија, а, с друге стране (2) институције, и то: а) исељеничке организације (црквено-школске општине и потпорне, радничке и политичке организације) и б) исељеничка породица.

Трећи део рада обухвата етнички идентитет Срба у Чикагу. Прво је, на основу постојећих мишљења у науци, дата дефиниција етничког идентитета и његове функције, а затим етничка симболика Срба у Чикагу. Етнички симболи су систематизовани у два симболичка система: (1) вербални (језик и лична и породична имена) и (2) невербални (вера, музика, храна и

украсни предмети). На крају су обраћени фактори који делују на очување или губљење њиховог етничког идентитета.

Мада овај рад представља пресек проблема и тежњи једне мале етничке групе, сматрамо да је он одраз комплексних проблема етничности и асимилације и осталих група у овом граду, па и САД, али и општих проблема с којима се наши исељеници сусрећу и у другим градовима САД, па и другим прекоокеанским земљама.

Сви верите у ствари које су у већини у вези са симболом, као што је крст, су, као и у свим етничким групама, довољно високим, али нешто више у хришћанима.

Сличној ствари стављају се и верите у већинском православљу које су у већини у вези са симболом крста (који имају око 70%) и 20% верите у јеванђељско писмо које имају већи број верника (који имају око 10% веру), и 10% у обеју хришћанске деноминации (који имају око 10% веру).

Сличној ствари стављају се и верите у већинском исламу који имају око 10% веру. У овој вери вере у исламске симболе су, као и у хришћанству, веома високе и већински верници верују у исламске симболе (који имају око 70% веру), и 20% вере у исламске симболе који имају око 10% веру, и 10% у обеју исламске деноминации (који имају око 10% веру).

Сличној ствари стављају се и верите у већинском будизму који имају око 10% веру. У овој вери вере у будистичке симболе су, као и у хришћанству, веома високе и већински верници верују у будистичке симболе (који имају око 70% веру), и 20% вере у будистичке симболе који имају око 10% веру, и 10% у обеју будистичке деноминации (који имају око 10% веру).

који је утицао на њихову миграцију. У тој миграцији се узимају укључене и људи који су пристигли у САД у периоду од 1820. до 1880. године, али и они који су пристигли дуже касније. Ако се уважи да је у овом периоду дуже касније, у току времена када је југословенска миграција почела, у тој миграцији се укључују и људи који су пристигли у САД у периоду између 1880. и 1920. године.

Први део

НАШИ ИСЕЉЕНИЦИ У АМЕРИЦИ

Исељавање Југословена, па и Срба, у Сједињене Америчке Државе део је општих европских кретања према овој земљи. У америчкој научној литератури (социолошкој, етнолошкој, антрополошкој, географској и др.) обично се разликују два таласа европских прекоморских миграција. Први талас исељавања траје од 1820. године, када су досељеници у Америци први пут регистровани, до 1880. године и обухвата становништво северне и западне Европе. Они се најчешће називају „стари досељеници“ (old immigrants). Потекло досељеника другог таласа, „нових досељеника“ (new immigrants), који у Америку долазе после 1880. године, већином је у јужним и источним европским државама: Аустро-Угарској, Италији и Русији.¹ Српска и уопште југословенска миграција у САД припада овом другом таласу.

Постоји претпоставка да је 1492. године било и Срба међу далматинским морнарима на Колумбовом броду.² Многи писци прихватају могућност да су далматински бродови стигли до Америке убрзо по њеном откривању, о чему би сведочио и назив једне групе

¹ M. Petrovich and J. Halpern, *Serbs*, Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups, Cambridge and London 1980, 917.

² Исто, 919.

Индијанаца, Croatan.³ Међутим, први идентификовани српски досељеник у Америци бије је Đorđe Fisher, алијас Борђе Шагић (1795 — 1873) који у Америку стиже 1815. године. Могућно је да је наших досељеника било и раније, али и сам Fisher је наводио да ниједног Србина није срео у Америци све до последњих деценија 19. века.⁴ Дакле, овакви и слични примери имали су карактер индивидуалних миграција јер за собом нису повукли већи број исељеника.⁵

Стварно исељавање наших људи у Америку започело је половином прошлог века и одвијало се у неколико етапа од којих свака има посебне карактеристике (број, узрок, област исељавања, предео насељавања итд.).

M. Petrovich и J. Halpern разликују пет таквих периода. Први, обухвата најстарије исељенике из групе старих досељеника (old immigrants), који у Америку долазе до 1880. године. Највећи талас нових досељеника јавља се између 1880. и 1914. године, а следећи између два светска рата (1918. — 1941.). Четврти талас чине расељена лица (displaced persons) и избеглице после II светског рата, односно у периоду 1945. — 1965. године. На крају, пети талас исељавања после 1965. године још увек траје.⁶

Првом таласу исељавања припадају морнари и рибари из Боке Которске, Дубровника, Паштровића, који стварају своје колоније у Њу Орлеансу и обалним пределима Мексичког залива, на атлантској и паципичкој обали.⁷ Значајне трагове они су оставили у

³ L. Adamic, *A Nation of Nations*, New York and London 1945, 235.

⁴ И. Цветић, *Они који не осташе овде*, Југословенски писци у САД, Београд 1933, 29.

⁵ I. Čizmić, *Doseljavanje, struktura i položaj naših iseljenika u prekomorskim zemljama*, Teme o iseljeništvu 5, Zagreb 1976, 35 i 36.

⁶ M. Petrovich and J. Halpern, н. дело, 917.

⁷ С. Поповић, *Срби у Америци*, Подунавка 10, Београд 1848, 37. и A. Eterovich, *Croatians From Dalmatia and Montene-*

унапређењу риболова и индустрији острига у делти Мисисипија,⁸ у индустрији туна у Сан Педру,⁹ као и воћарству, нарочито у производњи грејпа и јабука у Калифорнији и шљива у Сакраменту.¹⁰ Када је 1848. године Америку захватила златна грозница, већи број наших људи истражује и насељава пустаре северне Калифорније, Неваде, Аризоне и Аљаске.¹¹

Највећи талас исељавања наших људи у Америку јавља се крајем XIX и почетком XX века. Под утицајем Далматинаца почиње исељавање и из суседних области: Лике, Црне Горе и Херцеговине, а потом из Босне и Војводине.¹² Тек при крају тог таласа, између 1911. и 1913. године, почиње и нешто веће исељавање из Србије и Македоније.¹³ Како у Америци око 1880. године јењава трка за златом, области насељавања претходног таласа нису више привлачне за наше исељенике. Захваљујући својој покретљивости и знању језика, Далматинци су могли добро да се запосле, док су континентални исељеници успевали да пронађу само тешке и опасне послове: у рудницима, челичној индустрији и грађевинарству. Због тога они у почетку најчешће насељавају северну Минесоту и суседне области богате гвожђем, као и северни Мичиген, богат бакром. Касније се запошљавају и у индустрији Чи-

grin Slavs in the West and South 1800 — 1900, San Francisco 1971, 36, 37.

⁸ F. Lovrich, *The Social System of a Rural Yugoslav — American Community*, Oysterville, San Francisco 1963, 47 i M. Vuinovich, *Jugosloveni u Louisiani*, Sjedinjene Američke Države, Iseljeništvo naroda i narodnosti Jugoslavije, Zagreb 1978, 318 — 321.

⁹ B. Niland, *Yugoslavs in San Pedro, California, Economic and Social Factors*, Sociology and Social Research 26, sept. — oct. 1941, 38 — 40.

¹⁰ *The Yugoslavs in the USA*, New York 1921, 27.

¹¹ Н. Боновић, *Социјални поглед, О југословенској емиграцији у САД*, СКГ 28, Београд 1929, 50, 51.

¹² П. Слепчевић, *Срби у Америци, Белешке о њихову стању, раду и националној вредности*, Женева 1917, 14.

¹³ В. Hrabak, *Srbi iseljenici u SAD do prvog svetskog rata*, Novi Sad 1980, 130, 131.

кага, Џолиета, Кливланда, Њујорка, Милвокија и у рударским областима и челичанама Пенсилваније и западне Вирџиније.¹⁴

Могућност запошљавања била је један од најзначајнијих фактора при избору области насељавања. Важну улогу, међутим, имала је и сличност с крајем из кога исељеници потичу, као и распоред већ постојећих колонија. Тако су Срби, осим Личана, насељавали западну Пенсилванију, источни Охајо и западни део Вирџиније, Личани Илиноис, Минесоту, затим Колорадо, Јутах, Вајоминг и Канзас, а Бекељи — западне крајеве и пацифичке градове.¹⁵

У том периоду највећег исељавања наших људи у Америку јављају се и први повратници из тих области.¹⁶

У току првог светског рата исељавање нашег становништва у Америку нагло опада због промена у америчком законодавству и увођења рестриктивних прописа о усељавању 1921. године и исељеничке квоте 1924. године.¹⁷ Трећи талас исељеника зато већином чине рођаци америчких грађана нашег порекла, који у Америку улазе по принципу квоте. Она је за нас увек мала, а од 1924. године није износила више од 1000 лица годишње.¹⁸ Становништво се исељавало из истих крајева као и у претходним периодима и најчешће је насељавало већ постојеће српске колоније у Америци.

После првог светског рата наставља се тенденција враћања наших исељеника, тако да је између два рата број повратника био знатно већи од броја исељеника.¹⁹

¹⁴ L. Adamic, *n. дело.*, 240.

¹⁵ Ч. Павић, *Срби и српске организације у Америци*, Чикаго 1917, 10.

¹⁶ Б. Т. *Наши у Америци*, Нови Живот 15, Београд 1923, 7.

¹⁷ I. Čizmić i V. Mikačić, *Neki suvremenih problemi iseljeništva iz SR Hrvatske II*, Teme o iseljeništvu 2, Zagreb 1974, 266, 267.

¹⁸ B. Colakovic, *Yugoslav Migrations to America*, San Francisco 1973, 64.

¹⁹ Б. Т., *n. дело.*, 7.

У том периоду исељавање из наше земље мења и свој карактер. Дотадашњи исељеници већином одлазе у Америку да би зарадили новац и да би се вратили, па то исељавање има карактер одласка на привремени рад у иностранство. У трећем и следећим таласима, међутим, већина исељеника одлази у Америку с намером да се у њој стално настани.²⁰

Док претходне таласе већином чини економска емиграција, четврти талас обухвата претежно наше заробљенике из немачких логора, који због промене политичког уређења после другог светског рата одлучују да се не врате у земљу. Осим њих, јављају се и припадници различитих побеђених група, који су се при крају рата повукли с Немцима. Сви они се у Америку усељавају изван квоте, а на основу Закона о расељеним лицима (Displaced Persons Act) из 1948. године и Закона о избеглицама (Refugee Relief Act) из 1953. године.²¹ У периоду од 1946. до 1968. године њихов број је износио око 83152 лица.²²

Пети талас исељавања чини економска емиграција после другог светског рата. Исељавање тог таласа још увек траје и одвија се према квоти. Место опредељења исељеника последња два таласа условљено је могућношћу запошљавања и претходном концентрацијом наших људи. Они одлазе у Њујорк, Илиноис, Охајо, Мичиген, Висконсин, Њуџерзи и Калифорнију.²³ У градске области Њујорка, Чикага и Кливланда доселило се две трећине југословенских исељеника. Само неколико се насељава у Пенсилванију, Западну Вирџинију, Минесоту, Монтану, Колорадо и друге водеће области досељавања исељеника претходног таласа.²⁴

²⁰ B. Colakovic, н. дело., 57.

²¹ M. Petrovich and J. Halpern, н. дело., 920.

²² B. Colakovic, н. дело., 70.

²³ B. Colakovic, *Serbian Settlements in the United States*, Mankato 1984, 6.

²⁴ B. Colakovic, *Yugoslav Migrations to America*, н. дело., 70.

Све те опште карактеристике српске и југословенске емиграције у САД одликују и Србе у Чикагу. Међутим, како данас у Чикагу живи мали број Срба досељених пре другог светског рата, сви они су у овом раду обухваћени једним — првим таласом. Други талас, како је то истакнуто у уводу, обухвата избеглице и расељена лица, а трећи — економску емиграцију после 1960. године.

Сада је у већем броју српских семејстава у Чикагу које су се доселиле током првог таласа доказано да су то углавном семејства чланова бивше војне уније које су мешавши своге родитеља и својих брата и сестара у сајаму СД-а имигрирали у ратовима и револуцијама. Учесници овог таласа су већином учествовали у ратовима СД-а у Југославији, али и у ратовима у Кини и у Јапану.

Сада је СД-у стручњачама ој људима први талас имиграната уважају као велики и убедљиви извор о његовој историји, иако су чланови ове групе досељени у САД и у време када је њено име увек било склонито уз десничарске и конзервативне тенденције и идеологије. Економски аргумент је јасно да је овој групи људи који су присуствовали и подстакивали политички и социјални напредак у Србији и њеним демократичким и независним развојем, да ће у овом друштву имати већи и бољи утицај, али и да ће у суштини имати већи утицај на српску заједницу у САД, а не да ће се овим путем ослободити од ње.

Сада је у већем броју српских семејстава у Чикагу које су досељени током првог таласа доказано да су то семејства чланова бивше војне уније које су мешавши своге родитеља и својих брата и сестара у сајаму СД-а имигрирали у ратовима и револуцијама у Југославији, али и у ратовима у Кини и у Јапану.

Други део

СРБИ У ЧИКАГУ

Предео у коме се данас налази град, индијанско племе Алгонкини назвало је Чикаго, што је на њиховом језику значило поље лука. То име је прво добила река која је туда протицала, а 1830. године и насеље на њеним обалама.¹

Град Чикаго је основан 10. августа 1833. године. У то време у 43 куће живело је 200 становника.² У почетку, град француских Канађана и Индијанаца, под утицајем досељеника са Истока нагло се шири и популација се стално повећава, тако да 1852. године има 60.000 становника.³ Стални прогрес града заустављен је 1871. године великим пожаром. Ватра је уништила више од 100.000 дома, а штета је процењена на више од 200 милиона долара.⁴ Ипак, после катастрофе град се брзо опоравио и наставио убрзани развој.

Данас је Чикаго метропола на југозападној обали Мичиген језера (мапа), површине око 228.135 квадра-

¹ G. Stewart, *American place-names, A Concise and Selective Dictionary for the Continental United States of America*, New York 1970, s. v. Chicago.

² B. Berger, *Beautiful Chicago*, Oregon 1980, 8.

³ Исто., 9.

⁴ Исто., 10.

тних миља,* дужине 25 миља, а ширине 15 миља.⁵ Према попису становништва из 1980. године, на ужем подручју града живи 3,005.072 становника, а на ширем 7,103.624 становника.⁶ По величини заузима друго место у САД, а прво у држави Илиноис, иако није њен главни град. Данас је важан саобраћајни чвор. Има веома развијену индустрију гвожђа и челика, као и машинску, хемијску и прехрамбену индустрију. Осим тога, са многим факултетима, библиотекама, музејима, позориштима и другим институцијама представља и значајан културни и научни центар.

То је град у коме живе припадници преко 80 различитих нација.⁷ Све оне имају мање или веће стамбене колоније, националне, културне, политичке и друге организације.

Становништво Чикага српског порекла први пут је регистровано тек 1910. године.⁸ Сигурно, је међутим, да су наши људи још много раније долазили у Чикаго, али је тешко одредити тачно време. У једном извору се помиње да је један од првих српских досељеника у Чикагу био Иван Вучетић, који је 1872. године дошао из Боке Которске.⁹ У време кад су их пописи становништва први пут регистровали, Срби у Чикагу су већ имали формиране колоније, своју цркву и релативно организован социјални живот. Временом, због различитих узрока, настало је раслојавање тих колонија, тако да данас већина наших исељеника, нарочито оних који долазе после другог светског рата,

* Миља = 1609 м, *Мала енциклопедија „Просвета“*, Београд 1969, с. v. миља.

⁵ *Facts about Chicago*, Municipal Reference Library City Hall, Chicago 1985, 1.

⁶ States and Metropolitan Area Date Book 1982, A Statistical Abstract Supplement, US Department of Commerce, Bureau of the Census, 581.

⁷ U. S. Census 1982.

⁸ The People of Chicago, Who We Are and Who We Have Been, Department of Development and Planning, City of Chicago 1976, 28.

⁹ Американски Србобран, 25. фебруар 1938, 2.

живи расута по целом граду. Једино још у јужном Чикагу постоје видљиви трагови старе колоније, мада у распадању. Ту се још увек налази већи број српских домаћина, две православне цркве и седишта српских организација.

Иако су Срби у Чикагу у појединим периодима имали јаку колонију и многе организације, иако се у том граду налази центар српске православне епархије, из кога су се различити утицаји ширили на српске колоније у осталим градовима, они никада нису представљали значајнију групу с већим утицајем у самом граду. Разлог за то је вероватно њихова малобројност. Према попису становништва из 1970. године, Срби и Хрвати заједно сачињавали су групу од 16.189 становника или 1,62% свих странаца,¹⁰ тако да их многи различити пописи, статистике, социолошке и етничке студије најчешће сврставају у групу „Остали“ (Others) и о њима не дају посебне податке или разматрања. Њихов социјални живот био је и остао затворен и одвијао се у оквиру колоније, цркве, националних, културних, спортских и других чисто етничких организација.

¹⁰ The People of Chicago, и. дело., 72.

I. ДЕМОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

A) МИГРАЦИЈЕ

Миграција Срба у Чикаго је константна појава, која с променљивим интензитетом траје од почетка овог века до данас. Њихово исељавање било је изазвано различитим узроцима и јављало се у различитим областима данашње Југославије.

Први наши исељеници у Америци, па и у Чикагу, били су, као што је већ напоменуто, Далматинци. У литератури се као узроци њиховог исељавања често на воде: економски разлози, покретљивост, жеђ за упознавањем нових предела, па и авантуризам.¹

Највећи број српских досељеника првог таласа у Чикаго, што показују и подаци нашег интервјуа, пореклом је, међутим, из данашњих југословенских области које су се пре првог светског рата налазиле под аустроугарском влашћу. Испитаници II генерације најчешће наводе да су им родитељи били пореклом из Лике (22 особе), претежно из делова око Госпића и Титове Коренице, затим из осталих делова данашње Хрватске (5 особа), Херцеговине (4 особе), а само пет особа из Србије и из Црне Горе.

Срби и Хрвати у Аустро-Угарској имали су веома неповољан положај, трпећи стални економски и политички притисак. Живели су већином као сиромашни

¹ L. Adamić, *Smijeh u džungli, Autobiografija jednog američkog useljenika*, Sarajevo 1952, 198.

сељаци и надничари. Поседи су били веома мали, често презадужени, па нису могли да исхране бројна домаћинства. У Аустро-Угарској индустрија је била неразвијена, што је смањивало могућност запошљавања и још више компликовало лошу економску ситуацију.² Осим тога, и у руралним и у урбаним областима наднице су биле ниске, али су зато порези били високи.³

Према нашем интервјуу, због тешке економске ситуације иселило се 76,2% мушкараца првог таласа I генерације (табела I). За жене се тај проценат смањује на 50%. До регресије долази јер се већи број жена (25%) исељавао заједно са родитељима или да би се придружиле раније исељеним мужевима. Осим тога, у не малом проценту (15%) девојке су одлазиле у Чикаго да би се удале за младиће које пре тога нису ни познавале. Такве одлуке сигурно су биле изазване и лошим условима живота код куће. Због тога је проценат жена тог таласа које због сиромаштва долазе у Чикаго сигурно знатно већи.

Као узрок исељавања становништва ових предела у литератури се често наводи и филоксера. Током 1880. године, када и почињу масовне миграције становништва у Америку, она је уништила већину винограда у Далмацији, Хрватској и другим деловима наше земље.⁴

Како политичка и национална ситуација у Аустро-Угарској није била повољна, то се и поједине побуне обесправљеног становништва можда јављају као узрок одласка у Америку, па и у Чикаго.⁵ Један испитаник II генерације наводи да је његов деда с очеве стране учествовао у побуни против Аустро-Угарске у Требињу. Кад је побуна била угушена, морао је

² B. Colakovic, *Serbian Emigration to the United States, Causes and Impact on the Old Country*, Mankato 1982, 2 — 4.

³ R. Green, *South Slav Settlement in Western Washington, Perception and Choice*, San Francisco 1974, 14.

⁴ B. Colakovic, *Yugoslav Migration to America*, San Francisco 1973, 23.

⁵ H. Cair, *On the Trail of the Slavonic Pioneers*, S. Sestanovich, *Slavs in California*, Oakland 1968, 21.

да емигрира. Најпре је био у Турској, па у Грчкој, а потом је отишао у Америку, где се није дуго задржао и вратио се у земљу, чим је сазнао за амнстију.

У двојној монархији било је обавезно служење војног рока, који је трајао три године. Дисциплина је била крута, а плата врло мала. Живот у војсци био је веома тежак у нормалним приликама, а постајао је готово неподношљив у периодима дипломатских криза и ратова. То је био разлог што су многи наши исељеници, нарочито они који су се приближавали 21. години, одлазили у Америку.⁶ Око 19% очева наших испитаника II генерације дошло је у Чикаго да би избегли служење војног рока у омрзнутој аустроугарској војсци.

Ипак, по мишљењу Б. Пурића, основни узрок исељавања становништва из крајева под Аустроугарском био је економске природе: „Нису се исељавали због Аустрије... нити због верских прогањања, нису пошли за освајањима него за хлебом и зарадом.⁷

Констатовање неповољног положаја у земљи матичи, није, међутим, довољан услов да се објасне узроци неких миграција. У такозваној push-pull теорији истиче се да се човек на известан начин идентификује са својом средином, па одвајање од ње изазива емоционалну напетост. Кад услови живота у земљи порекла постану неподношљиви, рађа се жеља да се она промени. Та жеља, међутим није довољна. Осим ње, мора да постоји и сазнање, макар и нереално да ће у новој средини мигрант све своје проблеме моћи да реши. Само кад постоје изгледи за испуњење овог другог условия, долази до исељавања. У том случају средина опредељења и услови у њој имају привлачну моћ за исељеника и називају се „pull“ фактором, а земља миграције „push“ фактором.⁸

⁶ G. Govorcin, *Americans from Yugoslavia, A Survey of Yugoslav Immigrants in the United States*, Gainesville 1961, 23.

⁷ Б. Пурић, *Наши исељеници*, Београд 1929, 10.

⁸ D. Boque, *Principles of Demography*, New York 1969, поглавље 19.

Дакле, веома важан фактор исељавања је сазнање о условима живота у Америци. О томе су наши исељеници имали различите информације од рођака, суседа и пријатеља, путничких агенција и из новинских огласа. Знали су да у Америци има доста наших људи, да се посао може релативно лако наћи, да су најдешце веће али и да је пут скуп, да су трошкови живота већи, да на поседу остају нејаки, који га неће моћи одржавати. Тако су остајали они који су сматрали да у Америци постоје бољи услови живота и веће могућности, али да ипак нису вредни промене средине и свих великих одрицања. С друге стране, они који су Америку схватали као земљу која може да реши све њихове економске и остале проблеме — преузимали су ризик и исељавали су се.

За многе исељенике Америка је била земља неслучених могућности, у којој је све било лепше и боље него код куће. Она је била обећана земља — Елдорадо⁹. Зато многи већ на самом почетку живота у њој доживљавају разочарење. Тачно је да су услови живота били бољи него у земљи материци, али били су и далеко испод њиховог очекивања. Временом, њихове жеље постале су реалније и они су се постепено навикавали на нову средину. Један исељеник овако описује разлику између очекиваног и стварног живота у Америци.

„Сад си ето у тој блаженој Америци, где се само чисто злато блиста! Сањаш и сањаш, летиш у потрагу за сјајним доларима, мислиши да пуниши вреће златом, и већ ти се срце растапа од милине, како ћеш се повратити с тим златом у домовину, али до мала опет те притисне горко разочарење. Нађеш ли послла, пуштаће ти кости од зоре до мрака, сваки долар биће ти крвав, сто пута проклећеш га”.¹⁰

Као важан „pull” фактор деловала су и писма исељеника родбини у стари крај. Она су већином била оптимистичка. У њима је живот наших исељеника често

⁹ L. Adamič, н. дело., 18, 19, 30.

¹⁰ Г. Ратковић, Чувайте се Америке, Бранково Коло 9, Сремски Карловци 1903, 919.

нереално приказиван. Наглашаване су предности, а мане су најчешће избегаване да се породица не би бринула кад већ не може да помогне. Писма су читана суседима, пријатељима, па и целом селу, и сви заједно су замишљали лепоту и све предности живота у Америци. Она су утицала на то да многи, нарочито млађи људи пођу и окушају срећу у њој.¹¹ Осим тога, повратници, који су се у земљу враћали с нешто новца, па тако успевали да врате дуг, унапреде своје имање, или започну неки нови посао, такође су деловали као јак привлачан фактор. Њихове приче о Америци, о политичкој и верској слободи у њој, о великим могућностима, високим надницама и уопште бољем животу биле су зачињене многим улепшавањима.¹² Али слушаоци би то открили тек по доласку у Америку. Наравно, било је и оних који су се враћали без новца, нарочито у време америчке депресије, или чак као инвалиди. Они су, међутим, били у мањини и на њих се није обраћала пажња. Свако је веровао да ће бити боље среће.¹³

Утицај рођака и пријатеља био је врло велики и на исељавање родитеља наших испитаника II генерације. Тако је од 21 особе пет навело да су им очеви дошли у Чикаго на позив родбине, док је још око 50% њих имало у овом граду познанike и пријатеље из старог краја. На долазак њихових мајки овај утицај је био још већи. Ниједна од њих у Чикаго није дошла а да претходно није уследио позив мужа, већеника, или рођака.

На исељавање су деловали и агенти разних паробродских компанија за прекоокеански саобраћај.¹⁴ Један исељеник овако описује обећање агената, као и сам пут за Америку:

¹¹ G. Govorčin, н. дело., 18 — 20.

¹² L. Adamič, н. дело., 18, 19.

¹³ Исто., 30.

¹⁴ G. Govorčin, н. дело., 20, 21.

„Пре него што сам запловио, чуо сам приповедати, како је на броду велики ред, велика чистоћа, ма прави рај. Ту да су лечници који сваки дан прегледавају путнике и да пазе на њихову храну, ма чуо сам све, што може измислити црна душа агента. Кроз четрнаест дана вожње видео сам лечника само један пут... Сурови морнари гоне га (исељеника) у загушљиве просторије, поступају са човеком као са марвом... Писнеш ли, одмах пукне псовка из уста пијана морнара. Наши јадни путници шкрапле зубима, проклињу час, када су се дали завести на пут, али све прекрасно. Патње, које морају подносити на броду, тако су тешке, да се не могу описати”.¹⁵

Већина до сада наведених узрока карактерисали су нашу економску миграцију до другог светског рата. Разматрајући их, Чолаковић истиче да је ширење идеје о исељавању један од најважнијих фактора исељавања нашег становништва у Америку. То поткрепљује чињеницом да су исте економске услове и сличну историјску прошлост имале и Херцеговина и Црна Гора, а да је исељавање из прве области почело много раније. Осим тога, Срби у Турској живели су под већим политичким притиском него у Аустро-Угарској, па ипак се нису исељавали у већем броју. Он сматра да се идеја о исељавању кретала постепено од северозапада према југоистоку и да је то био један од најзначајнијих узрока исељавања.¹⁶

Први талас исељеника у Чикаго после другог светског рата, избеглице и расељена лица, досељавају се из политичких разлога јер нису желели да се врате у домовину у којој је дошло до промене друштвеног уређења. Међутим, највећи број послератних исељеника, нарочито после овог претходног таласа, ипак чине економски емигранти. Многи одлазе у Америку у потрази за болјим послом, зарадом, бољим условима живота. У овом таласу јавља се велики број квалификованих и висококвалификованих стручњака (инжењера, лекара и др.). Као разлог свог доласка у Чикаго многи наводе да у земљи нису имали адекватно запо-

¹⁵ Г. Ратковић, н. дело., 919.

¹⁶ B. Colakovic, *Yugoslav Migrations to America*, н. дело., 161, 162.

слење, нарочито од када се код нас повећава незапосленост. Појединци одлазе најпре у неку од западноевропских земаља на привремени рад, па тек онда одлучују да се одселе у Америку. Један казивач, на пример, наводи да је најпре отишао у Немачку 1966. године, а 1971. године је одлучио да се одсели у Америку. Један од исељеника дошао је у Чикаго као стручњак на позив једне америчке фирме, а други — из професионалних разлога јер му се у Чикагу пружила већа могућност за стручно напредовање. Већина ишак наводи економски фактор (50% мушкараца и 80% жена). И у овом таласу већи број испитаника (50% мушкараца и 60% жена) имао је родбину и пријатеље у Чикагу, што је сигурно допринело лакшем доношењу одлуке о исељавању.

Поред много личних разлога, не узимајући у обзир избеглице и расељена лица, најважнији узрок досељавања Срба у Чикаго, према нашем интервјуу, јесте економски фактор потпомогнут утицајем и подршком раније насељене родбине у Чикагу.

Б) ДЕМОГРАФСКА СТРУКТУРА

1. Број, старост и пол

Одређивање тачног броја Срба у Америци, па и у Чикагу, како у прошлости тако и данас, скоро је немогуће, и то из више разлога. Стари српски исељеници живели су пре одласка у Америку у неколико различитих држава: у Хабсбуршкој Монархији, Краљевини Србији, Краљевини Црној Гори и Турској Империји. Статистике вођене у тим земљама најчешће не дају јасну слику о исељавању становништва. На пример, у табели II приказано је исељавање са територије Хрватске и Словеније према статистици Земаљске владе у Загребу у периоду од 1899. до 1912. године.¹ Ако те по-

¹ Љ. Косиер, *Срби, Хрвати и Словенци у Америци*, Економско-социјални проблеми емиграције, Београд 1926, 25.

датке упоредимо са статистиком паробродских друштава изнетом у табели III,² уочава се велико неслагање. У табели III заведени су многи путници који су путовали без пасоша. Они у табели II нису могли бити регистровани. Осим тога, исељавање из Словеније и Хрватске у почетку је било слободно, па исељеници нису морали веродостојно да наведу земљу у коју емигрирају. Многе од наведених земаља нису ни водиле статистику о исељавању.³

Амерички пописи становништва (савезни и градски) такође не дају потпуно прецизне податке. Већ је напоменуто да су Срби долазили у Америку из различитих држава, па су као земљу порекла често наводили неку од њих (Аустрија, Мађарска, Турска).⁴ Југославија као самостална држава није постојала до 1918. године, али и после тог периода многи необразовани исељеници и даље су наводили да су рођени у Аустрији и Мађарској. Неки од њих нису чак ни знали величину Југославије и сматрали су да је њихово село још увек у оквиру Мађарске или Аустрије.⁵ Поред тога, често се дешавало и да су поједини наши исељеници из пописа у попис различито регистровани. Једанпут, на пример, као Аустријанци, а затим као Срби, Бугари и др.⁶ На тај начин је хиљаде наших људи погрешно регистровано.

Србе у Чикагу први пут региструје попис становништва из 1910. године, стављајући их у исту категорију с Бугарима и Црногорцима.⁷ Одредити постотак

² J. Lakatoš, *Narodna statistika*, Zagreb 1914, 62.

³ Љ. Косиер, н. дело., 25 — 35.

⁴ Н. Боновић, *Социјални преглед, О југословенској емиграцији у САД*, СКГ 28, Београд 1929, 49.

⁵ B. Colakovic, *Geographic Distribution of South Slavs in the United States 1910 — 1970*, Duluth 1977, 1.

⁶ A. Eterovich, *Dalmatinske i crnogorske zajednice na zapadu i jugu, Iseljeništvo naroda i narodnosti Jugoslavije*, Zagreb, 1978, 117, 118.

⁷ The People of Chicago — Who We Are and Who We Have Been, City of Chicago, Department of Development and Planning, Chicago 1976, 28.

сваке од ових група немогуће је. Као земљу порекла већина наших људи често наводи неки од данашњих југословенских региона: Далмација, Лика, Херцеговина. Како је њихов број у односу на остале нације у Чикагу био мали, обично су регистровани у групи "Остали" (Others).⁸ На тај начин њихов број је за нас потпуно изгубљен.

У америчким пописима становништва од 1890. године, поред рубрике Рођени у иностранству (Foreign born), јавља се и рубрика Страног порекла (Foreign stock). Она обухвата особе рођене у иностранству и њихову децу,⁹ док су трећа и четврта генерација изостављене. Осим тога, наши људи рођени у Канади и Јужној Америци па касније настањени у САД нису регистровани ни као Срби ни као Југословени. Тако се један од наших казивача у свим пописима води као Канаџанин јер је рођен у Торонту, иако је пореклом Србин, а од своје 25. године живи у Чикагу.

Од 1910. године амерички пописи становништва региструју ове особе и према матерњем језику.¹⁰ Преимућство овог пописа је у томе што су њим обухваћени Срби рођени изван Америке и Југославије. Међутим, и они имају мана. Многи исељеници као матерњи језик наводе неки од дијалеката: далматински, црногорски и др. Пописи црногорски дијалекат обично прикључују српском, а далматински хрватском, док су остали, једноставно, изостављени.¹¹ Осим тога, у њима се у једном периоду јављају посебне рубрике за српски и хрватски језик, а у другом заједничке.¹² Тако је на основу њих у неким периодима немогуће разликовати српско од хрватског становништва.

Уочавајући бројне недостатке званичних статистика и у Америци и у Југославији, неки научници покушали су да број Срба у Америци одреде посредним

⁸ Where We're from, Where We Live, Sunday Sun-Times, February 6, 1983, 4.

⁹ The People of Chicago, и.дело, 7.

¹⁰ Исто., 62.

¹¹ Исто., 75.

¹² Исто., 62 — 73.

путем, на пример, на основу статистика црквено-школских општина.¹³ Недостатак таквих прорачуна је што поједине особе нашег порекла, иако долазе повремено у цркву, нису званично њихови чланови. Међу нашим испитаницима њихов број је прилично велики, нарочито у послератној миграцији. Осим тога, атеисти нису уопште регистровани. Често се праве и процене на основу чланства у различитим националним и потпорним организацијама,¹⁴ али и оне су нереалне. Прво, једна особа може бити, а често и јесте, члан већег броја организација, па је тако више пута регистрована. С друге стране, многи наши људи у Чикагу једноставно нису чланови ни једне организације, па таквим проценама нису ни обухваћени. То се нарочито односи на исељенике после другог светског рата, као и на припаднике II и каснијих генерација. Сви ти недостаци утицали су на то да се процене о броју Срба и Југословена у Америци, па и у Чикагу, и у прошлости и данас, веома разликују. По једном тврђењу 1910. године у САД је било 200.000 Срба.¹⁵ М. Слепчевић сматра да их је 1915. године било тек 80.000,¹⁶ а М. Јефтић наводи број од 40.000 Срба.¹⁷ А. Радовић тврди да Црногораца има око 15.000 док су сами исељеници сматрали да их има између 30.000 и 40.000.¹⁸ Затим, према једном попису из 1921. године, у Чикагу је било 38.000 Југословена, док су у исто време сами исељеници сматрали да их има 50.000.¹⁹ Према другом податку из 1923. године било је 20.723 Југословена у Чикагу, а 11.000

¹³ D. Padgett, *Conducting Research on Serbs in America, Problems and Prospects*, Serbian Studies 2/3, Chicago 1983, 60.

¹⁴ G. Govorchin, *Americans from Yugoslavia, A Survey of Yugoslav Immigrants in the United States*, Gainesville 1961, 64, 65.

¹⁵ E. G. Balch, *Our Slavic Fellow Citizens*, New York 1910, 280.

¹⁶ П. Слепчевић, *Срби у Америци, Белешке о њихову стању, раду и националној вредности*, Женева 1917, 17.

¹⁷ М. Јефтић, *Мала Србија, Српско усељеништво у Америци*, New York 1916, 9 — 10.

¹⁸ Б. Лазаревић, *Број Југословена у Америци*, Нова Европа 2, Загреб 1921, 12.

¹⁹ Исто., 13.

Срба у држави Илиноис.²⁰ Г. Говорчин наводи да је 1940. године у граду било 2.480 Срба,²¹ а Б. Чолаковић да је Југословена 1960. године било 31.958.²² М. Петровић износи да је 1970. године у Америци било 89.454 Срба рачунајући лица рођена у иностранству и лица рођена у Америци чији је бар један родитељ рођени Србин. Уколико би се укључили и припадници III и IV генерације овај број би лако могао да се удвостручи.²³ Нешто касније исти аутор процењује да Срба у Америци има 158.030.²⁴ Сви ови подаци базирају се на различитим изворима, често непотпуним и произвољним и врло тешко их је поредити.

Савезни и градски пописи становништва, у својим рубрикама у којима региструју страно становништво према земљи рођења, не дају посебне податке о броју Срба, већ само наводе сумарни број Југословена у Чикагу.²⁵

У пописним рубрикама у којима се странци региструју на основу матерњег језика, само за 1930. и 1940. годину дат је посебно број Срба, док су у осталим годинама Срби и Хрвати заједно регистровани (српскохрватски језик).²⁶ Зато смо у табели IV и V приказали број југословенског становништва у Чикагу између 1910. и 1970. године, на основу градских и савезних пописа становништва, према земљи рођења и према матерњем језику. Можемо претпоставити да удео Срба у броју Југословена у наведеном периоду није драстично мењан, па да кретање броја Југословена до некле представља и кретање броја Срба у Чикагу у истом периоду. На основу ових табела видимо да број исељеника до 1930. године стално расте, а затим нагло

²⁰ Б. Т., *Наши у Америци*, Нови живот 15, Београд 1923, 7.

²¹ G. Govorčin, н. дело., 70.

²² B. Colakovic, н. дело., 118 и табела 6 — 3.

²³ M. Petrovich and J. Halpern, *Serbs, Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups*, Cambridge and London 1980, 918.

²⁴ M. Petrović, *Koliko Srba ima u Americi? Neki statistički problemi*, MP 3 — 4, Beograd 1982, 388.

²⁵ The People of Chicago, н. дело., 31, 40 — 44.

²⁶ Исто., 66 — 68, 76.

опада. Узрок треба тражити у томе што су у Америци, као што је већ напоменуто, 1921. и 1924. године уведени рестриктивни закони према досељеницима, што се одразило и на број наших људи у Чикагу. Осим тога, ово је и период када се јавља највећи број повратника, а због тешких и напорних послова био је и велики проценат смртности наших људи у Чикагу. Број исељеника поново је повећан после другог светског рата, када се већи број избеглица и расељених лица усеваја у Чикаго. Ипак, број наших људи, бар према пописима становништва, никад више није достигао цифру из 1930. године. Међутим, иако је број из 1970. године мањи него из 1930. године, то не мора да значи дегрецију. У Чикагу 1930. године није било много припадника III и IV генерације као што је то случај 1970. године. Да су они обухваћени, број Американаца нашег порекла 1970. године био би знатно већи.

У Америку су обично одлазили млађи и неожењени мушкарци. У прво време жене су осталаје код куће јер су мушкарци намеравали да се после неколико година рада врате. Чак и кад би одлучили да се стално настане, требало им је више година да би довели породицу. Основни проблем био је новац за пут. Обично, кад би исељеник сакупио довољно новаца, њему би се придружио још један мушкарац из породице јер се веровало да ће двојица лакше обезбедити новац за пут осталих чланова породице. Тако се 1901. године иселило само 10,9% жена.²⁷ Од испитаника II генерације само један казивач је навео да су му родитељи заједно дошли у Чикаго, док су три (табела I) одговорила да су им родитељи били венчани још у Југославији и да су очеви после неколико година рада дозвели мајке. Временом, број жена је постепено повећаван. У периоду између 1923. и 1933. године њихов проценат је порастао са 38,9% на 43,2%, да би 1961. године достигао размере 1 : 1.²⁸ Тако и казивачи II гене-

²⁷ I. Čizmić, *Doseljavanje, struktura i položaj naših iseljenika u prekomorskim zemljama*, Teme o iseljeništvu 5, Zagreb 1976, 74.

²⁸ Исто., 74, 75.

рације наводе да су њихови очеви стизали у Чикаго пре женидбе, и то између 1900. и 1908. године, а мајке пре удаје у периоду између 1919. и 1929. године.

Други талас наших исељеника у Америци, па и у Чикагу чине, као што смо напоменули, наши заробљеници из немачких логора, дакле, скоро искључиво мушкарци. У трећем таласу налази се већ велики број жена. То су обично супруге и деца предратних исељеника, а нарочито расељених лица.

Наши исељеници у Америку обично долазе у најактивнијем и најпродуктивнијем периоду живота, између 18. и 50. године.²⁹ Родитељи исељеника II генерације су стизали у Чикаго између 6. и 25. године живота. Њихова просечна старост била је 16,2 године. Испитаници другог таласа стижу у Чикаго нешто старији, између 27. и 45. године живота. Њихова просечна старост је 34 године. Припадници трећег таласа су опет млади људи, између 19. и 36. године старости. Просечна старост те групе је 28 година.

2. Социјално-економске карактеристике

Социјални услови исељеника зависили су од времена доласка у Америку, дужине боравка у тој земљи и од бројности чланова породице којима је слао новац у стари крај.

Као што је већ напоменуто, у Америку је већином одлазило земљорадничко становништво. У периоду између 1880. и 1914. године они чине 80% свих исељеника. У исто време школованих људи је било 1%, а осетатак су чинили надничари, аграрни пролетеријат, рударски радници, самосталне занатлије и трговци.¹

Само мали број наших људи у Америци наставља да се бави земљорадњом. Већина мења оријентацију и запошљава се у индустрији, рударству и грађевинарс-

²⁹ Б. Лазаревић, н. дело, 10.

¹ I. Čizmić, *Doseljavanje, struktura i položaj naših iseljenika u prekomorskim zemljama*, Teme o iseljeništvu 5, Zagreb 1976, 68.

тву. Они нису тражили посао у земљорадњи, у којој су имали највише искуства, и зато што су у Америку одлазили у потрази за брзом зарадом и готовином. У фарме и пољопривредне машине требало је, међутим, прво уложити доста новца, а добит је долазила тек после неколико година. Осим тога, отићи на фарму у Америци је често значило отићи у ненасељен предео, далеко од својих супародника, а на то наш исељеник није био спреман. Избегавање земљорадње често је објашњавано и оваквим размишљањима:

„Ако одем да радим земљу, где треба да останем цео низ година, ја се бојим да мене та земља не веже за се. Мене је земља родила, па имам слабост за њу, и можда би ми било немогуће да је оставим таман онда када видим на њој прве плодове свога рада. А ја бих да се вратим на стари крај; на њу мислим увек, и нећу да му се изневерим”.²

Нико од очева наших исељеника II генерације није се бавио земљорадњом. Већина стarih исељеника у Пенсилванији, Колораду и другим рударским областима радила је као неквалификовани рударски радници, док су се у велиkim градовима најчешће запошљавали у индустрији.

Чикаго, као град у развоју, и цела његова индустрија, која је крајем прошлог и почетком овог века била у експанзији, имали су велику потребу за радном снагом. Многи исељеници зато и долазе у овај град. Његове огромне ливнице гвожђа и челичане апсорбовале су највише радника. У њима су Американци и „стари исељеници”, већином Англосаксонци, добијали боље послове као механичари, настојници и на-мештеници у фабричким канцеларијама.³ Наши исељеници првог таласа нису имали стручног знања и искуства за рад у индустрији, нису знали језик, а често су били и неписмени. Према казивачима II генерације, више од половине њихових очева било је неписмено (табела IV), односно ни у Југославији, ни у Америци

² П. Слепчевић, *Срби у Америци, Белешке о њихову станову, раду и националној вредности*, Женева 1917, 37, 38.

³ L. Pejović, *Prikaz naših iseljenika*, Čikago 1939, 18.

нису ишли у школу, док је занат или средњу школу завршило само три испитаника овог таласа. Могућност њиховог запошљавања била је зато врло ограничена. Најчешће су се запошљавали у челичанама и ливницама гвожђа као неквалификовани радници, на најтежим и најслабије плаћеним пословима које Американци нису хтели да раде. Осим тога, често су радили и у великим чикашким кланицама, на изградњи железнице и путева, као и на копању тунела за водовод, канализацију и саобраћај. Исељеници овог таласа често су остајали без посла, нарочито у време депресије, или су мењали запослења у потрази за бољом зарадом и лакшим условима рада. Због тога су у табели VII приказани само они послови којима су се ови исељеници најдуже бавили. Према испитаницима II генерације, од 21 исељеника првог таласа 12 је радило у фабрикама, од чега више од 50% као неквалификовани радници у челичанама и топионицама гвожђа.

Услови рада на свим тим пословима били су веома тешки, а у челичанама готово немогући. Радило се у више смена, по дванаест часова, па и ноћу, а за мизерну надницу. Један исељеник овако описује свој рад у ливници:

„Али све то: и гурање тешких колица уз стрме даске, и бацање руде помоћу широких лопата са кратком држачом, које су нам ломиле кимчу и вукле зглобове у разнимима, могло се некако издржати. Но најтеже је било чишћење огњишта... Скоро голи, са тешким чекићем и оштром глетвом, ступштали смо се један по један доле као у грло угашеног вулкана и кидали спечену лаву са страна огњишта. Мало који да је могао издржати унутра пет минута. По изласку, онако знојави и скоро онесвесићени од врућине и смрада, легали би голим телом на ледене гвоздене плоче са којима је био поплочан под, и после неколико минута одмора поново силазили доле. Тако је то трајало сатима...”⁴

Радећи под тако тешким условима, радници, нарочито неквалификовани, били су изложени и честим несрећама. У периоду од 1906. до 1909. године умрло је

⁴ Исто., 19, 20.

602 члана Народне хрватске заједнице, у којој је било више хиљада Срба, и то: 186 од туберкулозе, 179 је погинуло на послу, а 154 су постали инвалиди.⁵ О таквим догађајима писале су све наше исељеничке новине у Америци.⁶ Многе несреће на послу одговорни људи у Америци најчешће су покушавали да оправдају тиме да су досељеници неискусни, неписмени, не знају језик, па да зато не могу прочитати и разумети упутства и упозорења на радном месту.⁷ У томе је било истине, али исто тако обезбеђење и заштита радника на послу готово да нису постојали. Осим тога, радници и њихове породице нису имали никакво осигурање у случају незапослености нити у случају повреде, па чак и смрти на послу.⁸

Наш радник, међутим, никада није био сигуран да не изгуби и такав посао. Најтеже је било у годинама кризе или, како их називају, „панике и депресије“. У потрази за послом, стотине радника гурало се и чекало пред фабричким капијама по цео дан и ноћ без прекида. Често је долазило и до туче. Понекад су исељеници правили нереде по улицама и разбијали прозоре да би их ухапсили јер су у затвору добијали храну.⁹

Многи наши исељеници стизали су у Америку у време великих штрајкова. На место отпуштених радника примана је нова радна снага из редова придошлица, а по нижим надницама. Тако је помоћу нових емиграната кршен раднички покрет, што је изазивало мржњу према досељеницима и националну искључивост.¹⁰

⁵ В. Hrabak, *Srbi iseljenici u SAD do prvog svetskog rata*, Nov Sad 1980, 143.

⁶ Американски Србобран, 25. октобар 1906, 3; 30. јуни 1923, 1; 23. јуни 1939, 2 итд.

⁷ Исто, 11. март 1919.

⁸ В. Hrabak, н. дело., 143.

⁹ П. Слепчевић, н. дело., 32.

¹⁰ М. Јефтић, *Мала Србија, Српско усељеништво у Америци*, New York 1916, 12, 13.

У различитим периодима на разним пословима наднице су биле неуједначене, али углавном ниске. Године 1906. у Америци је најнижа дневна зарада у индустрији била 1,75\$. Ковач који се разумео и у механику могао је добити и до 10\$. Неквалификовани радник у грађевинарству добијао је 2 — 3\$, а зидар — до 5\$ на дан.¹¹ Индустриски радници у Illinois Steel Co., у којој је радио велики број Срба из јужног Чикага, добијали су 1911. године 1,85\$ дневно,¹² а 1912. године радник у топионици за 12 сати рада зарађивао је 1,50\$.¹³ У кланицама је надница износила око 3\$.¹⁴ Квалификовани радници: машиновође, словослагачи и месари имали су за време првог светског рата од 5 до 15\$, али је таквих било мало у нашим колонијама.¹⁵ У то време радник је за храну и стан трошио 1\$ дневно. По једном прорачуну, ако је био штедљив, могао је годишње уштедети до 300 долара.¹⁶ По другом, мање оптимистичком, пред први светски рат радник је трошио 530 долара годишње, па ако је био слабије плаћен радник, годишње му је остајало само десетак долара.¹⁷

Временом, поједини дугогодишњи и способнији радници добијали су лакше, стручније и боље плаћене послове. Међутим, њихов број у јужном Чикагу око 1939. године није био већи од 10.¹⁸ Осим тога, малобројни исељеници успевали су и да се осамостале и отворе своје приватне радње. То су најчешће биле продавнице прехрамбених производа или кафане у српским колонијама. Око 1939. године само 3% Срба у Америци имало је свој приватни посао.¹⁹ Према на-

¹¹ A. Tresić — Pavičić, *Preko Atlantika do Pacifika, Život Hrvata u Sjevernoj Americi*, Zagreb 1907, 85.

¹² B. Hrabak, н. дело., 139.

¹³ L. Pejović, н. дело., 20.

¹⁴ П. Слепчевић, н. дело., 35.

¹⁵ Б. Лазаревић, *Економски живот Југословена у Америци, Нова Европа 3*, Загреб 1921, 77.

¹⁶ A. Tresić — Pavičić, н. дело., 86.

¹⁷ М. Јефтић, н. дело., 16, 17.

¹⁸ L. Pejović, н. дело., 32.

¹⁹ П. Слепчевић, н. дело., 87.

шем интервјуу, два исељеника имала су кафану, а један продавницу (табела VII). Слободна професија у почетку је била неуочљива, а касније се претпостављало да је међу хрватским исељеницима у Америци било свега 3% лекара, адвоката, зубара, бележника или чиновника у јавним службама.²⁰ Сличан проценат вероватно се односи и на Србе. Међу очевима наших испитаника II генерације није било оних који су радили на пословима са вишом образовањем. Једна исељеница је навела да је њен отац у старом крају завршио факултет, али је и он у Чикагу радио као фабрички радник. Све мајке казивача II генерације у Чикагу нису биле запослене.

У бољем положају били су послератни исељеници. У почетку су и они радили у фабрикама и на тежим пословима. Само један од 10 казивача другог таласа није се прво запослио у фабрици. У то време, међутим, услови рада и наднице били су много повољнији. Постојале су радничке и синдикале организације, радио време је било осам часова, постојала су заштитна средства при раду, већина радника је имала здравствено и пензионо осигурање. Многи од њих су у Америци завршили школе или бар курсеве, па су самим тим и брже напредовали. Поред тога, лакше су се одлучивали на отварање приватних радњи. Међу казивачима 30% њих је завршило факултет у Америци, а 20% је отворило прехрамбене продавнице.

Најбоље су се ипак снашли досељеници трећег таласа. То није чудно јер се међу њима јавља највећи број квалификованих радника, који с већ стеченим истукством долазе да раде у Чикагу. Пошто им посао није непознат, чим савладају језик, они врло брзо почињу да напредују. Међу овим исељеницима јавља се велики број високообразованих стручњака: лекара, инжењера и других. Од 11 казивача, пет је завршило факултет у Југославији, 3 специјализацију у Чикагу, а само два казивача раде у фабрикама као квалификовани радници (табеле VI и VII). Неки исељеници овог таласа временом заузимају значајна ме-

²⁰ I. Čizmić, n. дело., 72.

ста у компанијама (шефови, саветници, директори сектора и др.), а многи отварају своје компаније. Тако, данас у Чикагу није реткост видети многе наше радње различитог типа, кафане, затим приватна предузећа, трговине некретнинама и др.

Социјално-економски положај II генерације исељеника такође је зависио од њиховог образовања, односно од могућности њихових родитеља да им обезбеде школовање. Већина исељеника првог таласа није имало средстава да школује своју децу, иако је Чикашки универзитет, бар онима из јужног Чикага био удаљен само пола сата трамвајем. Тако су они, немајући већу школску спрему, долазили у сличан положај као и њихови родитељи. Око 17,4% казивача II генерације радили су као фабрички радници у чикашким челичанама (табела VII). Ипак, како су рођени у Америци и пошто су знали језик, имали су и боље послове од својих родитеља. Обично су радили као квалификовани радници или надзорници. Многи од њих успели су и да заврше колеџе или факултете (43,5%). Исељеници каснијих таласа I генерације посвећују више пажње школовању своје деце. Тако, данас већина казивача другог типа II генерације похађа, или је завршила, средње школе и универзитете. У III генерацији проценат високообразовних исељеника је 57,1% (табела VI).

Најтеже је, дакле, било старим исељеницима који су радили најтеже послове и били најслабије плаћени, а управо њихов рад био је врло значајан за изградњу и развој Чикага.

II. ИСЕЉЕНИЧКА СРЕДИНА

Први проблеми исељеника настајали су одмах по њиховом доласку у Чикаго. У старом крају они су већином били земљорадници и живели су у селима. Чикаго је, међутим, индустријски град па су и услови живота у њему много сложенији. Поред тога, досељеници постају индустријски радници, а за такав посао нису били спремни. Њихов језик, обичаји и навике, порекло и искуство били су веома различити од америчког. Они су били потпуни страници у новој земљи. Осим тога, прилагођавање новим условима живота и рада често је било пропраћено негостољубивошћу ширег друштва. Тако су наши исељеници дуже времена подругљиво називани „Hunkey”, „Slave” и др.

Несигурни, често и дискриминисани исељеници, били су принуђени да живе заједно да би једни другима помогли и могли да се укључе у друштвене активности с људима који говоре исти језик. Зато у некој од сиромашних градских четврти први досељеници стварају своје мале насеобине, колоније. У њима су они развијали живу социјалну и културну активност која се одвија у оквиру многих институција запнованих на етничкој припадности. С једне стране, то су исељеничке организације: црквено-школске општине, потпорна друштва, радничке и политичке организације, а, с друге стране, исељеничка породица. Тако су исељеници створили своју посебну етничку средину у којој су покушали да очувају обичаје и институције матичне земље. Исељеничка средина ипак није била потпуно изолована од ширег друштва и у њу су

стално продирали амерички утицаји. До промене је долазило у свим облицима културе: облачењу, исхрани, уређењу стана, језику, избору имена, образовању, обичајима и другим облицима живота и понашања.

А) КОЛОНИЈЕ

Као и у другим америчким градовима, и у Чикагу наши исељеници крајем прошлог и почетком овог века оснивају своје прве колоније. Једну од њих стварају досељеници из Боке и Херцеговине, у северном делу града, а дуж Клајборн (Clybourne) улице (мапа). Њен центар 1906. године била је прва православна црква у Чикагу у Шилер (Schiller) улици. У почетку, у њој је било мало наших људи да би у периоду после херцеговачког устанка долазили у већем броју. Око 1893. године није их било више од 20, да би 1905. године првој служби у овој цркви присуствовало 200 људи.¹

Велика српска колонија створена је и у јужном Чикагу. Почетком века то је био мали индустријски градић удаљен девет миља од центра града, где се налазио велики број ливница, челичана и других фабрика. Данас је то индустријски део ужег подручја града. Ту су крајем прошлог и почетком овог века Личани створили своју колонију у близини Carnegie Steel компаније у којој је већина њих радила, а дуж улице Грин беј (Green Bay). У колонији је 1898. године било 45 Личана. Осим њих, у њој је било још највише Црногорца а повремено су живели и наши људи из других крајева: Баниџи, Босанци, Банаћани, Бокељи. Број наших људи у колонији непрестано се повећавао. Око 1899. године било је 83 српска досељеника, а 1939. године 300 српских домаћинстава. Највећи број наших породица живео је у пределу од 109. улице на југу, до 90. улице на северу и од Хокси (Hoxie) улице на западу до Мичиген језера на истоку. Центар ове

¹ Споменица СПЦ Воскресенија Христова, 1905 — 1955, Чикаго 1955, 51 — 56.

колоније била је црква на углу Комершал (Commercial) авеније и 95. улице² (мапа, слика 2).

Од тренутка свог доласка у Чикаго до данас, исељеници су створили још многе своје оазе. Током времена неке су се губиле а друге су настајале, јер су се исељеници често селили у потрази за послом. Неколико старих колонија налазило се у градићима предграђима на ширем подручју Чикага: Хемонд (Hammont), Шервил (Schererville), Мервил (Merriville), Лансинг (Lansing), Џолиет (Joliet) и др. (мапа). Позната колонија је и у индустријском градићу Герију (Gary), југоисточно од Чикага. Многи исељеници јужног Чикага некада су, макар и повремено, радили у његовим челичанама а живели у јужном Чикагу. Било је и породица које су се ту прво населиле, вероватно зато што су ту лакше налазиле посао, а тек касније су се пресељавале у јужни Чикаго.

У првим деценијама овог века услови живота у свим колонијама били су слични. У сиромашним, индустријским деловима града оне су заузимале неколико блокова око фабрика у којима је већина њених становника радила. Улице су биле узане и блатњаве, а ваздух загађен димом из фабрика. Исељеници су живели у трошним и оронулим, типским дрвеним кућама почађалим од фабричког дима. У њима није било струје ни воде, нити било каквог комфора.³

Како су већину старих исељеника, као што је већ наведено, чинили мушкарци, неожењени или без породица, у нашим колонијама врло рано се јављају пансиони, тзв. boarding house. Почетком овог века неколико њих налазило се у Клајборн улици. У дашчарама са две до четири собе становало је 10 до 15 па и 20 исељеника. Често је више особа спавало у истом кревету. Пансиони нису имали струју ни санитарне уређаје. За осветљење коришћене су петролејке, а за кување и огрев — камени угљ. Сваки исељеник имао

² L. Pejović, *Prikaz naših iseljenika, Čikago 1939*, 18 — 22.

³ П. Слепчевић, *Срби у Америци, Белешке о њихову стању, раду и националној вредности*, Женева 1917, 19.

је свој ред када је морао да купује намирнице и да припрема доручак и вечеру.⁴ Осим ових пансиона у којима је посао обављан заједнички, постојали су и они с газдом или кућепазитељем. Њих су обично држали исељеници који су већ дуже време боравили у Америци, па су и најбоље познавали обичаје, начин живота и језик домаћег становништва. Газде су новим досељеницима често били помагачи и саветодавци, бринули су о њиховој уштеђевини, налазили им посао, помагали им да новац пошаљу својим породицама у стари крај или да рођаке доведу у Америку, а ако је досељеник био неписмен, они су му писали писма и чинили многе друге услуге.⁵ Такве пансионе имали су и други исељеници у Чикагу, али су их наши људи обично избегавали и одлазили су у оне чији је газда био Србин и где је већина станара била нашег порекла. Услови живота и у тим пансионима били су исти као и претходним.⁶

Пансионе су насељавали и исељеници после другог светског рата, али су услови живота у њима били много повољнији. Тако је једна група наших испитаника другог таласа (њих 6) имала апартман са три собе, који је плаћала 30 долара недељно. У једној соби налазили су се кухињски апарати, а WC и купатило били су заједнички за цео спрат. Неколико исељеника овог таласа најпре је живело у изнајмљеним собама код наших или америчких породица, а тек касније су долазили у пансионе, кад би се у њима појавило слободно место. Станарина у таквим собама била је око 5 долара недељно. Исељеници трећег таласа обично се нису насељавали у пансионе.

У току прве две деценије XX века у нашим колонијама било је веома много пансиона, али њихов број је после исељеничких рестрикција рапидно опао. Нарочито су се каснији исељеници посебно трудили да из њих што пре побегну. Данас таквих пансиона има

⁴ Српски народни календар „Видовдан” 1945, 116 — 118.

⁵ G. Govorchin, *Americans from Yugoslavia, A Survey of Yugoslav Immigrants in the United States*, Gainesville 1961, 182.

⁶ П. Слепчевић, н. дело., 20.

још једино у Источном Чикагу, држава Индијана, али ниједан од наших испитаника више не живи у њима.

Осим пансиона, у нашим колонијама врло рано се јављају и српске кафане. За многе европске досељенике, па и за Србе, кафанде су биле центри окупљања и значајне социјалне институције.

У првим годинама по доласку у Америку већина Срба често је одлазила у наше кафанде, које су популарно називане „salooni”. Оне нису биле само места у којима се точи пиће и после тешког рада утапа у њега туга и носталгија већ пре институције за разоноду, где је странац могао да задовољи низ својих потреба. Ту су се сретали пријатељи и сународници, могле су се набавити бродске карте и многе ствари за пријатеље и рођаке у Европи, претплатити на наше новине, платити чланарина за бројне организације и клубове, уживати у познатој храни и музичи, плесати и коцкати се, а исељеници без сталне адресе у њима су примали и пошту.⁷

У првим годинама по доласку у Америку поседовање „saloon” био је најлакши и најsigурнији пут до просперитета. „Saloonarima”, као и власницима пансиона пружала се прилика да врло брзо стекну углед и утицај међу сународницима. Претежно су били амерички држављани и први су међу нашим исељеницима научили енглески језик. То им је омогућило да често буду и агенти америчких компанија и да међу придошлим исељеницима набављају нову радну снагу. Осим тога, често су се бавили и банкарским пословима и били посредници између америчких власти, судова и исељеника којима су језик, а посебно прописи били непознати.⁸

У литератури постоје различита мишљења о утицају кафана на исељенике. Тако, док им Ф. Ловрић оправдано приписује значајну социјалну улогу,⁹ Х. Си-

⁷ L. Adamić, *Smijeh i džungli, autobiografija jednog američkog useljenika*, Sarajevo 1952, 97.

⁸ П. Слепчевић, н. дело., 23, 24.

⁹ F. Lovrich, *The Social System of a Rural Yugoslav-American Community*, Oysterville, San Francisco 1963, 78.

роватка их сматра mestима у којима се неумерено пије и неразумно разбације тешким радом стечена зарада.¹⁰

Међу Србима у Чикагу кафане су данас задржале важну социјалну улогу, нарочито за исељенике I генерације и у првим данима по доласку у Чикаго. Сваки крај града обично има бар једну „нашу кафану“ где најчешће долазе исељеници из суседства. Најпознатији су: „Yugoinn“, „Miomir's Serbian club“, „Крагујевац“, „Шумадија“, „Београд“ и др. У већини ресторана у којима се служи храна могу се наћи наши специјалитети с роштиља (ћевапчићи, ражњићи, пљескавице и др.), затим пасуљ, подварак, кисео купус, мусака и др. У њима се слуша наша музика, најчешће новокомпонована народна и старе градске песме, а само још понегде свирају тамбурашки оркестри, који су некад у нашим колонијама били најомиљенија музика.

„Увек радо одлазим у српске кафане, као млађа чешће него данас. У њима обично сртнем пријатеље, чујем шта има ново, а волим и нашу музику и храну. Некада је у овом крају (јужни Чикаго) било више кафана. Да-нас је остало само пар. У оне у северном Чикагу не одлазим, јер тамо никог не познајем“.

На зидовима у многим од ових кафана висе тканице, чутурице и преслице, а у понеким су келнери одевени у народне ношње, или бар одела чији ситнији детаљи треба да подсете на нашу народну ношњу.

Некада су кафане биле привилегија мушкараца, док данас у њих одлазе исељеници оба пола. Три испитаника другог и шест трећег таласа I генерације (табела VIII) нагласило је да су раније, у првим годинама по доласку у Чикаго, или када су били млађи људи, врло често одлазили у наше кафане, мада данас ретко или уопште не одлазе. Њихова деца (исељеници другог типа II генерације) врло ретко посећују наше кафане, јер такву навику обично нису стекли у де-

¹⁰ H. Sirovatka, *Kako je u Americi i komu se isplati onamo putovati?*, Zagreb 1907, 42.

тињству, а и у њима се не окупљају њихови вршњаци. Исељеници другог типа II и III генерације најчешће су наводили да одлазе у клубове у дому ЦШО или у кафане у суседству, у колонији где се окупљају исељеници из њиховог краја. То је и разлог што је управо у овој категорији највећи постотак исељеника који често одлазе у наше кафane.

С порастом економског и друштвеног статуса наши исељеници и њихови потомци више нису зависили једни од других у оном степену колико је то било раније. Више нису живели у друштву средини у којој су им непознати језик и обичаји домаћег становништва. Постали су део америчког друштва, па је и потреба да живе изоловано, не само у пансионима већ и у колонијама, полако нестајала. Исељеници су одлазили у она подручја града где су биле веће зараде и бољи услови живота, а старе колоније су се полако расипале. У новим местима боравка они су често градили своје цркве и дворане за друштвене активности. Тако је 1975. године црква „Христово васкрсење“ преセљена из Шилерове улице северније, на Редвуд драјв (Redwood Drive) да би била ближа великом броју исељеника који данас живе расути по северним предградијима Чикага.

Напуштање колонија често је изазвано и спољним узроцима: обновом града, изградњом нових ауто-путева или експанзијом црначког становништва, што је и један од најважнијих разлога раслојавања колоније у јужном Чикагу. Као и у другим америчким градовима, колоније у сиромашним пределима постепено су претворене у црначка гета. Наше некадашње колоније су и биле, у ствари, једна врста гета. Садашње стање црначког становништва у великим градовима веома је слично положају наших досељеника првих година XX века. У то време њихово сиромаштво и друштвена изолација приморавали су их да се држе заједно као што то данас чине црници.¹¹

¹¹ B. Colakovic, *Yugoslav Migrations to America*, San Francisco 1973, 91.

Раслојавање наших колонија започело је шездесетих година овог века, тако да се већина послератних досељеника, а нарочито оних трећег таласа, није ни насељавала у њих.

Многе чикашке колоније, онакве какве су постојале почетком овог века, више не постоје. Ипак, остати велике српске колоније и данас су видљиви у јужном Чикагу. Мада су се многи Срби иселили, у крају где се налазила стара колонија, а нарочито око улице Торенс (Torrence) и Комершал, још увек живи већи број породица наших исељеника. Међутим, они више не представљају већинско становништво. У крају где је некада била реткост чује српски језик. Ипак, црквено-школске општине и друге организације задржале су своја стара седишта, па се у њима и данас окупљају исељеници из овог краја, организују прославе и забаве, а на њих често долазе и породице које су се иселиле.

Б) ИНСТИТУЦИЈЕ

1. Исељеничке организације

а) Црквено-школске општине

Црквено-школске општине су међу првим и најважнијим институцијама које су основали српски исељеници у Чикагу. Од свог оснивања оне су, поред религиозне, имале и просветно-културне функције. Око својих бројних организација и активности (прославе, фестивали, пикници) црквено-школске општине окупљале су велики број исељеника и на тај начин постале су једно од најважнијих средишта њихове исељеничке средине. Све црквено-школске општине до 1965. године биле су окупљене у јединствену Српску православну цркву у Америци. Њено оснивање и развој били су пропраћени бурним догађајима и утицајима мно-

тих и различитих локалистичких и политичких интереса који су се одразили и на црквено-школске општине у Чикагу.

Најстарији српски исељеници у Америци обично су се придрживали другим православним групама јер су били малобројни да би основали своју цркву. Поједиње колоније имале су своју цркву и српског свештеника, али су се налазиле под јурисдикцијом Руске православне цркве. Тек у новембру 1913. године одржан је у Чикагу први црквено-народни сабор, на коме је одлучено да се Српска православна црква (СПЦ) у Америци издвоји из Руске цркве и стави под јурисдикцију Српске цркве у Београду.¹ Нацрт одлуке упућен је београдском митрополиту, али како одговор није добијен, поднесен је 1916. године руском архиепископу, што је представљало враћање под руску јурисдикцију.² Међутим, неки свештеници и исељеници и даље су настојали да епархију организују под патронатом Српске цркве у Београду. Истовремено, постојала је и јака струја која се противила издвајању из Руске цркве. Коначно, 1923. године архимандрит Мардарије је организовао конференцију свештеника у јужном Чикагу, на којој се од 27 свештеника 24 изјаснило за јурисдикцију Српске цркве. Тако је организована Српска епархија америчко-канадска, са средиштем у Чикагу и под јурисдикцијом Патријаршије у Београду. Архијерејски сабор СПЦ изabrao је архијерита Мардарија за првог америчко-канадског епископа и он је хиротонисан у Београду 1926. године.³

Годину дана касније, седиште епархије премештено је у новоизграђени манастир Св. Сава у Либертивилу (Libertyville), градићу — предграђу 40 миља удаљеном од Чикага (слика 4). Ту је 1944. године основана богословија, а 1945. године — Савез Кола српских

¹ Споменица СПЦ Воскресенија Христова, 1905 — 1955, Чикаго 1955 (у даљем тексту: Споменица 1905 — 1955), 61, 62.

² Споменица, Тридесетогодишњица СПМ Св. Сава и шездесетогодишњица СПЦ у Америци, Либертивил 1953, (у даљем тексту тридесетогодишњица), 69.

³ Исто., 69 — 72.

сестара.⁴ Поред манастира је 1932. године подигнуто прво српско гробље у околини Чикага (сл. 6). Манастир Св. Сава је 1979. године проглашен историјским спомеником у Америци.

Крајем 1963. и почетком 1964. године долази до расцепа у Српској православној цркви у Америци. На једној страни су биле присталице јединства са Српском црквом у Београду („федералци”), а на другој присталице издвајања и оснивања самосталне српске цркве у Америци („расколници”). У свакој црквено-школској општини дошло је до појединачног изјашњавања парохијана „за” или „против” одвајања СПЦ у Америци. Око 20 парохија, или 30% чланова, приклучило се аутономној фракцији, а 38 парохија, или 70% чланова присталицама јединствене цркве.⁵ Раскол је проузроковао многе сукобе, судске расправе, као и дебате у јавности (штампа, радио и ТВ). Неки од судских спорова још и данас трају. Расколници су основали Слободну српску православну америчко-канадску епархију, са седиштем најпре у Либертивилу, а потом у манастиру Покров Пресвете Богородице (копија Грачанице — сл. 4) у предграђу Чикага, Трд Лејк (Third Lake). Ту се налази и седиште њиховог Савеза Кола српских сестара, а од 1983. године — и богословија.⁶

Америчко-канадска епархија, која је остала у саставу Београдске патријаршије, подељена је на: Источноамеричку епархију, Западноамеричку епархију и Средње западноамеричку епархију са седиштем у Либертивилу, а под чијом управом се налазе црквено-школске општине у Чикагу и околини.⁷ На тај начин

⁴ Освећење обновљеног и проширеног манастира Светог Саве, 4. септембар 1982, Либертивил 1982 (у даљем тексту Освећење 1982), 19 — 23.

⁵ M. Petrovich and J. Halpern, *Serbs*, Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups, Cambridge and London 1980, 922.

⁶ Chicago Tribune, 4. July 1983, 12.

⁷ Kalendar SPC u SAD i Kanadi za prestupnu 1984. godinu, Libertivil 1984 (у даљем тексту Kalendar за 1984. годину), 42 — 62.

основане су две одвојене српске цркве у Америци чији се центри данас налазе у северним предграђима Чикага Трд Лејк и Либертивил.

Сви ти догађаји утицали су и на црквено-школске општине у Чикагу, а многи од њих су и настајали у њему и утицали на црквени живот Срба у Америци.

Организовани религиозни живот Срба у Чикагу почиње 1904. и 1905. године, када су основане две православне црквено-школске општине, једна у северном, а друга у јужном делу града. Српске колоније у Чикагу старије су од тих цркава, али у њима више од тридесет година није било свештеника. Нису били у бољем положају ни остали православни народи у граду. Стога Српско црногорско добротворно друштво одмах по оснивању упућује писмо влади Краљевине Србије с молбом да им пошаље свештеника. Тако, 1892. године у Чикагу долази архимандрит Фирмилијан, са задатком да организује цркву. Богослужења је одржавао у импровизованој капелици у приватној кући, а после шест месеци архимандрит напушта парохију јер није желео да буде под јурисдикцијом Руске цркве.⁸ Тек 1905. године парохија добија новог свештеника. Парохијани су најпре купили кућу у Фолер (Fowler) улици (касније Шилер улица) код Викер (Wicker) парка и преуређили је у цркву, а затим посветили „Христовом воскрсењу“ 4. јула 1905. године.⁹ Тако је основана прва црквено-школска општина у Чикагу. Убрзо је парохија поново осталла без свештеника све до 1908. године, а његове дужности је у међувремену обављао неко од исељеника.¹⁰

Како је кућа у којој се налазила црква — капела била трошина, а парохија се ширила, управа ЦШО после завршетка првог светског рата одлучује да сагради нову цркву на истом месту, источно од старе. Њена изградња била је пропраћена многим проблемима: око добијања градске дозволе, несугласицама у паро-

⁸ Holy Resurrection SOC 1905 — 1975, Consecration, Chicago 1975 (у даљем тексту: Consecration 1975), 4, 5.

⁹ Исто., 5.

¹⁰ Споменица 1905 — 1955, 57.

хији, а нарочито финансијским проблемима. У то време у Америци је владала депресија, а црква је грађена од добровољних прилога исељеника. Ипак, завршена је и освећена 1933. године.¹¹

После другог светског рата, доласком другог таласа исељеника, број Срба у Чикагу је нагло повећан. Пре рата парохија је имала 250 — 280 чланова, а већ током 1950. године њихов број се повећава на приближно 400. Због тога је на скупштини ЦШО поново покренуто питање нове цркве, али је њену изградњу спречио раскол у Српској православној цркви у САД.¹²

Почетком овог века и наши исељеници у јужном Чикагу почели су да раде на организовању своје црквено-школске општине. Око 1904. године они оснивају Српску православну парохију „Свети Илија“ и изнајмљују салу у 91. улици, између улица Брандон (Brandon) и Берли (Burley). Поред тога, служба је одржавана и у једном холу у Мекиноу (Mackinaw) улици и у многим српским домовима, што доказује да су исељеници овога краја изнајмљивали просторије које су им служиле као црква само кад су имали сталног свештеника.¹³ Све време, међутим, јављала се потреба за црквеном зградом у којој би се редовно одржавала литургија. Зато, почетком 1919. године група исељеника са свештеником, у кући Данета Дракулића одлучује да купи данску лутеранску цркву у 98. улици. Црква је тада добила име „Св. Архангел Михаило“.¹⁴ Међутим, почетком 1924. године исељеници долазе до закључка да је црква сувишне мала, па купују земљиште на углу 98. улице и Комершал авеније. Изградња нове цркве је почела 1926. године а завршена је јуна 1927. године¹⁵ (сл. 2).

¹¹ Holy Resurrection SOC, 75th Anniversary 1905 — 1980, Chicago 1980 (у даљем тексту 75th Anniversary), 13, 14.

¹² Споменица 1905 — 1955, 99 — 102.

¹³ L. Pejović, *Prikaz naših iseljenika*, Čikago 1939, 25.

¹⁴ Fiftieth Anniversary 1919 — 1969, St. Archangel Michael SOCh, South Chicago 1969, (у даљем тексту Fiftieth Anniversary), 112.

¹⁵ Исто., 113.

Поменути раскол Српске православне цркве у Америци утицао је и на црквени живот у Чикагу ЦШО „Васкрсење Христово” подељена је на „федералну” ЦШО „Васкрсење Христово”, којој је припада и црква у Шилеровој улици, и на „расколничку” Стару српску православну ЦШО „Христово вакрсење”, која је остала без цркве.¹⁶

Управа „федералне” ЦШО „Васкрсење Христово” долази до закључка да је црква у Шилеровој улици сувише мала и купује земљиште за изградњу нове цркве у Редвуд Драјв улици, на самој северној граници Чикага (мапа), и на тај начин прати све већу експанзију наших исељеника према северним предграђима. Прва служба у новој цркви (слика 1) одржана је на Божић 1975. године,¹⁷ а већ следеће, улица поред ње добија назив Српска улица.¹⁸

Из „расколничке” Старе српске православне ЦШО „Васкрсеније Христово” временом се формирају три ЦШО, и то: „Стеван Дечански”, са црквом у Леланд (Leland) улици, „Христово Вакрсење”, са црквом у Палмер (Palmer) улици, и „Свети Никола”, са црквом у улици Парк Централ авеније (Central Park Ave).¹⁹

После раскола у СПЦ у Америци, из ЦШО „Арханђел Михаило” у јужном Чикагу одваја се део парохијана и оснива своју ЦШО „Симеон Мироточиви” у Источној 114 улици (East 114).²⁰

Поред ових на ужем подручју Чикага, наши исељеници су подизали своје цркве и у неким местима на ширем подручју града. У Источном Чикагу налази се „расколничка” ЦШО „Свети великомученик Борђе”, а

¹⁶ Стара српска православна ЦШО „Христово Вакрсеније” Blessing of Iconastas, Chicago 1977, (у даљем тексту Blessing of Iconastas), 5.

¹⁷ Consecration 1975, 5.

¹⁸ Американски Србобран, 22. април 1976, 3.

¹⁹ Blessing of Iconastas, 3.

²⁰ Српска православна ЦШО Светог Николе, Освећење новоподигнутог храма, Чикаго 1970 (у даљем тексту Освећење 1970), 1.

истоимена „федерална“ црква је у месту Шервил.²¹ У Тафт улици у Мервилу од 1983. године налази се црква „Свети Илија“,²² а у Белвуду (Bellwood) наши исељеници из тога краја подигли су цркву „Свети Јован Крститељ“.²³

Од оснивања цркви до данас, религиозни живот Срба у Чикагу веома је развијен. Поред редовних богослужења, црква организује и прослављање православних празника (Ускрс, Божић и др.). У Америци она, међутим, преузима и поједине елементе прослављања неких празника који су били везани за породицу. Тако се данас у малом броју српских породица у Чикагу на Бадње вече ритуално уноси бадњак у кућу. Већина испитаника, нарочито II генерације, сматра да је то обављено већ у цркви, где се он колективно уноси и освећује после службе. Осим тога, јављају се и елементи примљени у новој средини. Богослужења су често на енглеском језику, а обављају се и на америчке празнике. Карактеристична је и појава клупа у нашим црквама по угледу на католичке цркве.

Ипак, релативно мали број испитаника не одлази редовно (сваке недеље или често) на богослужења (табела IX). Он је једино нешто већи у трећем таласу I, и у другом типу II генерације. Осим тога, сви припадници првог таласа венчани су у цркви, док у другом таласу 40%, а у трећем 45% — није. Међутим, и родитељи који нису венчани у цркви у њој крсте своју децу, тако да су сви испитаници другог типа II генерације крштени у цркви. Сви казивачи другог типа II и III генерације су крштени у цркви, а само једна испитаница II генерације, удата за католика, није венчана у њој. Њихова деца су обично крштена у цркви, али више од 60% није венчано у њој. На основу изнетих података можемо закључити да је у I генерацији већа везаност за цркву у односу на период када су исељеници живели у Југославији, што се огледа у томе да децу крштавају и родитељи који нису венчани

²¹ Споменица тридесетогодишњице, 325 и 75th Anniversary, 75.

²² Освећење 1982, 53.

²³ Kalendar za 1984, 50.

у цркви. У првом типу II генерације јавља се већа везаност за цркву, нарочито у поређењу са другим типом исте генерације. До тога вероватно долази зато што је религиозност њихових родитеља, старих исељеника, била знатно већа него оних који су у Чикаго дошли после другог светског рата. Осим тога, већина њих је одрасла у јужном Чикагу када је у њему постојала јака српска колонија чији је центар била црква. Ипак, велика везаност наших људи за цркву може бити и социјалне природе, односно на њу је знатно утицао и начин организовања црквено-школских општина.

Од самог оснивања, црквено-школске општине у Чикагу, и уопште у САД, имале су поред религиозне, културно-просветну и социјалну функцију коју су постепено развијале. У рад црквено-школских општина у почетку су били укључени само мушкарци, јер је у нашим колонијама било мало жена, поготову деце, па се њихове организације јављају касније. Данас свака црквено-школска општина има свој црквени дом у коме се налазе просторије за рад свих њених организација: Кола српских сестара (КСС), певачких друштава, фолклорних група, спортских и других секција, као и сале и кафане у којима се исељеници окупљају.

У оквиру црквено-школских општина најпре се јављају *певачка друштва*. По оснивању ЦШО „Васкрсење Христово” у парохији јача социјални живот. Све чешће се приређују културно-уметничке приредбе, балови и забаве, па се јавља и потреба за музиком. Тада долази и до оснивања првог тамбурашког друштва у колонији, под називом „Србадија”. У њему се јавља и идеја о оснивању хора. Певачко друштво „Бранко Радичевић” формално је основано на састанку у Клајборн авенији 1906. године. У почетку хор негује световну музику и најчешће изовди родољубиве песме. Осим тога, Друштво је било познато и по извођењу више од педесет драмских представа с музиком (*Бој на Косову*, *Коштана* и др.), па је у колонијама често називано Српско национално позориште у Америци. Касније, хор почиње да негује и духовну музику и од та-

да делује и као црквени хор. Ширењем колоније, у чисто мушким хору почињу да се јављају и женски гласови. У току свога постојања хор је гостовао у многим српским колонијама у Америци, имао је наступе на радију и први је хор из Америке који је гостовао у Југославији.²⁴

Слично је текао и развој Певачког друштва „Слобода”, основаног 1927. године при ЦШО „Арханђел Михаило” у јужном Чикагу (сл. 14). У почетку непознат, хор је касније постигао знатне успехе. Гостовао је у многим колонијама, имао неколико наступа на Чикашкој телевизији, а 1957. године наступили су у програму поводом инаугурације председника САД у Вашингтону. Подмладак друштва основан је 1946. године, а у исто време хор је почeo да пева и у цркви.²⁵

Све ЦШО данас у Чикагу имају своја певачка друштва, али су ова два најстарија и најпознатија и изван граница својих колонија. Поред тога што чланови ових друштава певају на богослужењима, они редовно одржавају концерте у колонијама, а учествују и на разним прославама других исељеничких организација, било да су оне у саставу ЦШО или не.

Друга значајна организација која се јавља у ЦШО јесте *Коло српских сестара*. Године 1915. наше исељенице у Чикагу укључују се у рад Црвеног крста и оснивају КСС „како би на тај начин помогле напоре Америке и својом помоћи пружиле заштиту ратној сирочади”.²⁶ По завршетку рата, њихов рад званично престаје. Тек 1927. године, када је број жена у нашим колонијама повећан, долази до поновног оснивања КСС ЦШО „Васкрсење Христово” са циљем организовања цркве, изградње нове цркве, школе и дворане у Чикагу.²⁷ Наше исељенице из колоније у јужном Чикагу 1926. године, оснивају КСС ЦШО „Арханђел Ми-

²⁴ SSS „Branko Radichevich”, 75th Anniversary, Chicago 1981, 13 — 21.

²⁵ SPD „Sloboda” 1927 — 1977, Chicago 1977, 105.

²⁶ Споменица 1905 — 1955, 105.

²⁷ Patron Saintes Day of the CSS of the SOC Holy Resurrection, Chicago 1977, 35, 36.

хаило”.²⁸ Због неких несугласица, у парохији се 1934. године организује и самостално КСС „Књегиња Зорка”, које активно помаже рад цркве и ЦШО.²⁹ Данас у Чикагу свака ЦШО има своје КСС. Међутим, и пре формалног организовања наше жене су добровољно радиле и помагале све активности ЦШО. У већини њих оне данас организују и воде рад парохијских школа, прикупљају новчана средства за обнову цркава, добровољно раде у кухињи када ЦШО организује пикнике, банкете и рибље вечере, укључују се у рад својих савеза КСС, који организују и воде дечје кампове у седиштима епархија у Либертивилу и Трд Лејку и обављају многе друге послове. Радом тих организација најчешће су обухваћени испитаници првог типа II, и III генерације (табела X). Секције које својим радом обухватају децу парохијана јављају се нешто касније.

Из самог имена ЦШО види се да су оне имале и просветну функцију. Повећањем броја деце у колонијама јавља се и потреба за оснивањем школа у којима би она могла да науче српски језик и веронауку. При ЦШО „Васкрсење Христово” 1933. године основана је прва Српска школа, а годину дана касније и Недељна школа.³⁰ У јужном Чикагу у ЦШО „Архангел Михаило” Недељна школа основана је тек 1952. године, док је Српска школа постојала и раније.³¹

У недељним школама одржавана су предавања из веронауке најпре на српском, а касније на енглеском језику, јер у колонијама све мање деце зна наш језик.

У српским школама деца уче наш језик, понеку песму или рецитацију и понешто из историје. Све је то, међутим, врло оскудно и фрагментарно, па је и њихово познавање наше историје и културе магловито.

Рад свих школа био је, а и данас је, пропраћен многим проблемима. У великом граду као што је Чикаго оне не могу бити близу свој српској деци. Преда-

²⁸ Church CSS 50th Anniversary, Chicago 1976, 32.

²⁹ Fiftieth Anniversary, 210, 211.

³⁰ Споменица 1905 — 1955, 85.

³¹ Fiftieth Anniversary, 210, 211.

вања се одржавају увече, после наставе у редовним школама, што од ученика захтева додатне напоре. Њихов рад често је ограничен и материјалним проблемима парохије. Услове рада у њима у првим деценијама овог века описао је П. Слепчевић: „Оне српске школе што постоје нису заправо школе, него нека врста курсева, где деца уче читати и писати својим језиком. Осим још мало једногласног појења, ту се друго што слабо учи. А то је природно. У колонијама где би могло да дође на часове бар тридесеторо српске деце, ми смо гледали како их се шћукало око учитеља свега по двоје, троје”.³² Многи од тих проблема нису ни данас решени. У свим билтенима ЦШО често се апелује на родитеље да своју децу доводе у парохијске школе.³³ У неким парохијама учешће деце у другим секцијама (фолклорна, хор) условљено је редовним похађањем Недељне школе,³⁴ што је и доказ да се у њима већа пажња поклања веронауци него ученију српског језика. Осим тога, предавања у овој школи одржавају се недељом после службе, а у српској, суботом или чак и радним даном увече. Међутим, и поред ових настојања, велики број наше деце уопште не похађа парохијске школе. Тако је у Слободној ЦШО „Христово Вајсреје” у току 1983/84. године само 55 ученика било уписано у парохијску школу, и то у Српску школу, Недељну школу и Фолклорну секцију.³⁵ Од 14 испитаника другог типа II генерације само је шест похађало или тренутно похађа Српску или Недељну школу.

У већини ЦШО данас постоје и дечје фолклорне секције. Ансамбл „Соко” ЦШО „Вајсреје Христово” има две групе: јуниоре од 7 до 12 и сениоре до 18 година. После завршене средње школе деца обично напуштају групу. У обе групе заједно има око шездесето-

³² П. Слепчевић, *Срби у Америци, Белешке о њихову стању, раду и националној вредности*, Женева 1917, 65.

³³ St. Archangel Michael Church Bulletron, august 1985, 6.

³⁴ Светосавље, The Free SOCh Holy Resurrection (у даљем тексту Светосавље), Божић 1985, 19.

³⁵ Исто., 1, 12.

ро деце. То је релативно мали број ако се подсетимо да парохија има више од 500 званичних чланова. Осим тога, у ансамблима често се налази и више деце из једне породице. Репертоари секција веома су шаролики, а костими су већином имитације народних ношњи, и то често неуспеле. Понеко има и неки ситнији детаљ оригиналне ношње (опанци, појас и др.). Групе најчешће немају свој оркестар, већ их прати музика са магнетофона. За време игре деца обично не певају јер не знају наш језик. Иако им инструктори на проблема објашњавају из кога краја је игра, о чему говори и како треба да је изведу, деца ипак играју аутоматски.

Поред наведених, у оквиру ЦШО с мање или више успеха деловало је још низ других секција: спортски тимови (сл. 15, 16), тамбурашки оркестри, драмске и балетске групе и др. Тако је при ЦШО „Арханђел Михаило“ још 1927. године постојала женска кошаркашка секција (сл. 16), а при ЦШО „Васкрсење Христово“ до пре неколико година деловала је балетска група.

Нешто касније ЦШО почињу да издају и своје листове. У ЦШО „Арханђел Михаило“ први број билтена објављен је 1956. године,³⁶ а „Светосавље“, парохијски гласник Слободне ЦШО „Васкрсење Христово“, почело је да излази крајем 1984. године.³⁷ Циљ ових и других црквених билтена је да допринесу очувању наших религиозних, традиционалних и културних вредности. Већина листова у великој мери је окренута II генерацији наших исељеника, па се у њима често налазе објашњења неких наших празника, њиховог порекла и начина прослављања, затим упутства о основним елементима православне вере, о неопходности редовног одласка у цркву, о понашању за време богослужења и др. Поред религиозног садржаја, у билтену је доста простора посвећено и социјалном животу ЦШО. У њима се налазе информације о састанцима и активностима појединачних секција ЦШО и других исељеничких

³⁶ Fiftieth Anniversary, 145.

³⁷ Светосавље 1, 1.

организација, затим личне вести из породичног живота парохијана (рођење, крштење, погреб, прослава дипломе, годишњица брака и др.). Већина страница ових листова штампана је на енглеском језику.

У току свога постојања све ЦШО велику пажњу посвећују и разним манифестацијама, прославама и забавама око којих окупљају велики број парохијана или чланова колоније.

Плесови су некада у нашим колонијама били најпопуларније форме окупљања и групне забаве наших исељеника,³⁸ али је често било и неформалних игранки одређеним данима у некој од српских кафана. Плесови су се најчешће одржавали суботом и у зимским месецима, а посећивали су их исељеници свих узраста. Данас се плесови у Чикагу не одржавају тако често. Понека секција ЦШО или друга исељеничка организација (нпр. САК) обично једном годишње одржи свој бал, а ЦШО у својим домовима приређује дочек званичне и православне Нове године. „Народним весељима”, како се то често назива, завршавају се прославе, на пример крсног имена сваке организације (КСС, певачког друштва). На те забаве данас много чешће долазе старије особе него млади (до 30 година), свира се популарна музика и одигра по неко коло.

Много доминантнија форма забава наших исељеника данас су *пикници*. Свака организација бар једанпут годишње приређује свој пикник. Обично се одржавају у пролећним и летњим месецима: на имању црквене епархије у Либертивилу, на имању Слободне српске епархије у Трд Лејку, у „Српском селу” на имању Српске братске помоћи, на имању ЦШО „Арханђел Михаило” у јужном Чикагу и др. На неколико пунктара константно се служе наша храна и пиће: прасеће и јагњеће печење, сарма, гибаница, ћевапчићи, ражњићи, ракија и др. Обично се приређују и културно-уметнички програм или спортско такмичење (сл. 17 — 20). На њима учествују чланови секција ЦШО,

³⁸ „Слобода”, Орган Српског савеза „Слобода” 10. октобар 1927, 3.

и то је прилика да се прикаже њихов рад и активности у току године (слика 20). Ту се у излетничком амбијенту уз јело и пиће срећу пријатељи и међусобно друже. За организацију која приређује пикник то је прилика за рекламу, а и за повећање новчаних средстава од улазница, лутрије и добровољних прилога. Цео програм одржава се обично недељом. Понекад пикници имају и организованији карактер. Тако се у јужном Чикагу сваке године одржава Српски фестивал (сл. 18 — 20), који траје 4 до 5 дана, али је програм сличан као и на свим другим пикницима.

Ипак треба напоменути да већина пикника у последње време све чешће има хатерогену композицију. Све више продиру англо-саксонски елементи, а губе се наши. Док су некада и сами исељеници у таквим приликама често носили народну ношњу, данас је то немогуће видети. У вечерњим часовима, нарочито тамо где се забавља омладина, често се чује рок и забавна музика. На пикницима у јужном Чикагу, за разлику од оних у северном делу града ретко се чује наш језик, али зато су се ту једино одржали тамбурашки оркестри, чија се музика и данас најрадије слуша (слика 19). До продора нових елемената, нарочито на пикницима у јужном Чикагу, долази због све већег присуства нејугословенских брачних парова и њихове деце. Међутим, на њих често долазе и породице које су напустиле колонију да би се среле с пријатељима и компијама и обновиле успомене из времена када су сви заједно живели у колонији.

Према нашем интервјуу (табела XI), на пикнике најрадије долазе исељеници трећег таласа I генерације и другог типа II генерације. Овај резултат вероватно је узрокован и тиме што већина наших казивача другог типа II и III генерације живи у јужном Чикагу и одлази само на пикнике своје ЦШО који се одржавају у суседству, док су казивачи I генерације већином из северног Чикага, а њихове организације приређују пикнике на имањима у прилично удаљеним предграђима, Либертивил и Трд Лејк, до којих се теже стиже. Осим тога, родитељи наших казивача дру-

тог типа II и III генерације врло често су одлазили на пикнике, па су ту навику стекли још у детињству. Исељеници I генерације, нарочито они из трећег таласа, обично наводе да су у првим данима по доласку у Чикаго, док се још нису снашли у новој средини, значајно чешће одлазили на пикнике, јер су на њима срећали наше људе и стицали нова познанства и пријатељства.

Поред пикника, ЦШО у својим домовима једном недељно, обично петком, приређују рибље вечере. На њих обично долазе само исељеници који су активни у ЦШО иако су отворене за све.

На манифестације које организују ЦШО наши исељеници врло ретко доводе своје америчке пријатеље. Већина казивача наводи да за њих оне нису интересантне а и да они сами на њих долазе да би се срели са својим српским пријатељима.

б) Потпорне, радничке и политичке организације

Непосредно по доласку у Чикаго Срби не стварају своје организације, јер су били малобројни, а и зато што су свој боравак у Чикагу сматрали привременим. Касније, жеља за другарством, социјалним контактима, потреба да реше проблем становања и запошљавања, потреба за подршком у кризним ситуацијама, као и очувањем своје културне баштине, стимулисале су стварање мањих локалних група исељеника с различитим циљевима. Неке од њих су убрзо по оснивању нестајале, док су друге, чији су циљеви били дуготрајнији, опстајале и до наших дана. Понекад се мање групе с истим циљем уједињују у националне организације.

Срби у Чикагу, као и у другим америчким градовима, најпре оснивају потпорна друштва. Касније, у процесу обједињавања, она се претварају у праве осигуравајуће савезе. Осим тога, друштва су често била центри културног па и политичког живота. Процес стварања, а нарочито обједињавања ових друштава

често је био отежан различитим локалистичким интересима и размирицама, али никада није био заустављен. С обзиром да се већина друштава у Чикагу одмах по свом оснивању укључивала у веће потпорне савезе, најпре ћемо укратко њих навести.

Први потпорни савез српски исељеници у Америци основали су на скупштини у Мекиспорту 1901. године, под називом Српски православни савез „Србобран” (СПС „Србобран”) и са седиштем у Питсбургу. Орган Савеза најпре је био лист „Србин” а од 1905. године Американски Србобран, који до 1916. излази као недељни, а од тада као дневни лист.¹ Године 1903. основан је Први српски братски доброворни савез, са седиштем у Чикагу. Свој орган „Уједињено српство” Савез покреће 1906. године. Трећи савез основан је такође 1903. године у Чикагу, под називом Први црногорски савез, а четврти, 1906. године у Бјути — Српско-црногорски савез. Полузваничан орган последњег савеза био је недељни лист „Балкан”, који је од 1908. године излазио у Чикагу.³

У Кливланду 1909. године уједињују се СПС „Србобран”, Први српски доброворни савез и Први црногорски савез у Савез сједињених Срба „Слога” (ССС „Слога”). Делегати који су били нездовољни тим уједињењем, по повратку у Питсбург, обновили су СПС „Србобран”. Године 1920. М. Пупин напушта ССС „Слога” и са својим присталицама оснива Савез „Свесна Србадија”. Из СПС „Србобран” 1921. године одваја се део чланова и оснива Српски савез „Слобода”.⁴ Тако је у једном тренутку било чак четири савеза. СПС „Србобран” и ССС „Слога” уједињују се 1921. године у Савез „Србобран — Слога”, а 1928. Српски савез „Србадија” уједињује се са Српским савезом „Слобода” под његовим називом. Коначно, 1929. године Српски савез „Слобода” и Српски народни савез „Србобран”

¹ Споменица СНС 1901 — 1951 (у даљем тексту Споменица СНС), Питсбург 1951, 23 — 27.

² United Serbian Society, 100 Anniversary, Chicago 1980, 22.

³ Споменица СНС, 42.

⁴ Исто., 32 — 34.

уједињују се у Српски народни савез (СНС).⁵ Заједно са својим органом „Американски Србобран”, Савез је дуго имао позитивну улогу и утицај на наше исељенике, али како наводи М. Бошковић у току другог светског рата и касније, његово руководство заузело је реакционаран став према нашој земљи.⁶ Већина наших потпорних друштава у Чикагу била су, или су и данас, чланови тог савеза, чије је седиште у Питсбургу.

У северном Чикагу неколико исељеника је 1878. године изнајмило једну салу у улици Дисплејнс (Desplaines) између улице Лејк (Lake) и Рандолф (Randolph) да би се у њој састајали. Ту су исте године основали Прво српско друштво „Обилић”. „У друштву су имали гусле, те би они који знадијаху гуслати, певали српске народне песме и на тај начин сећали се своје Отаџбине”.⁷ Кад је почeo руско-турски рат, њима се пријеђају још неки исељеници и заједно оснивају Друштво „Словенска слога”.⁸ Године 1881. основано је „Српско-чрногорско добротворно друштво” (касније Српско Јединство) и њему приступају скоро сви чланови претходних организација. Друштво је, поред националног, имало и социјално-хуманитарни карактер. „Чланови су улагали одређену своту новца за своје осигурање у случају болести или какве друге несреће”. Још 1904. године Друштво купује једну секцију градског гробља Монтроз (Montrose Cemetery) на којој су сахрањивани чланови Друштва и чланови њихових породица (сл. 7, 8). Друштво је било члан ССС „Слога” до 1921. године, када се савез распада, а друштво постаје самостално.⁹ Оно и данас делује у Чикагу као самостално добротворно друштво. Срби у Чикагу 1905. године оснивају Српско потпорно друштво „Обилић”. По оснивању, оно је било члан СПС „Србобран”, а 1920. годи-

⁵ Исто., 37.

⁶ М. Бошковић, *Antijugoslovenska fašistička emigracija*, Beograd i Novi Sad 1980, 29.

⁷ Споменица СПЦ Воскрсенија Христова 1905 — 1955 (у даљем тексту Споменица 1905 — 1955), Чикаго 1955, 53.

⁸ Исто., 53.

⁹ United Serbian Society, 100 Anniversary, Chicago 1980, 6, 7.

не постаје члан савеза „Слога”. Кад се 1921. године савез „Слога” распао, друштво „Обилић” постаје самостално и као такво данас ради у Чикагу.¹⁰

Срби јужног Чикага оснивају 1899. године своје добротворно друштво „Балкан”. Неколико година касније, 1905. године, друштво је реорганизовано и добило је име „Краљ Петар I Карађорђевић”. Управа и чланство су нешто касније основали и сестринство „Књегиња Милена”. Та друштва се 1908. године уједињују, а 1924. прикључују им се чланови нешто касније формираних друштава: „Св. Никола” и „Св. Јован”. Ново друштво названо је „Карађорђевић” и као орган СНС добија број 25.¹¹ Личани у јужном Чикагу оснивају 1902. године своје потпорно друштво „Лика и Крабава свети спаситељ”. Непосредно по оснивању Друштво је постало члан Савеза „Србобран” и као орган добија број 47. Нешто касније оно постаје члан Српског народног савеза (СНС) и добија број 30. Међу члановима друштва родила се идеја о оснивању црквено-школске општине у јужном Чикагу.¹² Од 1905. до 1912. године постојало је Друштво „Љубав Црногорца”.¹³ Потпорно друштво „Св. Јован” основано је 1912. године, а после другог светског рата добило је име „Краљ Петар II Карађорђевић”. Касније се његово чланство прикључује Друштву „Карађорђевић”.¹⁴

У чикашком предграђу Цицеро, у Грантовој радионици основано је 1910. године Српско добротворно друштво „Св. Борђе”, које као орган СНС добија број 195. Због селидбе већине својих чланова, друштво прелази 1925. године у северни Чикаго, где се и данас налази. У оквиру Друштва је 1930. године основан подмладак, који добија назив „Коло” и број 81 СНС. То друштво је по броју чланова и данас највеће

¹⁰ Споменица 1905 — 1955, 271, 272.

¹¹ L. Pejović, *Prikaz naših iseljenika*, Čikago 1939, 22, 23.

¹² Fiftieth Anniversary 1919 — 1969, St. Archangel Michael SOCh, South Chicago 1969, 234.

¹³ L. Pejović, н. дело., 29.

¹⁴ Исто., 26.

у СНС.¹⁵ Године 1907. основано је Српско-американско друштво. Сви његови чланови били су амерички држављани. Нешто касније основано је друштво „Св. Борђе“. Како су оба друштва имала исти циљ, уједињена су у „Српско-американско друштво Св. Борђе“ под бројем 86 СНС.¹⁶ Српска народна одбрана основана је 1908. године као хуманитарна и политичка организација. За време првог светског рата она је одиграла позитивну улогу у мобилизацији српских исељеника и у прикупљању материјалне помоћи Србији. После слома Југославије 1941. године, наводи М. Бошковић, „руководство организације мења њен карактер и даје јој великосрпску и антијугословенску оријентацију“.¹⁷

По својој структури сва потпорна друштва била су у ствари радничка, јер је у њима било више од 90% радника. Међутим, још почетком овога века, наши исељеници у Чикагу укључују се у раднички и синдикални покрет, учествујући у штрајковима и демонстрацијама заједно са америчким радницима. Из те борбе израста и социјалистички покрет наших радника, који је првобитно био организован према националној припадности. Наши напредни исељеници се најпре окупљају око неколико социјалистички оријентисаних листова. Тако је 1906. године у Њујорку почeo да излази лист „Радник“, а у Чикагу „Народни глас“.¹⁸ Beđ 1910. године у Чикагу је формиран Југословенски социјалистички савез у оквиру Социјалистичке странке Америке. Савез је обухватao месне организације које су се називале Југословенско социјалистичко удружење. Све үнутрашње и спољње послове Савеза водио је Главни одбор у Чикагу, у који је свака нација (Словенци, Хрвати, Срби и Бугари) бирала по три члана. Орган Хрватско-српске секције била је „Радничка стража“, а

¹⁵ Споменица 1905 — 1955, 274.

¹⁶ Исто., 275.

¹⁷ М. Бошковић, н. дело., 59.

¹⁸ M. Marković, *O razvoju naprednog pokreta kod Amerikanača i Kanadana jugoslovenskog porekla. Jugoslovenski napredni pokret u SAD i Kanadi*, Toronto 1983, 20, 21.

словеначке — „Пролетарец“. Још при самом оснивању Савеза део социјалиста се одвојио и приступио Социјалистичкој радничкој странци Америке основавши Југословенску социјалистичку радничку федерацију, чије је гласило била „Радничка борба“. ¹⁹ Први светски рат унео је доста раздора, не само међу наше раднике већ и у Социјалистичкој партији Америке. Лево оријентисани исељеници прикључили су се Комунистичкој партији Америке, а десно оријентисани — стварају свој Југословенски просвјетни савез, који се 1938. године распада.²⁰ Године 1935, после XII конгреса Коминтерне, долази до реорганизације југословенског радничког покрета у САД, у три покрета: хрватски, словеначки и српски. Српско руководство се организовало око листа „Слободна реч“ у Питсбургу. Почетком 1936. године почиње широка акција окупљања свих антифашистичких организација и појединача и на Видовдан они организују свој оснивачки конгрес у Чикагу. Тако је настао Видовдansки покрет Срба у САД као облик уједињеног антифашистичког фронта, а „Слободна реч“ постаје његов орган. Тај покрет је био и један од оснивача Уједињеног одбора јужнословенских Американаца (често називан Југословенски одбор), који је основан 1943. године у Кливленду.²¹ У току другог светског рата раднички и антифашистички покрет стално је међу нашим исељеницима водио борбу за афирмацију НОБ-а и нове Југославије.

После другог светског рата исељеници другог таласа у Чикагу оснивају неколико својих организација, које су најчешће непријатељски оријентисане према друштвеном уређењу у земљи.²² Године 1974. неколико

¹⁹ I. Čizmić, *Hrvati u životu Sjedinjenih američkih država*, Zagreb 1982, 177 — 184.

²⁰ L. Marković, *Borba u iseljeništvu za novu Jugoslaviju*, Beograd 1975, 26.

²¹ M. Marković, н. дело, 30 — 37, 58.

²² Опширније о политичким организацијама наших исељеника у Америци које су непријатељски оријентисане према Југославији видети у: M. Bošković, н. дело.

исељеника трећег таласа основало је Српски академски клуб (САК) с циљем „да одржава културу и традицију нашег народа и да узајамно помаже чланство у пословном и професионалном уздишању.²³

Већина тих организација имала је своје листове у којима се борила за сопствену афирмацију. Осим тога, као и ЦШО и ове организације, а нарочито потпорна друштва и САК, и данас организују своје манифестације, прославе, балове и пикнике. Међутим, њима присуствују обично само чланови организација. Тако су, на пример, њихови пикници мање посечени од оних које организује ЦШО, али су храна, музика и начин забављања на свим њиховим прославама врло слични онима које организују ЦШО.

Радом различитих исељеничких организација данас су већином обухваћени наши исељеници другог таласа I генерације, првог типа II и III генерације (табела X). Наши казивачи најчешће су чланови ЦШО и њених секција, а затим потпорних друштава.

2. Исељеничка породица

Српска породица у Чикагу има своје корене у породичном животу у старом крају. У новој социо-културној средини, међутим, неопходно је долазило до промена у различitim сегментима породичног живота.

Формирање породице наших исељеника у САД, па и у Чикагу, било је успореноном карактеристиком наше миграције према тој земљи. У Америку су најчешће одлазили младићи или ожењени мушкарци, али без породице. Само неколико њих било је у могућности да поведе и остale чланове породице, док су остале жене и децу доводили тек после дужег времена, када би за то зарадилиовољно новаца.¹

²³ Основачко писмо у Гласнику САК 1971 — 1981, Чикаго 1981, 3.

¹ I. Čizmić, *Doseljavanje, struktura i položaj naših iseljenika u prekomorskim zemljama*, Teme o iseljeništvu 5, Zagreb 1976, 73 — 74.

Највећи део наших исељеника био је неожењен, а желели су да склопе брак са особама своје етничке групе. У колонијама, међутим, није било наших жена. Још пре балканских ратова појединци су одлазили у стари крај да би се оженили, а затим су се с невестама враћали у Америку.² Међутим, већина се женила на следећи начин: исељеник напише родитељима или пријатељима писмо и замоли их да му пошаљу девојку коју је раније познавао или да по своме нахођењу изаберу добру девојку. Тако се често дешавало да се пре сусрета у Америци младић и девојка нису познавали. Са станице младенци су одлазили најпре у цркву на венчање.³ Будући да се младенци нису познавали, дојазило је до чудних, па и комичних сцена.

„Пошаљу родитељи сину девојку у Америку. Он је овамо чека, припремивши све што је потребно за њу да се обуче, па чак и стан где ће се сместити. Међутим, ... транспорти нису стизали увек на време. Како се момак и девојка нису познавали, сачекао би је неки други и одвео са собом, те би се венчали и продужили да живе заједно“.⁴

Како у старом крају није било довољно мушкараца за женидбу, девојке су обично прихватале такве понуде. Осим тога, „многе девојке из старог краја више су волеле да се удају за особе у Америци очекујући велику авантуру“.⁵ Ипак, такве одлуке најчешће су биле, као што је већ напоменуто, изазване сиромаштвом у земљи порекла. Ако би се десило да девојка, кад стигне у Америку, није задовољна младожењом, имала је моралну обавезу да врати новац за свој пут. Обично би се врло брзо удала за другог младића и тада би он преузео њен дуг.⁶ Било је и доста случајева да девојке самоиницијативно оду у Америку да би се

² Споменица Српске Православне Цркве Воскресенија Христова 1905 — 1955, Чикаго 1955, 60.

³ Исто., 61.

⁴ Исто., 61.

⁵ I. Čizmić, н. дело., 76.

⁶ G. Govorčin, *Americans from Yugoslavia, A Survey of Yugoslav Immigrants in the United States*, Gainesville 1961, 189.

придружиле очевима, браћи, родбини и пријатељима и врло брзо би се удавале за неожењене земљаке.⁷

Такав начин склапања брака прекинут је увођењем рестриктивних закона у Америци 1924. године. Многе стално настањене особе нису могле поново ући у САД после посете старом крају, па се већина исељеника није усуђивала да долази у посете. Само су натурализовани грађани могли путовати у иностранство без ризика да ће им се забранити повратак у Америку.⁸ Због свега тога многи наши исељеници остајали су неожењени.

Било је и случајева да се исељеници ожене Американкама или девојкама из других етничких група. Тада је жена обично мењала веру и прихватала начин живота и обичаје мужевљеве групе. Ако су живели у нашој колонији окружени другим српским породицама, асимилација је била бржа и лакша.

Исељеници првог таласа очекивали су и од своје деце да склопе брак у оквиру своје етничке групе и васпитавали су их у том смислу. Многи припадници првог типа II генерације проналазили су супружнике нашег порекла и у другим српским колонијама изван Чикага. И у тој генерацији првенствено се очекивало од жена да прихвате мужевљеву веру и обичаје, мада има доста случајева да сваки супружник задржи своју, с тим да деца припадају очевој вери. Од 30 потомака првог таласа наших исељеника (казивачи другог типа II и III генерације) четири није у браку, три су у браку с особама рођеним у колонијама изван Чикага, два са исељеницима другог таласа I генерације, а два са Американцима. Остали су бракови у којима су оба супружника наши исељеници II или III генерације рођени у Чикагу.

У том периоду доста наших исељеника остало је неожењено. Иако наш упитник није садржавао директно питање о томе зашто се нису оженили, сами испитаници наводили су разлог. Најчешће помињани узроци су: да у колонијама није било доста жена, да их

⁷ I. Čizmić, н. дело., 76.

⁸ Исто., 76.

је школовање у другим америчким градовима где нема наших колонија омело у проналажењу одговарајуће особе нашег порекла, један исељеник чак наводи да би га се рођаци и пријатељи одрекли да се оженио женом која није нашег порекла. Такви примери, међутим, били су веома ретки. Ипак, потребно је нагласити да се ни Американке нису радо удавале за наше исељенике, јер су у Америци исељеници сматрани инфериорним особама. Припадници других етничких група такође су се најрадије женили међу собом.

Други талас наших исељеника такође су у огромном постотку чинили мушкирци, па је проналажење супруга нашег порекла и њима представљало велики проблем. Од 10 испитаника другог таласа, шест се оженило Српкињама. Један исељеник довео је своју супругу из Југославије, а један се оженио у Италији такође исељеницом другог таласа. Шест казивача упознало је своје супруге у Чикагу, и то у цркви, где су се наши људи и најчешће упознавали. Само два казивача оженили су се особама друге етничке групе, и то један Американком, а други Немицом. Исељеници другог таласа често су се женили Немицама које су упознали у заробљеништву у Немачкој. Оне су обично прихватале веру и обичаје мужа. Инсистирало се да се деца васпитавају у духу наше породице, али се ретко успевало. Тако, на пример, деца из таквих бракова ређе и лошије говоре наш језик. Уколико су се исељеници женили Американкама, најчешће је долазило до брже асимилације, нарочито њихове деце.

Слични су и резултати испитавања исељеника трећег таласа. Већина је склопила брак с припадницама исте етничке групе, које је упознала у Америци. Једна од испитаница удала се за Хрвата. Срби у Чикагу, међутим, ретко су склапали брак с Југословенима друге народности (Хрвати, Словенци...), чак и у периоду кад су заједно живели у истим колонијама, јер је тада неко од супружника морао да промени веру.

Испитаници свих таласа и генерација у највећем броју случајева склапали су брак с особама исте етничке групе јер су самтрали да порекло супружника

има велики утицај на успешност брака (табела XII). То исто су очекивали и од своје деце. Има и одговора, нарочито у другој генерацији, да данас етничка припадност супружника није важна (табела XIII), али да је у време када су они склапали брак била врло битна. Исељеници трећег таласа, иако би желели да им се деца венчају с особама нашег порекла, често констатују да је то „немогуће”, „могућност 1 : 1000”, „готово немогуће” и сл. Од осам казивача другог типа II генерације, само је три венчано с особама нашег порекла. Образлажући своје мишљење о великом утицају порекла супружника на успешност брака, испитаници су најчешће наводили: „јер тада имају исту веру”, али и многе друге разлоге:

„Порекло је веома важно за брак јер супружници истог порекла имају исте обичаје, традицију, боље се познају, заједно су одрасли у колонији и славе исте празнике.”

(казивач II генерације)

„Да будем искрен, веома је важно иако ми се кћерка удала за Италијана. Али он је примио православну веру.”

(казивач II генерације)

Кад је број жена у колонијама повећан, породични живот постао је много стабилнији. У почетку имао је доста карактеристика традиционалне породице у старом крају, али је временом, у новој средини и под утицајем америчке породице, претрпео и многе измене.

Већина исељеника првог таласа потицала је из земљорадничких, а у Чикагу су формирали радничке породице. Осим тога, потицали су из задружних породица, док је у Чикагу њихова породица обухватала само родитеље и децу.

Неки истраживачи сматрају да је исељеничка породица у Америци претрпела промене и у својој репродуктивној функцији, односно да је имала мање деце у односу на породицу из које су исељеници потицали.⁹ Други аутори, међутим, тврде да је српска породица

⁹ Исто., 75.

имала више деце него америчка.¹⁰ Данас већина наших казивача има двоје или троје деце, што одговара америчком просеку.¹¹

Једна од најважнијих функција породице је и социјализација деце.¹² Већина испитаника другог типа II генерације истичала је да је у њиховој родитељској породици био врло изражен ауторитет оца, као и да су деца врло строго васпитавана. Ипак, правила у породици била су строжа за девојке него за младиће. На пример, женска деца су обично завршавала само основну школу, а на прославе, пикнике или забаве одлазила су само у пратњи старијих особа. Г. Говорчин наводи да су девојке у Чикагу радиле у продавницама и фабрикама и да су уопште имале много више слободе него девојке у осталим нашим колонијама.¹³ Према нашем интервјуу, међутим, све исељенице првог таласа и 60% њихових кћери биле су само домаћице и никада нису биле запослене изван куће.

У данашњим породицама наших исељеника трећег таласа I, а нарочито II и III генерације, отац је још увек задржао ауторитет, мада у мањој мери, а родитељи подижу децу са мање строгости него раније. Зато су она и много самосталнија. Обично по завршеној средњој школи деца одлазе на студије у друго место или се запошљавају и напуштају родитељску породицу, чак и кад не стварају нову. До тих промена долазило је поступно и оне су често изазивале сукобе који се обично означавају термином „сукоб генерација“. Осим тога, жене су стекле много већу самосталност, нарочито у браковима супружника са већим образовањем. Много више жена данас је запослено. У трећем таласу I генерације само једна испитаница је незапослена, а у III генерацији две су домаћице. После удаје или кад добију децу, већина жена напушта

¹⁰ L. Pejović, *Prikaz naših iseljenika*, Čikago 1939, 25.

¹¹ Z. Golubović, *Porodica kao ljudska zajednica*, Zagreb 1981, 163.

¹² Исто., 144 — 146.

¹³ G. Govorčin, н. дело., 189.

посао, али када деца пођу у школу, оне се најчешће опет запошљавају. Девојке се школују као и младићи и уопште се слично васпитавају као и мушки деца.

Многи испитаници свих генерација и таласа, као још једну значајну карактеристику по којој се српске породице у Чикагу и данас разликују од америчких, истакли су близост и повезаност њених чланова. То се не односи само на родитеље и децу, већ се протеже и на даље рођаке. Повезаност највише долази до изражaja на породичним слављима, када се очекује да ће сви присуствовати. Осим тога, за наше исељенике још увек је неприхватљиво да њихови родитељи када остане или више не могу да живе сами, оду у дом за стара лица, што је за Американце уобичајена појава. У таквим случајевима родитељи обично живе у породицама своје деце.

Још једна важна функција српске породице у Чикагу је обредна функција.¹⁴ Долазећи у Чикаго, наши исељеници I генерације донели су и своје обреде и обичаје и настојали су да их у новој средини очувају у изворном облику. Међутим, како су потицали из различитих области наше земље, у њиховој обредној пракси могу се уочити многи локални елементи. Осим тога, исељеници другог, а нарочито трећег таласа, долазе у Чикаго после другог светског рата, у време кад је наша традиционална култура већ претрпела значајне промене.¹⁵ Због тога су се традиционални обреди различитих таласа наших исељеника I генерације у многим елементима разликовали.

У новој средини у изменењима условима живота у Чикагу, процес промена у њиховој обредној пракси настављен је још интензивније. Оне се нарочито у-

¹⁴ О обредној функцији породице: Н. Павковић, *Друштвена организација*, Из традиционалне културе Србије, ГЕМ 44, Београд 1980, 154. и З. Дивац, *Трансформације сеоске породице у савременим условима (истраживања у Доњем Увију)*, ЗРЕИ САНУ 17 — 18, Београд 1985, 76.

¹⁵ Д. Бањдић и Р. Ракић, *О проучавању савремених промена у обичајном животу наше народе*, Симпозијум Етнолошко проучавање савремених промена у народној култури, ПИЕИ САНУ 15, Београд 1974, 79 — 91.

чавају код II и каснијих генерација наших исељеника. Тако је дошло до сажимања обредне праксе, скраћивања времена посвећеног неким обредима (слава, свадба), нестанка поједињих ритуалних реквизита (божићна слама, чесница), па и одсуства извођача обреда (славски колач не ломи домаћин, већ неко од укућана). Осим тога, јављају се и елементи примљени у новој средини, а затим уклопљени у традиционалну обредну праксу (*shower*). Овде ће бити изнети само најважнији обреди наших исељеника у Чикагу, како они везани за критичне моменте у животу чланова породице (рођење, свадба, смрт) тако и они везани за поједиње празнике (слава, Божић, Ускрс).

Рођење детета је један од најважнијих догађаја у животу породице. Код нас је обичај да после порођаја рођаци и пријатељи посећују породиљу и доносе јој јело и пиће, а детету дарове.¹⁶ Међу исељеницима у Чикагу, међутим, чешће се јавља амерички обичај „*shower*“. Пре рођења детета нека од рођака будуће мајке приреди „парти“ и позове што већи број пријатеља и рођака будућих родитеља. За ту прилику штампају се и посебне позивнице. Све званице доносе поклоне, а на крају се појављују будући родитељи, који их пред свима отварају именујући дародавца.

Неколико дана после рођења дете се крштава, најчешће у цркви. То се обично обавља после недељне службе, уз присуство најближих рођака и пријатеља. Сви присутни на крштењу, као и на венчању, имају на оделима украс — цвет светле боје (бео, ружичаст и сл.). За време крштења кум држи свеће украшене разнобојним тркама. Само крштење може се обавити на српском или енглеском језику, што зависи од тога да ли родитељи и кум знају наш језик. После крштења родитељи приређују ручак за већи број званица, најчешће у црквеном дому, а понекад у ресторану или својој кући. На ручку кум заузима почасно место и отада постаје значајна личност у животу детета. У свакој прилици му се указује поштовање, обавезно се

¹⁶ В. Каракић, *Српски рјечник*, Београд 1969, с.в. бабине.

позива на све породичне празнике, кумови се често међусобно посећују и др. Сличан је однос наших исељеника и према венчаним кумом. У нашем народу кумство је наследно,¹⁷ па се као такво у неким случајевима задржало и код Срба у Чикагу. Чешће, међутим, нарочито код каснијих генерација, родитељи за крштење детета, а младенци при венчању, за кума изаберу неког од својих пријатеља. Институција кумства је још једна карактеристика по којој се доста разликују српска и америчка породица.

Свадбе наших исељеника у Чикагу задржали су неке елементе свадбених обичаја у нас, али јављају се и многи елементи америчких свадби. У Америци је обавезан грађански брак, па је већина наших људи склопила и грађански и црквени брак. Припреме за свадбу почињу релативно рано. У Америци је обичај да се младић и девојка договоре и годину дана унапред, али наши тај период доста скраћују. Ако се прави свадба, а обично се прави, јер је то један од симбола друштвеног престижа, припреме су дуже. Најчешће се месец-два пред свадбу обави веридба. Младић долази са својим родитељима (некад сам) у кућу будуће младе на вечеру и том приликом даје јој прстен. После тога настају ужурбане припреме. Купује се венчаница, хаљине за пратиље, резервишу се термини у цркви и ресторану и штампају се позивнице. Младенци позивају на свадбу што већи број званица, што зависи од њиховог имовинског стања. На дан свадбе скуп сватова је пред црквом. Млада, ако младожења не долази по њу, одлази у цркву са својим родитељима. Када сви учесници у церемонијалу заузму своја места, младу уводи отац у цркву и код олтара је предаје младожењи. Испред њих кроз цркву иде девојчица са букетом цвећа, која се назива „flower girl“. Затим се обавља црквени обред венчања. Из цркве последњи излазе младенци, а сватови их посипају пиринчом, док је у старом kraju обичај да се посипају жи-

¹⁷ Ш. Кулишић, П. Ж. Петровић и Н. Пантелић, *Српски митолошки речник*, Београд 1970, с.в. кумство.

том.¹⁸ Свадбени ручак се најчешће приређује у ресторану. Тада се служе америчка јела, а ако је ручак у црквеном дому или у младожењиној кући припремају се наша традиционална јела. На свадби се свира и наша и америчка музика, а често се играју и кола. Неизоставан део церемонијала је и свадбена торта, коју младенци заједнички пресеку. Она је обично на више „спратова”, са фигурама младенаца на врху. Врх се обично сачува и младенци га поједу за прву годишњицу брака. На самој свадби сви сватови дају младенцима не мале новчане прилоге. Поклони се, међутим, дају пре свадбе. На сличан начин као и пре рођења детета, и пре свадбе нека од рођака или пријатељица младе организује shower. Уобичајени елементи свадбеног ритуала у нашим крајевима као што су, на пример, наконче, уздарје и др.¹⁹ данас се врло ретко јављају на свадбама наших исељеника у Чикагу. У Америци је обичај, који је већина наших исељеника прихватила, да трошкове свадбе плаћа младин отац.

Као и при обележавању претходних догађаја, и смрт и погреб Срба у Америци имају низ елемената који су прихваћени у новој средини. Вест о нечијој смрти врло брзо се шири међу рођацима и пријатељима. Од свих особа које су покојника познавале очекује се да дођу у капелу где је он изложен. То је обично велика сала испуњена редовима столица и фотографија, на чијем је kraju изложен сандук с покојником. Породица обично седи поред ковчега. Истога дана у капели је и опело. Сутрадан покојника односе у цркву, где је поново опело и одакле креће погребна поворка ка гробљу. Прво су кола с венцима и цвећем, затим с покојником, па кола породице, рођака и пријатеља. На сваком возилу налази се налепница с написом „Погреб” („Funeral”). Поворка се креће полако десном страном коловоза, са упаљеним светлима, пролази раскрсницу и кад је првени сигнал, и њу ниједна кола не смеју прекинути. На гробљу је поново опело.

¹⁸ Т. Борђевић, *Наши народни живот 1*, Београд 1984, 315, 316.

¹⁹ Исто., 318. 319.

Свако од присутних добија по цвет који ставља на ковчег, а потом се ковчег полаже у раку. На гробљу се служе: жито, погача, мед и ракија. После погреба покојникова породица позива присутне на ручак, који је обично у црквеном дому или у кући покојника. Многи ови елементи потичу из наше традиционалне културе.²⁰

Целокупни погребни церемонијал доста зависи и од финансијских могућности породице. Све се посебно плаћа: опело, излагање у капели, ковчег, дотерирање покојника (облачење, маникирање, шминкање, фризирање и др.). У периоду жалости ближи рођаци обично носе црнину. Дужина тог периода зависи од сродства с покојником, али млађе генерације га све више скраћују, тако да припадници II и III генерације црнину носе само на погребу. У периоду од годину дана обично се одржавају даће (најчешће само на 40 дана и годину дана од смрти). Најпре је служба у цркви, а затим послужење у црквеном дому. На гробље одлази само породица.

Слава је један од најзначајнијих породичних празника и Срба у Америци. Ујутру, на дан славе по правилу домаћин, а често неко од укућана, носи колач у цркву да се пресече. То се обично обавља после богослужења, јер наши свештеници не воле да иду по кућама због велике удаљености слављеника. Колач би требало пресећи пре подне, али ако се то обавља у кући, свештеник често долази тек по подне, па и увече. Поред колача, жито је други обавезни елемент и њима се даје посебно, централно место у кући. Слава се празнује један, врло ретко два дана.²¹ Сви чланови породице окупљају се на славски ручак за које се спремају наша јела. По подне у кућу долазе гости и обичај је да се свако најпре послужи житом. Већина испитаника обе генерације слави у кругу породице и с

²⁰ П. Влаховић, *Обичаји, веровања и празноверице народа Југославије*, Београд 1972, 45, 59.

²¹ Ш. Кулушкић, П. Ж. Петровић, Н. Пантелић, и. дело., с. в. крсно име.

најближим пријатељима, мада има и оних који приређују велики парти, понекад и са више од 100 званица, што зависи од финансијске могућности слављеника. Поједине породице позивају на славу и своје америчке пријатеље, али је њихов број увек занемарљив у односу на број наших људи. Атмосфера је као и на другим прославама које немају религиозни карактер (рођендан). Красно име се обично прославља на дан када и пада, а парти се приређује првог наступајућег викенда. Сви испитаници I генерације за славу имају колач, свећу и жито. Међутим, у другој генерацији три особе, иако славе, немају колач, а чак осам ни жито. Ако је слава посна, сви испитаници I и око 50% из II и III генерације посте. Велики парти за славу најчешће приређују припадници I генерације.

Божић је још један значајан празник и његово прослављање је данас код Срба у Чикагу углавном везано за цркву. Сви казивачи све три генерације одлазе на Бадње вече у цркву. Тада се у њу уноси бадњак, освећује се, а после богослужења сви узимају по гранчицу бадњака и односе је кући. Већина исељеника после службе одлази у црквени клуб, где се служи врућа ракија и посна вечера. Гранчица бадњака уноси се у кућу најчешће без икаквих церемонија и закачи се за икону. Мали број породица (33% из I и 16% из II генерације) уноси бадњак у кућу ритуално, са растурањем сламе, посипањем домаћина житом и бомбона ма, бацањем ораха и другим елементима.²² Вечера је често мрсна, мада има и оних који посте, или посте само родитељи, а деца не. Занимљиво је напоменути да неке породице I генерације овај празник прослављају заједнички, па се у једној од њих слави Бадње вече, а у другој — Божић. Обичај полазника на Божић скоро се сасвим изгубио, а само понека породица меси чесницу. Велики број наших исељеника за Божић има јелку, која је окићена још за амерички Божић и са укућанима и пријатељима размењује поклоне.

²² В. Чајкановић, *Мит и религија у Срба*, Београд 1973, 190 — 208.

Нешто мање свечано наши исељеници славе Ускрс. На тај дан одлази се у цркву на службу, а затим је породични ручак коме морају да присуствују сви укућани. За ручак се обично припремају наша јела. Обичај је да се пред Ускрс, обично на Велики петак или четвртак боје јаја.²³ Наши исељеници у Америци задржали су тај обичај, али јаја често боје на дан Ускрса. Осим тога, пред Ускрс се украсавају куће и дворишта.

У оквиру породице наши исељеници често славе и поједине америчке празнике, нарочито католички Божић. То је у Америци државни празник, када се не ради, а и деца не иду у школу. Припреме за прославу Божића почињу и месец дана раније, најчешће одмах после Дана захвалности. Украсавају се излози и улице, купују честитке, поклони и др. Општа празнична атмосфера захвата и наше породице, а нарочито децу. Уочи Божића кити се јелка као и цела кућа, стављају се поклони под јелку, припрема ћурка за божићни обед (амерички обичај).

Осим Божића, наши исељеници, нарочито II и III генерације славе и многе друге америчке празнике. Тако се, на пример, за Дан захвалности (Thanksgiving Day) за породични обед припрема ћурка, на Halloween деца се костимирају и иду од куће до куће, а домаћини их дарују бомбонама, за 4. јули у граду се приређују параде, а исељеници приређују и пикнике или се рођаци и пријатељи окупљају на заједнички обед.

Поред ових празника, наши исељеници славе још неке празнике које у домовини обично нису славили. Један од њих је рођендан. Тада позивају велики број пријатеља и праве парти. Најчешће се славе рођенданни деце, али и одраслих. Своје рођендане одрасли славе обично у кафани. Слављенику се прави рођенданска торта украсена свећицама, на којој на енглеском пише Срећан рођендан. Док слављеник гаси свећице остали певају рођенданску песму, наравно на енглеском. Храна, начин забављања и вопште рођенданска атмосфера је као и на свим другим прославама.

²³ П. Влаховић, н. дело., 99, 100.

У нашим породицама посебно се слави завршетак средње школе или факултета. То су дани који су у Америци пропраћени посебним слављем и церемонијама у школама и на универзитетима. Наши их исељеници прослављају на сличан начин као и рођендане, али понекад и с већом помпом, у посебно закупљеним салама и кафанама, с великим бројем званица, што зависи од имовинског стања слављеника, а често и од жеље за престижем.

Српске породице се најчешће међусобно друже и посећују. Уколико у суседству има више наших породица, посете су скоро свакодневне, а ако пријатељи живе у удаљеним предграђима, срећу се само за викенд. Етничко порекло има велики значај при избору пријатеља, нарочито у I генерацији, па су зато и породичне посете наших исељеника врло честе јер они једноставно и немају других пријатеља. Американци су обично само добри пословни пријатељи и суседи. Деца исељеника I генерације друже се са америчком децом, али се не остварују контакти између њихових породица. Пријатељске везе са Американцима нешто су чвршће у II и III генерацији.

засвоюють панів. Від цього виникає проблема міжнародного та міжкультурного відношення та залежності між окремими народами та їхніми представниками. Ідея про відповідальність інтересів та прав інших народів та їхніх представників є дуже важлива, адже вона не лише дозволяє зберегти та розвинути традиції та звичаї народів, але і сприяє створенню умов для подальшої розвинутості та інтеграції світу. Адже відсутність звичаїв та традицій веде до зупинки розвитку, втрати історичних корінностей, втрати етнічної ідентичності та здатності до самоврядування. Звичаї та традиції є сутьною частиною національної ідентичності та відповідальності за їх збереження та розвиток. Вони є істотними факторами формування національного самосвіту та національного духу, які є основою для підтримання стабільності та миротворчості суспільства. Адже звичаї та традиції є візитівкою нації, яка може стати джерелом гордості та відданості землі та народу, а також джерелом стимулів для подальшої розвинутості та інтеграції світу. Адже звичаї та традиції є сутьною частиною національної ідентичності та відповідальності за збереження та розвиток національної культури та спадщини.

Трећи део

ЕТНИЧКИ ИДЕНТИТЕТ СРБА У ЧИКАГУ

I. ДЕФИНИЦИЈА ЕТНИЧКОГ ИДЕНТИТЕТА И ЊЕГОВЕ ФУНКЦИЈЕ

У научној литератури (психолошкој, антрополошкој, и социолошкој) све чешће се јављају термини: групни, етнички, национални идентитет. Ти изрази нашли су своје место и на многим међународним скуповима и у бројним документима.¹

Реч идентитет потиче од латинске речи *idem* (исти) и преко француске именице *identité* прешла је у мно-
ге језике. Тако, идентификовати значи утврђивати ис-
товетност физичких, духовних и психолошких особина
људи и група, а идентитет означава заједничка својс-
тва раса, група, нација, становништва региона, градо-
ва и локалних средина.² Етнички идентитет би, дакле,
био групни идентитет који појединач стиче као члан
етничке или националне групе.

У проучавању етничког идентитета у антрополошкој и социолошкој литератури јављају се различите концепције које су у суштини одражавале два разли-
чита приступа овом појму: субјективни и објективни.
Као особине једне етничке групе најчешће се наводе

¹ S. Majstorović, *U traganju za identitetom*, Beograd 1979, 210.

² Исто., 210.

у различитим комбинацијама следеће карактеристике: а) заједничко порекло, б) иста култура, в) религија, г) раса, д) језик.³ Тако, М. Гордон дефинишући етничку групу, као њене основне особине истиче расу, религију и национално порекло,⁴ док су за R. Narolla најважније карактеристике етничког заједништва исти језик и заједничка територија.⁵ О. Handlin својом дефиницијом етничитета обухвата само културу.⁶ Таквим, већином антрополошким дефиницијама социологи стављају замерку да у проучавању етничког идентитета занемарују социолошке факторе. По A. Epsteinu, „преокупација обичајима и културом води до слепила за социјално структуриране факторе“.⁷ Да би избегли такве примедбе, неки научници (нарочито амерички) често дефинишу етничке групе као интересне групе,⁸ субгрупе већинског друштва⁹ или етничитет посматрају као политички феномен.¹⁰ Међутим, како временом интерес једне групе може да се промени, али да група и даље настави да постоји, „изгледи га (етничк идентитет) суштински као политички феномен не само да доводи до неразумевања многих аспекта етничког идентитета, већ из истраживања искључује многе проблеме које етничко понашање има“.¹¹

³ W. Isajiw, *Definitions of Ethnicity*, Ethnicity 1, New York and London 1974, 117 — 119.

⁴ M. Gordon, *Assimilation in American Life*, New York and Oxford 1964, 27.

⁵ R. Naroll, *Ethnic Unit Classification*, Current Anthropology 5, Chicago 1964, 10.

⁶ O. Handlin, *Race and Nationality in American Life*, Boston 1957, 23.

⁷ A. Epstein, *Ethos and Identity*, Three Studies in Ethnicity, Chicago 1978, 92.

⁸ N. Glazer and D. Moynihan, *Beyond the Melting Pot. The Negroes, Puerto Ricans, Jews, Italians and Irish of New York City*, Cambridge 1970, 17.

⁹ G. Theodorson and A. Theodorson, *A Modern Dictionary of Sociology*, New York 1969, s. v. Ethnic group.

¹⁰ A. Cohen, *The Lesson of Ethnicity*, A. Cohen (ur) *Urban Ethnicity*, London 1974, 54.

¹¹ A. Epstein, n. дело., 95, 96.

За разлику од таквих и сличних „објективних“ дефиниција, јављају се научници који истичу да све на- ведене и многе друге особине могу представљати ка-рактеристике неке етничке групе, али и не морају, па зато при проучавању етничког идентитета наглашава-ју осећање припадности групи. У „субјективним“ де-финицијама нагласак се ставља на етнички идентитет као процес самоидентификације и идентификације од стране других.¹² Тако и Weber пориче сваку објектив-ну основу етничког идентитета и наглашава субјекти-вност и веровање у группни афинитет.¹³

Задовољавајућа дефиниција етничког идентитета, међутим, морала би да обухвати оба аспекта — и субјективни и објективни. Тако Isajiw сматра да се ет-ничитет јавља у ненамерној групи људи и њихових потомака заједничке културе који сами себе иденти-фикују и/или их други идентификују као припаднике те групе.¹⁴ Овом дефиницијом наглашава се неколико важних елемената. Етничке групе су по свом типу не-намерне, јер „једна особа не припада етничкој групи по свом избору, већ је рођена у њој и постаје везана за њу емоционалним и симболичким везама“.¹⁵ Дефи-ницијом се наглашава и постојање елемената заједни-чке културе, што је карактеристика етничке групе и особина која је одваја од свих других група ненамер-ног типа.¹⁶ Осим тога, овом дефиницијом обухваћена је и самоидентификација и идентификација од стране других. На крају, у америчкој средини у којој има много припадника каснијих генерација различитих ет-ничких група, а једна таква група предмет је и нашег рада, неопходно је да и они буду обухваћени дефи-

¹² W. Isajiw, н. дело, 115.

¹³ M. Weber, *Economy and Society* sv. 1, New York 1968, 389.

¹⁴ W. Isajiw, н. дело., 121.

¹⁵ R. Breton and M. Pinard, *Group Formation Among Immigrants, Criteria and Processes*, Canadian Journal of Economics and Political Science 26, Toronto 1960, 465 — 477, или D. Horowitz, *Ethnic Identity*, N. Glazer, D. Moynihan, *Ethnicity Theory and Experience*, Cambridge 1975, 113, 114.

¹⁶ W. Isajiw, н. дело., 121.

ницијом етничког идентитета, јер иако су прошли кроз процес социјализације у оквиру већинског друштва, и они и даље развијају макар и симболичке везе с културом предака.¹⁷

Ипак, овом дефиницијом изостављене су неке особине етничких група које се сматрају њиховим битним карактеристикама (територија, заједнички интереси и др.) мада многи аутори, као што је већ наглашено, сматрају да оне могу, али не морају одликовати одређену етничку групу. Међутим, како истиче Д. Бандић, за сваку етничку заједницу карактеристична је тежња ка конституисању према моделу „тоталног“ заједништва, односно према моделу чији су чланови повезани по сва три универзална обрасца удруžивања: „биолошком“, „егзистенцијалном“ и „духовном“. Због тога се непостојећи видови заједништва неке етничке групе замењују измишљеним, симболичким.¹⁸ Дакле, етнички идентитет је групни идентитет који припадници групе и њихови потомци изграђују на низу таквих симболичких представа о својим заједничким етничким карактеристикама и/или их други на основу њих идентификују као припаднике одређене етничке групе. На исти начин и Срби у Чикагу изграђују свој етнички идентитет на низу симболичких представа о етничком заједништву.

Окупљање Срба у Чикагу на етничкој основи и њихово издвајање из шире заједнице проузроковано је многим различитим факторима. С једне стране, то су иманентне људске потребе, а с друге стране, издвајање је изазвано и одређеном друштвеном ситуацијом наших исељеника у Чикагу.

Једна од иманентних човекових потреба која произлази из његове људске природе је удруžивање с другим људима.¹⁹ Припадност групи услов је егзистенције појединца. У групи он, с једне стране, задовољава многе потребе, тежње и мотиве, а, с друге стране, потребу за комуникацијом с другим особама, потреб-

¹⁷ Исто., 122.

¹⁸ D. Bandić, *Etnos*, ES 4, Beograd 1982, 49.

¹⁹ E. From, *Zdravo društvo*, Beograd 1980, 53.

бу да буде прихваћен од других и да има признато место у групи.²⁰ Осим тога, иманентна људска потреба је и потреба за осећањем идентитета. У примитивним друштвима човек није себе могао да схвати као индивидуу која постоји одвојено од групе и своје осећање идентитета је изражавао формулом „Ја сам Ми”. Запад се развијао у правцу стварања основе за доживљавање индивидуалитета, али такав доживљај себе постигао је само мали број људи. Пошто је изгубио првобитни идентитет с племеном, а још увек није стекао право индивидуално осећање идентитета, човек тражи и ствара различите замене (религија, класа и др.). Једна од њих је и етничка група. „Ја сам Србин”, „Ја сам Американац” јесте нова формула којом човек доживљава осећање идентитета.²¹

Удруживање на етничкој основи изазвано је и одређеном друштвеном ситуацијом. Дуго година је у Америци, као једна од примарних вредности, негован индивидуализам.²² Међутим, у модерним индустријским друштвима социјални односи постали су све комплекснији и имперсоналнији. Људи су се осетили отуђеним једни од других, усамљеним, напуштеним. Тада се јавља жеља за припајањем другим људима, за припадношћу, а она се најлакше задовољава у етничкој групи.²³ „Појединац припада етничкој групи што у њој није сам, а управо тога се већина људи боји. И не само што у њој није сам, већ га ту нико не може порећи или одбацити докле год жели остати у њој и припадати јој. Он може пожелети да напусти тај идентитет, но то је ипак идентитет који му нико не може одузети”.²⁴ Из отуђености индустријског друштва и безличних нових предграђа Американци обично беже у крајеве у којима су одрасли или оснивају ра-

²⁰ N. Rot, *Rasne i etničke predrasude*, Rasizam, rase i rasne predrasude, Beograd 1974, 114.

²¹ E. From, н. дело., 80, 81.

²² S. Majstorović, н. дело., 59.

²³ Исто., 58.

²⁴ H. Isaacs, *Basic Group Identity*; N. Glazer and D. Moynihan, *Ethnicity Theory and Experience*, Cambridge 1975, 53.

зличите покрете, организације и секте у којима се повезују да би избегли усамљеност. За наше исељенике, нарочито II генерације, таква оаза је етничка група и њене организације, а нарочито колонија. У њој им је све познато, ту срећу пријатеље из детињства, у њој се осећају „међу својима”.

Појединац који има осећање припадности групи уверен је да има све особине по којима се његова група разликује од осталих група и тако долази до поделе на Ми и Они.²⁵ Она је нарочито видљива ако етничке групе имају различите политичке и економске положаје. Када се етничка група која има мањински положај (не толико бројчано колико у социјално-економском и политичком смислу) суочи с притиском ка уједначавању, што је дugo био случај са свим исељеничким групама у Америци, у мањинској групи долази до отпора према притиску, односно унификацији, што изазива већу солидарност и доводи до појачане свести о етничком идентитету.²⁶

Поларизација на Ми и Они нарочито јача у периоду кризе.²⁷ Непријатељски став америчког друштва према досељеницима био је нарочито видљив у време економске депресије. За све недаће у друштву проглашавани су кривим странци, уместо да се оне тумаче одређеним социјалним факторима који су заиста изазвали кризу.²⁸ Непријатељски однос већинског друштва изазвао је повратну реакцију, односно веће повезивање припадника исте етничке групе, њихово издвајање из друштва и насељавање у енклаве, као и стварање етничких организација у којима су они штитили своје заједничке интересе. Повезивање на етничкој основи изазвано је и многим социјално-економским чиниоцима. Мањинске неанглосаксонске групе, које по правилу имају лошији социо-економски положај

²⁵ N. Rot, n. дело., 67.

²⁶ K. Libkind, *Razvitak društvenog identiteta tokom akulturacije*. Kultura 35, Beograd 1976, 64.

²⁷ C. Young, *The Politics of Cultural Pluralism*, Madison 1976, 141.

²⁸ M. Seller, *To Seek America, A History of Ethnic Life in the United States*, USA 1977, 15.

жај у Америци, удружују се на етничкој основи и као групе почињу да постављају захтев за једнакост и равноправност уместо захтевања једнаких права за све појединце, што би било више у складу с традиционалним америчким индивидуализмом.²⁹ Дакле, удруживање на етничкој основи, као и поларизација на Ми и Они, било је одраз стварне друштвено-економске и политичке поларизације у америчком друштву.

Седамдесетих година овога века у Америци је владала мода „трагања за коренима”. У претходним периодима бити странац, односно бити различит од других, сматрало се својством које треба прикрити. У периоду етничког оживљавања бити другачији од осталих постала је особина коју је требало истицати и њом се поносити. Поједини аутори стога оживљавање етничког идентитета у Америци објашњавају модом. Међутим, оживљавање етничких група не може се објаснити само модом, она је можда допринела слободњем и видљивијем изражавању етничности, али функције етничког идентитета морају се схватити много шире. Његова функција, с једне стране, јесте задовољавање одређених специфично људских потреба, као што су потреба за идентитетом, удруживањем с другим људским бићима и избегавањем усамљености, а, с друге стране, удруживање људи на етничкој основи представља одговор на низ друштвених фактора. Оно се јавља као отпор према асимилацији или акултурацији и као заједничка борба за побољшање социјално-економских услова живота групе.

Етнички идентитет има неколико значајних особина. Једна од њих је и флексибилност. У појединим ситуацијама у међуљудским односима његови носиоци могу њиме манипулисати и тако померати етничке границе у складу са интересом ситуације.³⁰ Познато је да поједини наши исељеници, било које генерације,

²⁹ J. Porter, *Ethnic Pluralism in Canadian Perspective*; N. Glazer and D. Moynihan, *Ethnicity, Theory and Experience*, Cambridge 1975, 288, 289.

³⁰ H. Herman, *Položaj Hrvata u strukturi etničkih odnosa u Kanadi*, Iseljeništvo naroda i narodnosti Jugoslavije, Zagreb 1978, 394.

мењају имена или на неки други начин покушавају да прикрију свој прави идентитет, исказујући се као припадници америчке, односно већинске групе. Затим, идентитет који се показује већинском друштву не мора бити исти оном који се показује сопственој групи. До одрицања од властитог етничког идентитета најчешће долази због дискриминације или предрасуда у већинском друштву. Међутим, манипулација идентитетом није увек могућна. Идентификација од стране других може наметнути етничке границе. Осим тога, потпуну идентификацију с већинским друштвом често је немогућа, што ствара неку врсту двојног идентитета, а последица је процеса асимилације.³¹

Идентификација од стране других такође се може мењати. Већ смо напоменули да су почетком овог века Американци наше исељенике у Чикагу и у целој Америци у својим пописима често регистровали као Аустријанце или Мађаре. И данас се често дешава да Американци на основу површног контакта наше исељенике погрешно идентификују као Русе или припаднике неке друге словенске групе. У таквим ситуацијама исељеници се могу противити погрешној идентификацији, истичући своје специфичне особине или је могу прихватити, што зависи од услова у којима је дошло до такве идентификације.

Дакле, етнички идентитет је двоструко ограничен — границама у оквиру етничке групе и границама изван ње установљеним процесом међугрупних релација. Зато F. Barth и сматра да истраживање етничког идентитета треба усмерити на границе између етничких група и на процесе који се догађају кад се једна људска група из неких разлога жели или мора одликовати или разликовати од суседних да би себе идентификовала.³² Дакле, проучавање етничког идентитета постаје најзначајније у условима етничког плурализма, а Чикаго је управо таква средина.

³¹ I. Kaminski, *Konflikt identiteta u procesu asimilacije Cigana — Roma*, Kultura 35, Beograd 1976, 144 — 146.

³² F. Barth, *Ethnic Groups and Boundaries*, The Social Organization of Culture Difference, Bergen — Oslo, London 1970, 24.

II. ЕТНИЧКИ СИМБОЛИ

Симбол је предмет или појава опажљива чулима која у мислима асоцира неки други предмет или појаву.¹ Он се често, мада је то погрешно, изједначава са знаком. Међутим, да ли ће А представљати знак или симбол В, зависиће од контекста у коме је А употребљено. Између А и В код знака постоји суштинска веза одраније и она се понекад назива метонимијом. Код симбала такве суштинске везе нема, веза је неадеквата јер А и В припадају различитим културним контекстима.² Зато о томе да ли ће неки предмет или појава представљати симбол нечега одлучује конвенција, договор, јер „симбол није нешто само по себи већ је то тек онда када га човек или друштвена група признају за симбол“.³

Као етнички симбол обично се јављају оне особине етничке групе које се сматрају, макар и погрешно, њеним основним обележјима и карактеристикама свих њених чланова (језик, религија, представа о заједничком пореклу и др.).⁴ Али, како симболи имају одређена општеприхваћена значења, мора постојати и схватање да су чланови етничке групе њени чланови

¹ *Religiozni obredi, običaji i simboli*, Grupa autora, Beograd 1980, 7.

² E. Lič, *Kultura i komunikacija*, Beograd, 1983, 24, 25.

³ *Religiozni obredi...* н. дело., 7.

⁴ N. Rot, *Rasne i etničke predrasude*, Rasizam, rase i rasne predrasude, Beograd 1974, 116, и Ю. В. Бромлеј, *Этнос и этнография*, Москва 1973, 101.

управо зато што поседују те карактеристике.⁵ То је, међутим, неопходан али не и довољан услов.

У претходном поглављу је напоменуто да се етничка идентификација обавља увек у односу на неку другу етничку групу. Стога да би нека представа о заједништву етничке групе била њен симбол, мора постојати и уверење да она представља карактеристику само те једне етничке групе.⁶ Дакле, етнички симболи су мање или више видљиве карактеристике једне групе за које се верује да, с једне стране, означавају заједништво те групе, а, с друге стране, да је одвајају од свих осталих етничких група.⁷

У Чикагу живи велики број етничких група, али се етничка идентификација обично одвија у односу на већинско, америчко становништво, под којим се подразумева становништво англосаксонског порекла, културе и протестантске вере (WASP —White Anglo-Saxons Protestant). Стога су етнички симболи Срба у Чикагу оне њихове заједничке карактеристике које их означавају припадницима српске етничке групе, а уједно их разликују од америчког становништва.

Из дефиниције етничких симбола можемо закључити да они, с једне стране, имају интегришућу функцију (означавање заједништва групе), а, с друге, диференцирајућу функцију (одвајање групе од већинског америчког становништва). Осим тога, функција етничких симбола Срба у Чикагу је и да означе везу с културном традицијом земље порекла. Зато се као симболи Срба у Чикагу јављају управо оне карактеристике које се сматрају заједничким и њима и Србима у земљи матици. То су, пре свега, језик и религија. Међутим, ни језик ни религија нису појединачни етнички симболи већ скупови таквих симбола, тачније симболички системи. Стога смо и етничке симболе Срба у

⁵ D. Bandić, *Etnos*, ES 4, Beograd 1982, 48, 49.

⁶ Ю.В. Бромлей, *Очерки теории этноса*, Москва, 1983, 112 — 114.

⁷ Исто., 127 — 128.

Чикагу груписали у две групе симболичких система: вербалне (језик и име) и невербалне (вера, музика, храна и украсни предмети).

Иако су етнички симболи, а нарочито етнички стереотипи, укорењене представе које се врло тешко мењају чак и кад им противвречи свакодневно искуство,⁸ у Америци ипак долази до промене у етничкој симболици српске исељеничке групе, што је последица њиховог прилагођавања новој средини. Тако, на пример, у језик продиру неке енглеске речи, садржај српских религиозних обреда се релуквије и у њима се очавају и страни елементи преузети у новој средини. Те промене се најчешће јављају само у облику, а не и суштини етничких симбола јер они и даље залежавају обе своје функције — и интегришућу и диференцирајућу. Међутим, продор страних елемената веома је значајан јер изражава и припадност наших исељеника америчкој средини. На њиховој основи нарочито касније генерације изграђују свој амерички идентитет. Дајкле, мешавина српских и америчких елемената на симболичан начин изражава двојност идентитета наших исељеника каснијих генерација — једног српског и једног америчког. У науци се за њих најчешће употребљава израз „м marginalne особе“. Он обухвата особе које се налазе на граници две културе, а потпуно не припадају ни једној, нити су их оне прихватиле као равноправне чланове.⁹ Осим тога, повећањем нових, страних елемената у форми српских симбола долази и до промене њихове суштине, односно до губитка појединих етничких симбола. Тако већ трећа генерација наших исељеника најчешће не познаје српски језик. Међутим, како се етнички идентитет заснива на групи етничких симбола, губитак једног од њих не доводи до губитка етничког идентитета јер његову функцију могу преузети други симболи.

⁸ N. Rot, n. дело., 110.

⁹ E. Stonequist, *The Marginal Man*, New York 1937, 28, i S. D. McLemore, *Racial and Ethnic Relations in America*, Boston 1980, 172.

А) ВЕРБАЛНИ СИМБОЛИЧКИ СИСТЕМИ

1. Језик

Као један од основних симбола етничке групе најчешће се наводи заједнички језик. Мада неки научници истичу ограничења идентификације на основу њега, нарочито када два етноса говоре исти језик, већина њих ипак наглашава да је језик очевидан и јасан знак етничког идентитета, јер на основу њега једна особа може бити лако идентификована с првом изговореном речи.¹ Осим тога, језик представља систем комуникације који има тенденцију да искључи све оне којима је код непознат.²

Језик је један од главних симбола српске етничке групе у Чикагу. С једне стране, његова функција је да изрази српско заједништво, а, с друге стране, с обзиром да је познат само српској етничкој групи (осим Хрвата) у Чикагу, он одваја групу од већинског становништва и свих осталих етничких група у граду и постаје њеном ексклузивном особином. Поред тога, он представља важну спону с културом матичне земље. То је врло битно, јер би у случају потпуног губитка материјег језика наших исељеника настao прекид веза с матичном земљом, што би довело до брже и лакше асимилације. Важност познавања материјег језика за очување културе исељеника, нарочито II и каснијих генерација, високо су оценили и наши казивачи свих генерација (табела XIV). Зато је српском језику посвећивана велика пажња међу исељеницима. Основане су школе за учење српског језика, родитељи су инсистирали да деца у породици говоре материјим језиком, а бројни листови, радио и телевизијске емисије су на српском језику. Међутим, и поред тога, српски језик је у новој средини претрпео неке промене, а временом је дошло и до његовог повлачења.

¹ T. Parsons, *Change of Ethnicity*; N. Glazer and D. Moynihan, *Ethnicity, Theory and Experience*, Cambridge 1975, 54.

² C. Young, *The Politics of Cultural Pluralism*, Madison 1976, 48.

У Америци већина етничких група у многим приликама употребљава матерњи језик, али енглески је језик администрације, школства, система комуникација и других области. Као такав, он је доминантан језик и сви језици етничких група, па и српски, нашли су се под његовим притиском. Тако се српски језик и даље јавља унутар етничке групе и породице, а енглески је средство споразумевања са широм заједницом. Међутим, већ код припадника I генерације запажамо постепено повлачење матерњег језика под притиском енглеског. Тада процес, који је у овој генерацији можда само назначен, али ипак видљив, у четвртој већ доводи, без ретких изузетака, до потпуног губитка српског језика. Тако, сви припадници I генерације, као што се и очекивало, знају српски језик, 21,2% казивача првог типа II генерације слабо га зна, а у другом типу II генерације тада проценат расте на 42,9%, а јавља се 14,3% оних који га уопште не знају. У III генерацији проценат казивача који добро знају српски језик износи 28,6%.

Узмицање српског језика још боље се уочава у његовој употреби при читању и писању. У I генерацији сви знају да читају и пишу, у другој њихов проценат смањује на 52,2% у првом и на 21,4% у другом типу, да би у III генерацији износио 28,6%. Док 60% испитаника I генерације користи сваку прилику да пише на српском језику, 50% првог типа II генерације користи га најчешће само у писмима родбини, а припадници другог типа II генерације, као и они из III, ништа не пишу на српском језику. Испитаници нешто више користе српски језик при читању. Тада проценат креће се од 93,3% у I генерацији, преко 66,6% у првом типу, и 26% у другим типу II генерације, до 28,8% у III генерацији. Ови подаци заснивају се на мишљењу самих испитаника о степену познавања матерњег језика.

Сви казивачи су наводили да најбоље познају говорни матерњи језик. Сматрамо због тога да се повлачење српског језика најбоље може уочити у употреби

говорног језика, у родитељској кући или у контакту с особама нашег порекла. Око 94,5% старих исељеника (првог таласа) је, по казивању њихових потомака, у кући говорило искључиво српски, у другом и трећем таласу проценат је 80%, а у II генерацији спушта се на 17%. У кућама казивача III генерације искључиво се говори енглески језик. На питање на ком језику разговарају са особама нашег порекла, српски језик је навело 93,3% испитаника I генерације, и само 16,7% првог типа II генерације. Испитаници другог типа II генерације, као и они из III, и када знају наш језик, не користе га изузев у случајевима кад саговорник не зна енглески или ако је старија особа па инсистира на употреби српског језика.

Дакле, процес очувања српског језика креће се по већ познатој линији: од монолингвальног говорника српског језика, преко различитих стадијума билингвизма, до монолингвальног говорника енглеског језика.³ Док у II генерацији још увек имамо већи број особа које говоре оба језика, у III генерацији, уз ретке примере, енглески постаје једини језик комуникације. Овај константни процес доводи до тога да се кол појединача у III, а у огромној већини случајева у IV генерацији знање српског језика своди на изоловано познавање само поједињих речи, најчешће поздрава. Осим тога, нису ретки случајеви да деца у хоровима и фолклорним секцијама певају наше песме, али не разумеју њихово значење. Иако су наши исељеници, као што смо већ навели, стварали бројне организације и школе у којима је негован наш језик, и у овим областима енглески полако преузима превласт. У српским школама учи се српски језик, али у недељним школама веронаука се предаје на енглеском језику. У фолклорним секцијама и хорским групама инструкције се такође дају на енглеском језику. Црквени би-

³ R. Filipović, *Očuvanje materinskog govora naših iseljenika u SAD pod pritiskom jezika prestiža*, Iseljeništvo naroda i narodnosti Jugoslavije, Zagreb 1978, 531.

лтени и споменице ЦПО штампају се, осим неколико страна, на енглеском језику. Карактеристични су огласи у споменицима чији је цео текст на енглеском а завршавају се поздравом или фразом на српском језику („Срећно”, „Многаја љета”, „Живели”). Као што смо већ нагласили, с малим изузетима, то је и знање српског језика IV генерације. Те изоловане речи остају и даље етнички симболи јер се користе само да би се изразила припадност српској групи.

Осим узмицања српског језика, у њему се јављају и неки нови елементи карактеристични само за америчку средину.

Дужином боравка у Америци, код припадника I генерације све је чешћа употреба енглеских речи у српском говору, као и повремене, не увек кратке, паузе да би се присетили неке наше речи.

У II генерацији број енглеских речи у српском говору још је већи, нарочито код припадника другог типа. Тако, није редак пример да реченицу почну на српском а заврше на енглеском, па тако поступно че сто цео разговор окрену на енглески језик.

У првом типу II генерације јавља се низ речи из различитих дијалеката српског језика, као „кикља”, „губица”, „диванити” и др., што је последица механичког преузимања говора родитеља који су у новој средини наставили да говоре српски у свом дијалекту. Поред тога, они из истих разлога употребљавају у српском језику и низ деформисаних енглеских речи: „штрита” од речи street — улица, „фекторија” од речи factory — фабрика, „кара” од care — кола ...

У другом типу II генерације претходно наведене појаве из говора првог типа непознате су. Међутим, и за једне и за друге је карактеристичан мали фонд речи, ретка употреба синонима и недовољно познавање граматике. Занимљив у том смислу био је коментар старијег испитаника II генерације „Зар ви именицама у множини не додајете С?” — што је правило из енглеске граматике.

2. Лична и породична имена

Име и презиме сигурно су најуочљивији симболи идентитета једне особе, а у вишеетничкој средини као што је Чикаго они постају и симболима њеног етничког идентитета.¹ Српска имена и презимена својим обликом доста се разликују од америчких и вероватно су једини знак на основу кога се и без дубљег контакта може одредити етничка припадност наших исељеника. У новој средини ти симболи често су претрпели неке промене у форми, а да су при томе и даље задржали суштину и остали су симболи етничког идентитета. Најчешће су се јављале незнатне измене у писању и изговору наших презимена да би се она прилагодила енглеском језику. Тако се већина наших презимена која се завршавају на Б, да би се прилагодила енглеском изговору, пишу са СН или ТСН. Осим тога, Џ се често замењује са SH, Ј са Y, Ж са ZH и др. Још једна могућност прилагођавања нашег презимена енглеском језику, а да се оно ипак потпуно не промени, јесте његово скраћивање (на пример, Савићевић пре лази у Savich).

Лично име је много више од породичног подложно различitim променама. Оно се најчешће скраћује и прилагођава најприближнијем енглеском имену. Тако Никола постаје Ник, Љиљана — Лилиана, Станимир — Стен, Данило — Ден. Ретко се српско име преводи на енглески. Ипак, једна испитаница I генерације своје име Љубица превела је на енглеско Виола (љубичица на енглеском). Међутим, најчешће се српско име задржава у контактима са припадницима своје етничке групе, док се у контактима са Американцима употребљавају наведени надимци или, чак, потпуно измене имена у најчешћа енглеска имена, као што су John, Fred и др. Деца наших исељеника обично и имају два имена. На крштењу у цркви добију српско име и оно је у употреби у контакту са Србима,

¹ Више о имену као симболу етничког идентитета видети у: H. Isaacs, *Basic Group Identity*; N. Glazer and D. Moynihan (ur), *Ethnicity, Theory and Experience*, Cambridge 1975, 46 — 52.

док је право име енглеско, ако је могућно, слично српском и користи се у контакту с Американцима. Каткада су оба ова имена српска, па се тада у контакту с Американцима користи надимак. Осим тога, ако је наше име Американцима једноставно за изговор, као на пример Олга, Ната, у контактима с обе групе користи се само то име.

Јављање два имена, једног америчког а другог српског, као и њихова употреба у различитим срединама, нарочито у II генерацији, на симболичан начин изражава двојност њиховог идентитета, једног америчког и једног српског. Припадници ове генерације и сами себе сматрају америчким Србима или још пре Американцима српског порекла.

Иако Говорчин напомиње да су Срби у Америци често мењали име,² наши подаци показују да до потпуне промене презимена долази релативно ретко. У I и II генерацији наших испитаника ниједна особа није променила презиме, а у III — само једна.

Б) НЕВЕРБАЛНИ СИМБОЛИЧКИ СИСТЕМИ

1. Вера

У науци је познато да се многе етничке групе удржују на основу конфесионалне припадности, па у том случају вера постаје етничком карактеристиком дате групе. „Високо усавршавана ритуална и церемонијална пракса заједно са религиозном литургијом служе као стална реафирмација идентитета; они заједно појачавају осећај заједништва и на видљив начин одвајају вернике од других религиозних група”.¹

И на основу нашег упитника може се констатовати да Срби у Чикагу често изједначавају веру и наци-

² G. Govorchin, *Americans from Yugoslavia, A Survey of Yugoslav Immigrants in the United States*, Gainesville 1961, 195 — 197.

¹ C. Young, *The Politics of Cultural Pluralism*, Madison, 1976, 52.

оналну припадност. Испитаници су најпре били упитани како гледају на могућност да им деца склопе брак са особама друге националне групе, а нешто касније, како гледају на могућност да им деца склопе брак са особом друге вере. Већина испитаника сматрала је да је одговором на прво одговорила и на друго питање. С друге стране, православна вера одваја Србе од већинског протестантског становништва, па је можемо сматрати симболом етничког идентитета. Поред тога што вера као целовит систем представља симбол етничког идентитета, то представљају и поједињи верски или традиционални празници. Познато је да је слава обичај карактеристичан за српску етничку групу и само за њу, па зато представља њен етнички симбол.² И други празници, као што су Божић и Ускрс, на одређени начин фигурирају као симболи етничког идентитета Срба у Чикагу. Пошто Српска православна црква није прихватила нови календар, то иако су Божић и Ускрс празници и других конфесионалних група, протестаната и католика, Срби их прослављају у друго време и на нешто другачији начин. Стога се, и они уочавају као диференцирајући елементи Срба у Чикагу, а тиме представљају и симbole њиховог идентитета. У том смислу посебну улогу има уношење бадњака, које је, као што смо већ раније видели, у већини случајева прешло с породице на цркву.

Као и у језику, и у религији се у новој средини поједини елементи губе или се јављају нови. Тако је само једна особа из I и II генерације променила веру приликом удаје, док је њихов број у III генерацији нешто већи. Чест одговор испитаника из мешовитих бракова био је да су супружници остали сваки у својој вери. Осим тога, као што смо већ навели, релативно је мали проценат исељеника који на богослужење не одлазе редовно, а код I генерације констатована је и већа везаност за цркву у односу на период када су живели у Југославији. Испитаници каснијих генерација реће одлазе на богослужење него њихови родитељи. Многи у II генерацији не прослављају традиционалне

² D. Bandić, *Etnos*, ES, 4, Beograd 1982, 50.

празнике или их прослављају у дане кад им то више одговара, обично за викенд. Начин прослављања изгубио је многе традиционалне елементе, на пример, бадњак се не уноси у кућу. Међутим, ређи одлазак на богослужење и нестајање појединачних елемената у прослављању традиционалних празника још увек не значи потпуни раскид са црквом и прелазак у другу веру. Као што смо већ навели, мало је наших испитаника који су променили веру. Осим тога, у Америци у различитим етничким групама, па и у нашој, констатована је распрострањена појава повратка III генерације традиционалној религији.³ Исто тако, ако се подсетимо на податак да у III генерацији 28,6% испитаника не зна ни реч српски, док само 14% не иде у цркву, можемо закључити да су Срби у Чикагу као обележје свог етничког идентитета више очували веру, традиционалне обичаје и празнике, него језик.

2. Музика

Музика је још једна област чији се елементи јављају као значајни етнички симболи српских исељеника у Чикагу.

Наши исељеници су и у Америци наставили да негују своју музiku. Они из првог таласа већином су потицали из Лике и Црне Горе, а традиционални инструмент тих крајева биле су гусле. У првим, једноличним и тешким данима живота у Америци једину разоноду им је представљало да се окупе уз епско певање неког гуслара и сећање на завичај. Из таквих састанака, као што смо већ навели, настало је прво српско друштво у Чикагу. Гусле се као музички инструмент више не употребљавају. Оне се још једино јављају као украсни предмети у кућама наших исељеника и као такве, као што ћемо касније размотрити, задржале су функцију етничког симбола.

³ M. Seller, *To Seek America, A History of Ethnic Life in the United States*, USA 1977, 223.

Још један музички инструмент који је био популаран у Лици и који су наши исељеници пренели у нову средину је тамбурица. Као ни раније, ни данас се српска прослава не може замислiti без тамбурашког оркестра. Њих су наши исељеници почели да оснивају врло рано, одмах по доласку у Америку. Један од најстаријих, ако не и најстарији јесте тамбурашки оркестар Браће Поповић (слика 19). Убрзо су и при школама, па и универзитетима основани тамбурашки оркестри.¹ Тамбурица је инструмент који је, као и језик и још неки културни елементи, заједнички и српској и хрватској етничкој групи у Чикагу, па на основу њега не можемо разликовати те две групе.

Исељеници каснијих таласа већином су били из Србије, где основни музички инструмент није била тамбурица већ хармоника. Исту везаност коју су ранији исељеници имали за тамбурицу, нови исељеници осећају према хармоници и традиционалним народним колима. Ниједна прослава није се могла замислити, а и данас се већина њих завршава „народним весељем”, где су хармоника и коло најзначајнији елементи (слика 17).

Доласком већег броја исељеника пореклом из градске средине у музичи се јављају старе градске песме. Треба напоменути да наши исељеници, али већином они трећег таласа, прате и промене у народној музичи у земљи матици. Тако су међу њима нарочито популарне и новокомпоноване народне песме, што изазива отпор код потомака старијих исељеника јер им је та музика непозната, па је и не осећају као своју. Тако, с једне стране имамо да поједине групе исељеника негују и развијају музiku која је заједничка српској и хрватској групи, а истовремено неколико српских група негују различиту музiku, што је условљено временом долaska појединих таласа и облашћу из које исељеници потичу. И поред тога, међутим, тамбурашки оркестри, кола и народне песме дају српска

¹ Детаљније о српским и хрватским тамбурашким оркес-тима видети у: W. Kolar, *A History of the Tambura II, The Tambura in America*, Pittsburgh 1975, 40 — 86.

обележја свим прославама наших исељеника и породичним и оним које организују друштва, а истовремено представљају и елементе културе на основу којих их америчка већина јасно разликује.

То се јасно уочава и на америчким фестивалима етничких група, на којима наши исељеници најчешће своју културу приказују преко фолклорних група и тамбурашких оркестара.

3. Храна

Храна и пиће су још једна група елемената материјалне културе који фигуришу као етнички симболи Срба у Чикагу.

Познато је да се навике у исхрани споро мењају. Зато су и наши исељеници у Чикагу задржали многе елементе које су донели из матице како у начину припремања хране тако и у врстама јела, али се опажају и они настали у новој средини. Тако исељеници, нарочито друге генерације, често али и с нелагодношћу, па и стидом, причају да се између два рата скоро из сваке куће у колонији у јужном Чикагу ширио мирис кисelog купуса или сущеног меса. Осим тога, исељеници овога краја, па и за време прохибиције у Америци, сами су пекли шљивовицу. Те намирнице исељеници више сами не производе, али су оне и даље задржале значајно место у њиховој исхрани. Од наших јела данас се најчешће кувају: пуњене паприке, кисео купус, сарма, мусака, супе и чорбе, а гибаница, ћевапчићи и јагњеће и прасеће печење незаobilазни су елементи менија свих српских кафана и пикника у Чикагу. Још једна уочљива карактеристика српске исхране коју велики број испитаника посебно истиче јесте велика употреба хлеба. О томе се чак причају и анегдоте. На пример, ако у ресторану видите неког ко више пута тражи хлеб, можете бити сигурни да је Србин. Ипак, уочава се и одсуство неких јела, нарочито слаткиша. Торте, нарочито оне умешене с много путера и ораха, јављају се само о прославама. Осим тога, посто-

је и неки прехрамбени производи које је у Чикагу немогуће добити, на пример, кајмак. То је и разлог што су многи наши људи, који одлазе у посету рођацима у Америку, на разне начине покушавали да избегну царинске прописе (у Америку је забрањено уношење хране) и унесу кајмак, али је мало њих успело. У новој средини наши исељеници, међутим, примили су и неке нове елементе. Уочава се већа употреба салата с разноврсним преливима на бази мајонеза, као и меса и кукуруза у разним облицима, што су карактеристике америчке кухиње. Осим тога, иако се једе три пута дневно, дошло је до промена у обиму и времену у којима се оброци служе. Доручак је пре посла, око 8 сати ујутру и веома је обilan, понекад и са куваним јелима од претходног дана. Ручак више није главни оброк. Већина запослених, због кратке једночасовне паузе у подне, ручава у ресторану неко од на брзину затоствљених јела (fast food), најчешће седвич. Главни, породични обед је вечера, обично око 6 или 7 сати увече. Тада се најчешће припремају наша и кувана јела. У време викенда, нарочито недељом, ручак је око 1 h поподне и већина исељеника свих генерација истиче да је тај оброк „чисто српски”. Тако једна исељеница II генерације наглашава да недељом припрема пилећу супу с кнедлама, слану питу, обичну гибаницу, неко од већ наведених куваних јела или јагњеће печење гарнирано помфритом или пиреом од кромпира.

Иако већина испитаница I генерације наглашава да храну припрема на исти начин као и у Југославији, а оне из II генерације да је кувају исто као и њихове мајке, уочавају се извесне разлике у исхрани исељеника, зависно од генерације којој припадају. Тако је само три испитаника I генерације навело да се у њиховим домовима припремају и наша и америчка јела. Ипак, више од половине је истакло да њихова деца више воле америчку храну, такозвани junk food (отпадак храну), односно хамбургер, hot dog, Kentucky fried chicken (похована пилетина у дубоком уљу) и др. Већина исељеника II генерације наглашава да иако припремају и нашу и америчку храну, предност дају америчким, али се зато наша јела обавезно припрема-

ју за празнике. По њиховом мишљењу, за припремање српских јела потребно је много више времена, па их зато ретко кувају радним даном. Осим тога, већина испитаника те генерације сматра да су српска јела сувише масна и зачињена, па зато није здраво стално их јести. Ипак, на свим прославама, било породичним или неке организације, као и на пикницима, обавезно се, ако не и искључиво, служе наша јела и пиће. С обзиром да сами исељеници сматрају да су наша јела и пића управо оно што обележава њихове скупове, као и да је породични мени оно по чему се нарочито разликују од Американаца, јела и пића можемо сматрати њиховим етничким симболима.

4. Украсни предмети

Као симбол једне етничке групе могу се јавити, а често се и јављају, и ситнији предмети материјалне културе, јер у симболици, па и етничкој, није битно чиме се нешто изражава, већ шта се изражава.

Куће наших исељеника обично се не разликују од осталих америчких кућа. Већином су простране, окружене травњацима, с намештајем једноставних линија и прозорима без завеса. Једини предмети који одударају од те типизиране атмосфере јесу поједини украсни предмети. То су најчешће: гусле, опанци, лутке у народним ношњама, чутурице, преслице или други предмети које су исељеници донели из старог краја. Они су изгубили своју употребну функцију и користе се само као украсни предмети. Обично се налазе на истакнутим местима у собама за дневни боравак или трпезаријама. Понеко су то једини предмети на основу којих се српска кућа разликује од осталих кућа у Чикагу, они испуњавају други услов дефиниције етничких симбола, односно имају диференцирајућу функцију. С друге стране, како их исељеници постављају на видно место, управо зато да би истакли своју припадност српској групи, они имају и означавајућу функцију, па их можемо сматрати етничким симболима Срба у Чикагу.

У првој генерацији наших испитаника само три особе су навеле да имају сличне предмете, али да се они не налазе на видном месту, док је у II генерацији број испитаника који на такав начин обележавају своје куће нешто мањи и износи око 50%. Можемо закључити да се такво обележавање етничке припадности постепено губи, односно да предмети материјалне културе као етнички симболи полако нестају из свакодневног живота исељеника. Као обавезни украси још увек се задржавају у српским кафанама и српским клубовима.

Осим тога, на српским штандовима на Етничком фестивалу у Чикагу наши исељеници обично излажу низ ситних предмета материјалне културе као обележја свог етничког идентитета (сл. 21 — 26).

III. ФАКТОРИ КОЈИ УТИЧУ НА ОЧУВАЊЕ ИЛИ ГУБЉЕЊЕ ЕТНИЧКОГ ИДЕНТИТЕТА

Доласком у нову друштвену и културну средину исељеник се нужно прилагођава и новим условима живота у њој. Он је аутоматски изложен деловању бројних фактора који су, с једне стране, усмерени ка његовој асимилацији, а, с друге стране, доприносе очувању његовог етничког идентитета.

У америчкој литератури дуго су се јављала настојања да се докаже неопходно постојање процеса хомогенизације или стапања исељеничких етничких група у америчко друштво. Међутим, та теорија се показала неодрживом, јер су уочени многи примери изолације, сегрегације или резистенције етничких група у америчком друштву.¹ Зато су и научници почели да разликују више типова асимилације. Културна асимилација или акултурација тумачи се као процес у коме се исељеник прилагођава америчком начину живота, обичајима, језику, па чак и спољашњем изгледу, а структурална асимилација, или, једноставније асимилација — као процес у коме се исељеник укључује у систем структурално-идентификационих односа међу групама у америчком друштву.² На сличан начин и В.

¹ E. Rosenthal, *Acculturation Without Assimilation*. The American Journal of Sociology 66, Chicago 1961, 275 — 279 i T. Pettigrew, *Ethnicity in American Life, A Social — Psychological Perspective*, O. Feinstein (ur.), *Ethnic Groups in the City*, Lexington 1971, 29 — 36.

² M. Gordon, *Assimilation in American Life*, New York and Oxford 1964, 61 — 65.

Микачић разликује неколико типова асимилације. Под културном асимилацијом она подразумева прихватавање основних културних вредности земље усевања, с тим што досељеник још увек задржава основне одлике своје раније културне баштине, а под социјалном или структуралном асимилацијом — учешће досељеника у политичким, образовним и другим аспектима друштвеног живота нове средине. Економска асимилација подразумева укључивање досељеника у разне сфере привредног живота земље, док физичка „представља постигнуће modusa vivendi између досељеника и ширег друштвеног круга”.³ Већина америчких научника сматра да је највећи број етничких група у Америци прошао кроз процес културне асимилације јер их је постало тешко идентификовати на основу неких спољашњих обележја.⁴ Друштвена асимилација је, међутим, знатно спорији процес, пошто многе етничке заједнице још увек поседују сопствени подсистем друштвених институција (клубови, цркве, културна и лукративна удружења).⁵ С друге стране, јављају се и мишљења да су наши исељеници асимиловани на социјалном и економском подручју, док су у смислу културне и физичке асимилације знатно слабије асимиловани.⁶ Раније поглавље нашег рада недвосмислено указује да су Срби као етничка група у Чикагу задржали низ својих етничких обележја и на културном и на социјалном плану, само у различитом степену. Наравно, ако се посматрања врше на нивоу појединача могу се наћи бројни примери у којима је процес асимилације завршен.

На степен очувања или губљења етничких обележја наших исељеника поред генерацијске припаднос-

³ V. Mikačić, *Adaptacija, integracija i asimilacija naših iseљenika u prekomorskim zemljama*, Teme o iseljeništvu 6, Zagreb 1976, 8.

⁴ M. E. Spiro, *The Acculturation of American Ethnic Groups*, American Anthropologist 57, Menasha 1955, 1240 — 1252.

⁵ N. P. Lovrich, *Asimilacija i očuvanje etniciteta u SAD, Etničke organizacije i etnička privrženost među Amerikancima jugoslovenskog i italijanskog porekla*, SP 2 — 3, Beograd 1974, 290.

⁶ V. Mikačić, n. delo., 8, 9.

ти, на шта је већ указивано, делују и многи други фактори. Неки од њих јављају се и делују у оквиру америчког друштва, док други настају у оквиру исељеничке средине. Трећи тип фактора представљају контакти исељеника са земљом матицом. Уопште, можемо рећи да су фактори који настају у америчком друштву већином усмерени ка асимилацији исељеника. Фактори исељеничке средине и контакти са земљом матицом имају, међутим, потпуно супротан ефекат, односно они доприносе очувању етничког идентитета исељеника.

А) АМЕРИЧКО ДРУШТВО

1. Политика према досељеницима

Живот досељеника у новој средини умногоме зависи од односа средине према њима, и то како од јавног мнења исто тако и од правних закона, јер уклапање уселењеника у нову друштвену средину и њихово навикавање на нове услове живота не одвија се само спонтано већ је често регулисани и разним правним санкцијама.

У историји САД могу се констатовати три различита теоријска становишта о уселењеницима и њиховој асимилацији: англокомформизам, мелтинг пот и плурализам култура.

Англокомформизам је термин који обухвата широку скалу становишта о асимилацији досељеника од дискредитовања појединачних нација на основу њихове расне припадности и истицања нордијске и аријевске расне супериорности, заједно са нативистичким политичким програмима и имиграционим законима који неке нације сматрају ексклузивним, преко благонаклоних ставова према уселењеницима из северне и западне Европе, који се заснивају на мишљењу „Они су више као ми”, до непротивљења према било ком извору усевања све док ти исељеници и њихови потомци благовремено усвајају стандарде англосаксон-

ске културе¹. Међутим, сва та мишљења, у суштини, изражавала су тежњу за очувањем енглеских институција, енглеског језика и енглески оријентисаних културних образца као доминанти и стандарда у америчком животу².

Англокомформизам или теорија о американизацији, како се још често назива, једно је и најраспросрањеније мишљење о асимилацији странаца у историји САД и јавља се још у колонијалном периоду. У току XVII и XVIII века однос енглеске већине према другим етничким групама варирао је у различитим периодима и од колоније до колоније. Већ тада јављају се сва становишта која ће тек касније достићи своју пуну заступљеност у америчкој политици према страним досељеницима. То се најбоље види и у томе што је период натурализације варирао од неколико месеци до неколико година. Ипак, тенденција свих закона о натурализацији била је да буду што либералнији. Поред бројних и различитих предрасуда о странцима, прикрају колонијалног периода искристалисало се мишљење да, најчешће из економских разлога, етничке групе морају бити прихваћене, па чак и привучене у Америку. После револуције, нова америчка влада званично је наставила ову политику.

Мишљење Американаца о страним досељеницима у прве три четвртине XIX века било је двојако. С једне стране, они су били пожељни да би ојачали преијску колонизацију, били су неопходни као радна снага у рудницима, на изградњи железница, канала и у растућој индустрији³. У овом периоду ниједан значајнији федерални закон није ометао улазак странаца. С друге стране, долазак у надмоћно протестантско друштво великог броја сиромашних ирских католика пробудио је страх од утицаја католичке цркве. Други извор страха био је прилив Немаца. Њихов различити

¹ M. Gordon, *Assimilation in America, Theory and Reality*, Deadalus 90, Cambridge 1961, 265.

² Исто., 265.

³ M. Seller, *To Seek America, A History of Ethnic Life in the United States*, USA 1977, 39-43.

⁴ T. D. Stewart, *The People of America*, New York 1973, 207.

језик и слободније идеје о пићу доводиле су их у сукоб са англосаксонским носиоцима пуританске и евангелистичке традиције.⁵ Страх од страних радника и сумње у економску оправданост њиховог досељавања изазвали су побуне англосаксонских радника. Многе тајне, полулегалне или толерисане организације спроводиле су разне облике притисака водећи кампању за ограничавање, односно забрану усељавања појединачних етничких група⁶. Ксенофобија у америчком друштву у екстремној форми изражена је у нативистичком америчком покрету (*Native American Movement*) из 1830. и 1840. године и у партији *Know Nothing* из 1850. године. Усмерене против странаца и против католика, ове партије захтевале су укидање политичких права за емигранте, продужење натуралистичког периода и, изнад свега, затварање врата новим досељеницима. Ти покрети имали су локални политички успех, изазвали су нереде на друштвеној сцени, али ипак нису остварили утицај на национално законодавство⁷. Становиште о идеалном односу према досељеницима које је владало током целог овог периода све до формирања *Know Nothing* партије изложено је још 1818. године у писму J. Q. Adamsa, државног секретара, барону von Furstenwaertheru:

„Они (досељеници у САД) долазе у независно друштво али и друштво рађа и ако не могу да се политички и психолошки прилагоде карактеру и моралу ове земље са свим њеним уравнотеженостима о добру и злу, Атлантик им је увек отворен да се врате у земљу свога порекла и својих очева. За једно се морају одлучити или ће као Американци бити незадовољни у свим својим очекивањима среће. Они морају скинути европску кожу и никада је више не вратити. Они морају уживавати пре у свом потомству него у својим прецима. Морају бити сигурни да, ма каква да су њихова осећања, осећања њихове деце припојиће се предрасудама ове земље”⁸

⁵ E. A. Benians, *Race and Nation in the United States*, Cambridge 1956, 25, 26.

⁶ M. Seller, н. дело., 91-102.

⁷ S. D. McLemore, *Racial and Ethnic Relations in America*, Boston 1980, 61—67.

⁸ M. Gordon, н. дело., 268.

Грађански рат скренуо је пажњу нације на друге проблеме и тако уништио нативистички покрет. Догађаји који су му следили поново су изазвали двојака мишљења према досељеницима. Нација, која је у великим размерама доживљавала индустријску експанзију, али још увек није завршила марш за насељавање Запада, могла би добро искористити таласе нових досељеника. Међутим, експлозија радничких побуна приписана страним радикалима, пораст католичких институција и долазак католика до градских политичких власти, повезаност досељеника у урбаним предграђима — стално су оживљавали страх од странаца⁹. Први федерални закон који је ограничавао усељавање донесен је 1882. године¹⁰. Овим законом прекинуто је усељавање Кинеза и Јапанаца. Тада долази и до промена у извору европских миграција. Од 1880. године јавља се све већи број досељеника из источне и јужне Европе. Нативистичка плима између 1880. и 1924. године била је усмерена против оријенталних Американаца, као и оних из јужне и источне Европе. Неповерење према странцима у току колонијалног периода и националног политичког покрета пре грађанског рата било је надокнађено традиционалним гостопримством према сиромашним и угњетаваним, као и убеђењем да у Америци има места за све. За разлику од раног, нативизам који се јавља почетком XX века остварио је свој циљ, затворио је врата исељеницима из Азије, јужне и источне Европе¹¹. Он се заснива на убеђењу да су „нови емигранти“ инфериорни у односу на ирске, немачке и скандинавске досељенике. Између 1914. и 1924. године јавља се плима чланака и књига које популаришу нови расистички покрет у Америци. Први пут теорија овог покрета доказује се у научним радовима биолога, социолога, антрополога и психолога. Она се већином заснива не на Дарвиновим него на Мендељевим хипотезама. „За нове расисте раса није заједничка култура која се може променити

⁹ Исто., 268.

¹⁰ M. Seler, н. дело., 202.

¹¹ Исто., 198, 199.

повољном околином. То је заједнички генетички вир који је непроменљив. Лош ген није надвладан добрым, он може да упрља расу, људску или животињску, и кроз хиљаду генерација"¹². Тако је створена доктрина да Енглези, Немци и други „стари досељеници“ конституишу супериорну расу високих, плавих и плавокосих Нордијаца и Аријеваца, док су људи источне и јужне Европе створили тамне алпске „инфериорне“ расе које разним мешањима прете традиционалном америчком стаблу и култури. Такво схватање О. Handlin документује извештајем владине комисије о исељеницима из 1907. године, по коме се Србима и Хрватима приписује „дивљачко понашање“, док се неке друге групе (Ирци и Енглези) сматрају наклоњеним америчким идеалима и демократским институцијама"¹³. Логична последица такве доктрине била је покушај да се „инфериорне“ расе искључе из Америке или ако већ не могу бити искључене, онда треба све предузети да би се у те заостале људе улиле англосаксонске врлине¹⁴.

„Ти јужни и источни Европљани су врло различитог типа од северних Европљана који су им претходили — неписмени, послушни, без самопоуздања и иницијативе, без англосаксонских законских концепција о реду. Њиховим доласком дошло је до расплитањавања нашег националног стабла и изопачавања нашег грађанског живота. Свуда су ови људи желели да се насеље у групама и да утемеље своје националне манире, обичаје и по гледе. Наш задатак је да разбијемо ове групе досељеника, да их асимилујемо као део америчке расе и да у њиховој деци усадимо колико год можемо англосаксонску концепцију праведности закона и наређивања и да у њима пробудимо поштовање за наше демократске институције и за све оно у нашем националном животу што ми као народ, сматрамо од трајне вредности"¹⁵.

Англоконоформизам добија свој најпунiji израз у току првог светског рата у такозваној „американизацији“, покрету за одвајање усељеника од њихове матичне

¹² Исто., 209, 210.

¹³ O. Handlin, *Race and Nationality in American Life*, Boston 1957, 85.

¹⁴ M. Gordon, н. дело., 268, 269.

¹⁵ Исто., 269

културе и њиховој асимилацији под притиском (Pressure-cooking assimilation), односно у њиховом брзом преиначавању у „стопроцентне Американце”¹⁶. То становиште имало је предратне претходнике, али су се у јеку ратних сукоба федералне агенције, државне власти и приватне организације придружиле еуфорији присиљавања досељеника да науче енглески језик, изваде натурализацијске папире, забораве своје порекло и културу и да се приклуче патриотској хистерији¹⁷. Руска револуција 1917. године, заједно са мишљењем америчких социјалиста против рата, изазвала је немире и у послератном периоду повлачење Американаца из Социјалистичке партије. У 1920. години Американци различитог етничког порекла први пут су чинили већину у Социјалистичкој партији. То, наравно, поново буди мишљење о емигрантима као „радикалима“ и „црвеној опасности“.¹⁸

Кампања против усељеника први пут у овом периоду утицала је на федералне законе. Маја 1921. године почeo је да важи Закон о националној квоти (Dillingham Act) по коме је у САД годишње могло ући 3% сваке народности која је у САД живела 1910. године. После три године новим законом, Johnson Act, тај број је смањен на 2% људи који су у САД живели 1880. године¹⁹. С незнатним изменама у McCarran-Walter Actu из 1952. године ови закони су само потврђени²⁰. Сви они су представљали законски израз англоконформизма и опомену да тај идеолошки систем још увек има многе и моћне присталице на америчкој сцени.

Теорија англоконформизма убрзо се показала неефикасном јер англосаксонско друштво није могло апсорбовати припаднике разних етничких група. Даља еволуција америчког друштва показала је да оно не

¹⁶ С. Батон, *Американизација и наши исељеници*, Нова Европа 7, Загреб 1923, 514, 515.

¹⁷ Исто, 515, 516.

¹⁸ M. Seller, н. дело., 215, 216.

¹⁹ I. Čizmić i V. Mikačić, *Neki suvremenih problemi iseljeništva iz SR Hrvatske II*, Тeme o iseljeništvu 2, Zagreb 1974, 265, 267.

²⁰ Нагласио M. Seller, н. дело., 269, 270.

може бити само модификована копија енглеског друштва. Из таквог сазнања изникла је нова теорија о асимилацији.

Иако је англокомформизам био распрострањено становиште у америчкој историји, присталице „melting pot“ теорије јављају се врло рано, још у XVIII веку. „Melting pot“ (лонца за топљење) јесте метафора која потиче од драмског писца I. Zangwillia чији је истоимени комад извођен на Бродвеју 1909. године²¹. Ова теорија подразумева биолошко и културно стапање европских нација у нову, јединствену нацију хомогене културе²². Оваква концепција мотивисала је у XVIII веку француског писца и земљорадника, који је после више година проведених у Америци објавио своја размишљања и посматрања у *Писмима једног фармера*. На питање ко је Американац, он одговара:

Он је или Европљанин или потомак Европљана... Ја вам могу показати породицу чији је деда био Енглез, чија жена је била Данкиња, чији је син оженио Францускињу и чија садашња четири сина имају четири же-не различите националности. Он је Американац који за-боравља све своје старе предрасуде и манире и прихвата нове моделе живљења, поштује нову владу и освојио је нови ранг. Он је постао Американац, примљен у широко крило наше велике Алма Матер. Овде су индивидуе свих нација измешане у нову људску расу чији ће напори и потомство једног дана проузроковати велике промене у свету²³.

У прве три четвртине XIX века владало је веровање у велику делотворност „melting pota“. Сматрало се да сви могу бити апсорбовани и да сви могу допринети стварању новог националног карактера. Присталице ове теорије тумачиле су асимилацију као природан процес разумљив сам по себи, кроз који неминовно пролази сваки досељеник. Путем социјалне и културне мобилности на њега се могло деловати тако да се убрза

²¹ P. Gleason, *American Identity and Americanization. Concepts of Ethnicity*, Cambridge and London 1982, 80.

²² Исто., 80. 81.

²³ O. Handlin, *American Principles and Issues.*, The National Purpose, New York 1960, 39.

асимилација, при чему највећи значај има напуштање етничких „гета”, што омогућава коначну апсорбцију досељеника. Сматрало се да асимилација тако напредује да II генерација постаје саставни део хомогеног друштва, па се и постојање етничких група у друштву сматрало само једном фазом у развоју нације после које неминовно долази до њиховог стапања и нестанка²⁴. Међутим, доласком II и наредних генерација показало се да „melting pot” није деловао као што се претпостављало. Извесне промене у тој концепцији предложила је R. J. Kennedy. Она је констатовала да се склапање бракова унутар етничких група постепено руши, али да постоји јака тенденција склапања бракова у оквиру три главне религиозне групе: протестантске, католичке и јеврејске. Зато би традиционални „Singl Melting pot” требало заменити новом концепцијом под термином „Tripl Melting pot”²⁵. Ова хипотеза већ представља прелазак ка трећој теорији у америчком друштву.

Шездесетих година овог века у Америци долази до промене у схватању о асимилацији етничких група. Развој догађаја је показао да асимилација није ни брз ни једноставан и једносмеран процес. Јављају се многе социолошке и антрополошке студије које емпиријским путем доказују неуспех обе претходне теорије и англо-комформизма и „melting pota”. С једне стране, доказује се да су етничке и расне групе задржале своја посебна етничка обележја и остале „видљиве” чак и у великим градовима, који су представљали средиште „лонца за топљење”²⁶. M. Parenti наглашава да и поред растуће асимилације, етничке групе из генерације у генерацију настављају да гласају на исти начин на из-

²⁴ V. Mikačić. *Adaptacija, integracija i asimilacija naših iseljenika u prekomorskim zemljama. Teme o iseljeništvu 6*, Zagreb 1976, 5. 6.

²⁵ R. Kennedy, *Single or Triple Melting Pot? Intermarriage Trends in New Haven 1870-1940*, American Journal of Sociology 49, Chicago 1944, 331-339.

²⁶ N. Glazer and D. Moynihan. *Beyond the Melting Pot. The Negroes, Puerto Ricans, Jews, Italians and Irish of New York City*, Cambridge 1970.

борима²⁷. С друге стране, наводе се многи подаци да припадници III генерације, од којих се, по претходним теоријама, очекивало да буду потпуно асимиловани, показују велико интересовање за културно наслеђе својих предака. Овај феномен познат је под називом „интерес треће генерације” (Third generation interest)²⁸. Истовремено, шездесетих и седамдесетих година овог века, под утицајем „покрета за грађанска права”, долази и до бубења различитих етничких група у Америци. Оснивају се нове етничке организације, цркве и телевизијске емисије и издају одговарајуће публикације. У многим књигама расправља се о историји појединих етничких група и њиховом доприносу америчкој култури. Широм Америке јављају се налепнице, бечеви и постери с карактеристичним написима „Melting pot is dead”, „Irish Power”, „Kiss me I'm Italian”, „Thank God I'm Slovenian” и др. Одећа са етничким мотивима постаје модерна. Етнички ресторани су пуни, а свакодневно се отварају нови. Тада покрет је познат под називом „етничко оживљавање” („Ethnic revival”)²⁹. М. Новак наглашава да „melting pot” није деловао и да је сада актуелан културни плурализам³⁰. То је нова теорија која се заснива на праву етничких група да задрже своја посебна етничка обележја, чиме доприносе и културном богатству америчке нације. Америчка култура није култура једне националне етничке или расне групе, већ више њих заједно, односно она је „култура култура”, на исти начин на који је и америчка нација „нација нација”³¹.

Покрет етничког оживљавања не само да је био видљив у америчкој свакодневици већ је имао извес-

²⁷ M. Parenti, *Ethnic Politics and the Persistence of Ethnic Identification*, The American Political Science Review 61. Menshaša 1967, 18.

²⁸ M. L. Hansen, *The Problem of the Third Generation Immigrant*, Pock Island 1938, 54.

²⁹ M. Seller, н. дело., 272, 273.

³⁰ M. Novak, *The Rise of the Unmeltable Ethnics*, New York 1972, XIV-XXIV.

³¹ S. Majstorović, *U traganju za identitetom*, Beograd 1979. 13.

ног успеха и на политичком плану. Амерички председник Џонсон подржао је 1965. године ранији предлог председника Кенедија о укидању националних квота и доншењу новог закона, Administration's Immigration Bill. Тако је после више од 40 година борбе бројних етничких, верских и других организација, као и појединача политичара и неколико председника САД, 1965. године прихваћен закон којим је укинут национални квотни систем. Новим законом одређено је 170.000 улазних виза годишње за све земље источне хемисфере, али тако да ниједна земља не добије више од 20.000. Унутар земље визе се распоређују по систему категоризације емиграната према седам категорија предности³². Осим тога, 1971. године проглашен је закон Ethnic Heritage Studies Act, којим се Америчком министарству за образовање омогућава да пружи финансијску помоћ научним институцијама за проучавање етничких група у Америци³³. Године 1974. донесен је Ethnic Encouragement Act, а седам година пре тога одржан је у Вашингтону први Амерички фестивал народног живота, који је постао традиционалан. Од тада сваке године расне етничке групе из свих крајева Америке приказују своје изворне игре, обичаје, фолклор рада и породице, народни живот, чак и кулинарске вештине³⁴. Овом фестивалу преходе фестивали по државама, регионални и локални. Један такав фестивал приређује се и у Чикагу сваке године у септембру и траје три дана (сл. 21-26). Осим што се финансирају многе научне студије о етничким заједницама, финансирају се и посебни етнолошко-антрополошки филмови о њима. Први етнички филм снимљен је о Српско-америчкој заједници „Браћа Поповић“ у јужном Чикагу. Фilm је приказан у оквиру Фестивала народног живота 1977. године³⁵.

Потребно је, ипак, нагласити да су се и пре овог масовног покрета за етничко оживљавање јављале извесне

³² I. Čizmić i V. Mikačić, н. дело., 288, 299.

³³ V. Mikačić, н. дело., 41.

³⁴ S. Majstorović, н. дело., 18

³⁵ Исто., 21.

идеје културног плурализма³⁶ и да је он у Америци био чињеница пре него што је постао теорија³⁷. Термин културни плурализам први пут је 1924. године употребио H. Kallen да би нагласио своје радикално антиасимилацијско становиште³⁸. Културни плурализам је данас најраспрострањенија теорија у Америци, али то не значи да су се претходна становишта потпуно изгубила. У свакодневном животу, али и у науци, још увек се јављају многе расправе између заговорника све три наведене теорије.

2. Натурализација

Иако у основи само правно питање, натурализација (узимање држављанства земље имиграције) представља вољу исељеника да се у једној земљи трајно настани. У Америци, њен индекс разликује се од групе до групе и нешто је виши у урбаним срединама¹. До 1920. године он је код исељеника југословенског порекла био релативно низак и износио је 25,1 % да би нагло порастао у периоду покрета за американизацију, који се најчешће и испољавао у присилавању досељеника да се натурализују. Тако, 1930. године 46,3 % наших досељеника имало је америчко држављанство, а 1970. године 71 %².

Непосредно после другог светског рата међу нашим исељеницима, а и у земљи, јавља се двојако мишљење о ефектима њихове натурализације. Појединци су у њој видели пут ка потпуној асимилацији, док су други сматрали да њом не губе ни исељеници ни земља,

³⁶ P. Gleason, н. дело., 96—109.

³⁷ M. Gordon, н. дело., 274

³⁸ P. Gleason, н. дело., 96.

¹ V. Miščić, *Adaptacija, integracija i asimilacija naših iseljnika u prekomorskim zemljama*. Teme o iseljeništvu 6, Zagreb 1976, 17.

² R. Ueda, *Naturalization and Citizenship*; S. Thernstrom (ed), *Immigration, Dimensions of Ethnicity*, Cambridge and London 1982, 148.

али да исељеници добијају политичка права, затим извесна права при изборима или штрајковима, а смањена је и могућност њихових различитих протона³. У то време поједини послодавци су избацивали досељенике с посла ако нису потписали папире да ће се американизовати⁴.

Сви наши испитаници у Чикагу имају америчко држављанство. Натурализацијски период данас траје пет година. Натурализација нема негативан утицај на очување етничког идентитета наших исељеника. На основу раније изнетих података види се да су наши испитаници у различитом степену очували своја етничка обележја, а с обзиром на то да сви имају америчко држављанство, можемо закључити да на очување њиховог етничког идентитета утичу други фактори. Осим тога, натурализација позитивно делује на њихову друштвену интеграцију, јер њом досељеник стиче иста права као и остали амерички грађани.

3. Школски систем

У Америци је школски систем традиционално сматран најважнијом институцијом у процесу тоталне асимилијације досељеника, односно њихове деце. Крајем прошлог века у овој земљи установљен је јавни школски систем којим су обухваћена деца до четрнаест година¹. У исто време у школама је уведен енглески језик као једино средство комуникације². То је управо период у којем се јавља плима досељеника из јужне и источне Европе; тада долази и највећи број наших досељеника. Тако су 1909. године досељеничка деца чини-

³ S. Baton, *Amerikanizacija i naši iseljenici*, Nova Evropa 7, Zagreb 1923, 516, 517.

⁴ Исто., 515.

¹ S. J. LaGumina, *American Education and the Italian Immigrant Response* и B. J. Weiss (ur), *Education and the European Immigrant: 1840 — 1940*, New York 1950, 64.

² S. Majstorović, *U traganju za identitetom*, Beograd 1979, 10.

ла 67,3% укупне чикашке школске популације³. Још од времена Б. Франклина до данас, сматра се да задатак школе није само да припреми децу за живот и рад у урбанизованом индустријском друштву већ и да деци различитог етничког порекла обезбеди заједничко искуство, тако да би они могли постати одговорни грађани Америке⁴. Тај задатак је за многе професоре значио спроводити безусловну асимилацију исељеничке деце. „Први задатак школе је да асимилише ове људе (досељенике) као део америчке расе и да усади њиховој деци што је више могуће англосаксонске концепције”⁵. Многе касније социјалне реформе у школству, спровођене у току овога века, предузимане су с циљем „да спасу етничку децу, а с њима и америчко друштво, од беде, злочина, радикализма, сексуалних слобода и других зала приписиваних непопуларним мањинским заједницама”⁶.

У колонијама, у школама у којима је већина деце била етничког порекла, радили су учитељи који нису познавали језик, навике, обичаје и културу те етничке групе, што је често доводило до многих проблема⁷. Једна седамдесетогодишња исељеница II генерације наводи да је у време кад је она пошла у школу у јужном Чикагу цео разред био испуњен српском децом из колоније. Ниједно дете није знало енглески језик, а учитељица није знала српски. Тако данима нису могли да се споразумеју. Исељеница I генерације трећег таласа истиче да је њена кћерка пошла у школу у предграђу у коме су живели, где није било друге српске деце. Као девојчица до поласка у школу није знала енглески језик, учитељица ју је првих дана често терала у ћошак јер је ни она ни друга деца нису могли разумети. Осим тога, настава, уџбеници и ваннаставне активности били су пројекти американизацијом и у њима су фаворизоване англосаксонске вредности. Сличне проблеме

³ B. J. Weiss (*ur*), н. дело., XIII.

⁴ Исто., XIII.

⁵ Исто., XIII.

⁶ M. Seller, *To Seek America, A History of Ethnic Life in the United States*, USA 1977, 5.

⁷ Исто., 143.

имала су и деца других етничких група⁸. С друге стране, школе у колонијама биле су старе, трошне и без неопходне опреме. Лоши услови рада и различито порекло досељеничке деце, као и низак економски статус њихових родитеља, утицали су на то да деца досељеника спорије савладају школско градиво и показују лошији успех од америчке деце. Осим тога, њихови родитељи су били необразовани и нису могли да им помажу у учењу, а наставници, не познајући њихов језик и културу, нису много могли да им помогну у прилагођавању новој средини. Због тога су многа исељеничка деца распоређивана у ниже разреде или у разреде за ментално хендикепирану децу⁹. Разни нативистички покрети, међутим, овај спорији напредак досељеничке деце изазван објективним чиниоцима тумачили су менталном инфериорношћу досељеничких група¹⁰.

Такав однос према досељеничкој деци допринео је, с једне стране, њиховој брјој асимилијацији, а с друге стране, њиховом лошијем образовању, а тиме и смањивању њихове социјалне мобилности, односно друштвене и социјалне интеграције у оквиру већинског друштва. Да би се спречио утицај америчке школе на брзу асимилијацију досељеничке деце, велики број етничких група у својим колонијама оснива парохијске школе у којима су деца учила матерњи језик и по нешто из своје историје и културе. Та различита усмерена деловања америчких, с једне и парохијских школа и породице, с друге стране, довела су у II генерацији наших исељеника до стварања двојног идентитета.

Америчким школством већином је обухваћена II и III генерација наших исељеника. Прва генерација је одлазила само у школе за учење језика. Треба ипак напоменути да је, у време када су их наши исељеници првог таласа похађали, у Америци владала еуфорија

⁸ S. J. LaGumina, н. дело., 66; J. Bodner, *Schooling and the Slavic-American Family: 1900 — 1940* и B. J. Weiss (ur) н. дело., 79—91.

⁹ M. Seller, н. дело., 140—142.

¹⁰ Исто., 140.

американизације, па се и у њима јавља асимилација под притиском. Велики број наших досељеника због неприлагођеног градива, ако је могао, избегавао је одлазак у те школе. У њима су, на пример, фабрички радници после напорног рада читали дечје причице о цвећу и птицама или учили сентименталне песме о бебама, као и америчке родољубиве песме. Уџбеници су били претрпани небитним информацијама као, на пример, да је 1916. године задруга рибара произвела 4.800.000.000 риба и рибље икре¹¹.

Наши досељеници из каснијих таласа који су стизали у Америку с већим образовањем, завршавали су евентуално само стручне школе и курсеве у којима је американизација досељеника била мање изражена јер је пажња посвећивана стручном делу наставе.

Зато је, као што смо већ рекли, процес америкализације под утицајем школства највише обухватио II и касније генерације наших исељеника.

4. Социјална мобилност

У многим америчким студијама наглашава се позитивна релација између асимилације и социјалне мобилности, односно сматра се да су припадници етничких група с вишим образовањем подложнији асимилацији¹. Међутим, асимилација неке етничке групе не зависи само од њене жеље и могућности, већ она зависи и од етничке и од доминантне групе². Тако, иако припадник неке етничке групе у САД жели да заборави своју етничку припадност и да се асимилује, већинско друштво га у том настојању може спречити, оно га може обележити као инфериорну особу и тиме спречити његову асимилацију³.

¹¹ M. Seller, *и. дело.*, 143.

¹ S. McLemore, *Racial and Ethnic Relations in America*, Boston 1980, 96, 156, 157.

² M. Spiro, *The Acculturation of American Ethnic Groups*, American Anthropologist 57, Menasha 1955, 1243.

³ Исто., 1244.

Степен образовања и с њим повезан избор занимања су фактори који утичу на социјални статус и вертикалну мобилност. Тешкоће у социјалној мобилности највише је осетио први талас наших досељеника у САД и Чикаго. Већином без стручног образовања и без познавања енглеског језика, запошљавали су се као неквалификовани и најслабије плаћени радници, па су се налазили на дну друштвене лествице. Такав положај спречавао је њихову економску, политичку и друштвену интеграцију и већинским друштвом. У појединим случајевима изолованост је доводила до окупљања на класно-етничкој основи. Тако је већ наведено да су наши исељеници стварали различите радничке и синдикалне организације, као и да су били активни у српској секцији КПА. Због тога је, смањена социјална мобилност, иако је доприносила окупљању наших исељеника, још чешће утицала на њихову изолованост, односно имала је негативан утицај на укупан статус исељеника. Касније генерације наших исељеника имале су веће могућности за образовање, а тиме и за избор бОльих занимања. Побољшање социјалног статуса изазвало је напуштање колонија и лакшу интеграцију с већинским друштвом, али није представљало одлучујући фактор у губљењу етничког идентитета. Тако, већина испитника II и III генерације, без обзира којој друштвеној класи припада, у кући најчешће говори енглески језик, али су у великом постотку чланови етничких организација и српске цркве, редовно одлазе на пикнике и сачували су још нека етничка обележја. У каснијим таласима I генерације јавља се много већи процент квалификованих радника и висококвалификованих стручњака. Бржом адаптацијом у нову друштвену средину они су постигли и задовољавајући социјални статус, а ипак су очували етничка обележја. Тако, на пример, у трећем таласу од седам високообразованих казивача (колеџ или факултет), пет је навело да се у њиховој кући говори српски језик, више од половине да су чланови наших организација, а сви су навели да у својим кућама чешће припремају нашу храну, слушају нашу музiku или читају етничке новине. Зато сматрамо да

је виши степен образовања и стручности допринео бољем социјалном статусу и већој вертикалној мобилности. Међутим, виши социјални статус није неопходно изазивао губитак етничких обележја наших исељеника. Осим тога, као што смо већ напоменули, губитак етничких обележја не изазива обавезно и повећану социјалну мобилност.

Б) ИСЕЉЕНИЧКА СРЕДИНА

1. *Тип миграције*

Један од фактора који доприноси очувању етничког идентитета јесте долазак већег броја досељеника одједанпут, као и континуирани долазак у дужем периоду. Познато је да је у прва два таласа велики број наших досељеника заједнички или у краћем временском размаку дошао у Чикаго. Многи од њих, а нарочито они из првог таласа, потицали су из истог краја, а често су се познавали још у земљи материци. То је допринело да у новој средини брже и ефикасније организују друштвени живот на етничкој основи. Каснији, константни долазак нових досељеника утицао је на стално обнављање етничког заједништва, а и на продужавање њихових веза са земљом матицом.

2. *Колоније*

Територијални распоред досељеника такође утиче на очување етничког идентитета. Тако, већа концентрација исељеника и стварање колонија, за разлику од њихове дисперзије, повољно делује на очување етничког идентитета. Већина наших исељеника који долазе у Чикаго, нарочито они из првог таласа, напустили су традиционалну сеоску заједницу, а насељавали су се у урбаним предграђима и запошљавали се у индустрији. Због тога су у новој средини обавезно морали проћи кроз два различита типа адаптације. С једне стране,

прелазили су из пољопривредне производње у индустрију, што је захтевало савладавање нових метода и техника рада, а, с друге стране, морали су се прилагођавати урбаном начину живота. Осим тога, сложена адаптација одвијала се у страној земљи уз непознавање језика, а била је пропраћена нетolerанцијом припадника раније усељених етничких група и негостољубивошћу америчке средине у којој се врло дugo спроводила планска асимилација. Такви услови неопходно су довели до окупљања наших људи и стварања етничких оаза. Оне нису само окупљале исељенике, већ се унутар колонија оснивају разна етничка друштва, цркве и школе у којима се одвијају друштвени и културни живот досељеника, што је допринело очувању разних облика њиховог традиционалног живота и културе. Осим тога, колоније су потпомагале постепену и безболнију адаптацију и интеграцију досељеника у новој средини јер, како сматра R. Vecoli, многи досељеници нису напустили стари крај да би у Америци били отуђени, већ су га, напротив, напустили да би дошли у сличан етнички гостољубиви свет¹. Утицај колоније на очување етничког идентитета огледа се и у томе што су потомци наших исељеника првог таласа (први тип II генерације), дакле они који су бар своје детињство и рану младост провели у колонији, у много већој мери очували многе елементе етничког идентитета (језик, веру, чланство у етничким организацијама) у односу на потомке наших исељеника каснијих таласа (други тип II генерације), чији се родитељи нису ни насељавали у колонији.

Већ је напоменуто да је утицај средине у нашим колонијама био врло велики. Покушај промене у понашању, одевању или било којој другој сferи био је подвргнут суду етничке средине, која је спречавала напуштање традиционалних норми. То је често доприносило да се и у мешовитим браковима, ако је породица живела у колонији, под утицајем јавног мњења

¹ R. Vecoli, *Contadini in Chicago — A Critique of „The Uprooted”*, The Journal of American History 51, December 1964, 404—417.

очува етнички идентитет или, бар, ублажи усвајање нових вредности. Међутим, у неким случајевима та средина је била конзервативна, што је уз низ позитивних имало и негативне ефекте.

Живот у колонијама, међутим, деловао је неповољно у односу на интеграцију и адаптацију досељеника. Оне су представљале сиромашна радничка насеља у којима су лошије школе, неповољнија могућност запошљавања и нижи социјални статус. Све се то одражавало на мању вертикалну мобилност јер су према особама рођеним у колонијама често постојале предрасуде већинског друштва. Тако, живот у колонији, иако до приноси очувању етничког идентитета представља негативан фактор јер неповољно утиче на укупни социјални статус исељеника.

3. Учење у етничким организацијама

Доласком у земљу имиграције досељеник има могућност да се укључи у рад установа своје етничке групе, неке друге етничке групе или већинског друштва. Којим ће се од њих приклучити, зависи од њихове свеобухватности. Тако, R. Breton сматра да ако у својим етничким организацијама исељеник може да задовољи све своје потребе, онда ће се приклучити само њима, а ако то не може — укључиће се и у рад организација већинског друштва. По тој теорији уколико је системом етничких организација задовољено виште потреба, утолико је степен очувања етничког идентитета дате групе већи¹. Слично томе, и N. Lovrich сматра да је свеобухватност исељеничких организација српске етничке групе у Сан Педру допринела да они очувају свој етнички идентитет у високом степену², док Ж.

¹ R. Breton, Institutional Completeness of Ethnic Communities and the Personal Relations of Immigrants, *The American Journal of Sociology* 70, Chicago 1965, 193—205.

² N. Lovrich, *Asimilacija i очување етничитета у Сјединjenim Američkim Državama: Етничке организације и етничка приврженост међу Американцима југословенског и италијанског порекла*, SP 2—3, Beograd 1974.

Јуричић наглашава да је недостатак основних етничких организација, друштвених просторија, клубова или црквених организација у Викторији утицао на убрзану интеграцију и асимилацију југословенских досељеника у овој области Канаде³.

Наши исељеници првог таласа у Чикагу само су се запошљавали у организацијама већинског друштва. Све остale своје потребе задовољавали су у оквиру српске етничке групе и њених организација, које су сами и оснивали. Одлазили су у своје етничке кафане, у српске цркве, бавили се спортом у српским клубовима, а исто тако имали су, као што смо већ навели, своје хорове, драмске и фолклорне секције, осигуравајућа друштва, па чак и своје банке и гробља. Намирнице су куповали у нашим радњама, а ако су могли, најрадије су се и запошљавали у предузећима наших људи или тамо где су наши људи били у већем броју или на било којим руководећим местима. Зато није ни чудо што су потпуно очували свој етнички идентитет мада су, с друге стране, остали на маргинама америчког друштва. Каснији наши исељеници много су се више укључили у америчко друштво. Иако су и даље остајали чланови својих етничких организација, они су се укључивали и у различите америчке организације, најчешће професионалног типа. Осим тога, они су много више учествовали и у укупном културном животу Чикага, одлазили у биоскопе, позоришта и кафане које нису припадале само њиховој етничкој групи. Уопште узвеши, ступали су у много чешће и дубље контакте с Американцима, али и са другим етничким групама у Чикагу. У томе највише предњачи трећи талас наших исељеника, као и II и касније генерације. Активније учествовање у институцијама америчког друштва негативно је утицало на очување етничког идентитета само ако је повлачило напуштање етничких организација, јер се тиме исељеник све више удаљавао од своје етничке групе, па је временом могло доћи и до његове

³ Ž. Juričić, *Etničnost: primjer jugoslovenskih doseljenika u Viktoriji, Iseljeništvo naroda i narodnosti Jugoslavije*, Zagreb 1978, 382.

лакше асимилације. Супротно томе, ако учешће у аме-
ричким организацијама није повлачило напуштање ет-
ничке групе, онда је оно имало позитиван ефекат јер
је доприносило већој друштвеној и културној актив-
ности досељеника, ширило његове погледе и могућно-
стима, а није утицало на губљење његовог етничког
идентитета.

Потребно је ипак напоменути да већина исељеника,
нарочито трећег таласа, иако нису чланови етничких
организација, одржава блиске односе с припадницима
етничке групе, у својим породицама употребљавају
српски језик и негују традиционалне обичаје, што је
доказ да нечланство у етничким организацијама не зна-
чи и губљење етничког идентитета. Позитиван ефекат
чланства у тим организацијама на очувању етничког
идентитета много се више одразио у II и каснијим
генерацијама. Примећено је да деца која су ишла у
парохијске школе или су учествовала у раду српских
спортивских и других етничких организација боље позна-
ју наш језик и културу и имају много ближе везе с
припадницима своје етничке групе него деца која нису
била чланови етничких организација, чак и када су
њихови родитељи посвећивали велику пажњу очувању
идентитета у оквиру породице. Та разлика најбоље се
учава ако се упореде први и други тип II генерације.
И сами казивачи су истакли велики значај окупљања
исељеника истог етничког порекла у организацијама
различитог типа или око заједничких активности, како
због лакшег решавања појединих проблема, тако и за
очување елемената њихове традиционалне културе, је-
зика и многих других етничких обележја, нарочито у
каснијим генерацијама (табела XV).

4. Брак и породица

Мешовити бракови су један од фактора који не-
повољно делују на очување етничког идентитета. У прв-
ој генерацији они нису тако чести, али и они који су
констатовани, у највећем броју случајева у II генера-

цији, довели су до губљења обележја етничког идентитета. Њихов утицај у II генерацији одразио се на губљење језика, често на промену вере, а самим тим, и традиционалних празника. Деца из таквих бракова обично нису чланови етничких организација било ког типа, па се код њих најчешће одржала самосвест о српском пореклу. Вероватно да ће већ у II генерацији и она изостати, што би довело до потпуне асимилације. Наравно, постоје и примери који противрече таквом становишту, али они чине само изузетке. Проценат егзогамних бракова у II генерацији већи је него у I, мада није тако висок у односу на неке друге етничке групе у Америци.

Породица је такође један од важних фактора који утичу на очување етничког идентитета. Многи радови о различитим етничким групама показују да се особе које се саме исељавају брже асимилују од оних које долазе с породицама. Иако је у новој средини, као што смо већ навели, породица прихватила неке нове вредности, норме, облике понашања и начин живота, она је задржала и неговала многе старе навике и културне елементе. Она је, на пример, један од најважнијих фактора за очување језика. У II генерацији проценат особа које знају наш језик много је већи код оних у чијој се родитељској породици свакодневно употребљавао. Осим тога, сазнање које казивачи II генерације имају о нашој земљи и култури најчешће потиче од њихових родитеља.

В) КОНТАКТ СА ЗЕМЉОМ МАТИЦОМ

Добра и стална веза исељеника са земљом матицом, било да су то индивидуални контакти појединача с рођацима и пријатељима из старог краја или организовани контакти исељеничких организација, односно њихових делова са одговарајућим организацијама у земљи матице, битно доприносе, с једне стране, јачој одбрани од асимилације, а, с друге стране јачању њиховог етничког идентитета. Осим тога, ако се исељеничка група изолује и не иде укорак са са-

временим токовима развоја своје матице, њене етничке особине задржавају се у архаичном облику, губе своју виталност и актуелност и неминовно нестaju.

Већина наших исељеника осећа дубоку емоционалну везаност за свој родни крај. Та појава у науци позната је под називом „исељенички сентимент“ или „исељенички патриотизам“¹. Најдубљи израз њиховог патриотизма, солидарности и повезаности с матицом свакако је њихов активни допринос борби наше земље у оба светска рата. Познато је да се велики број наших исељеника из Чикага и других крајева Америке јављао у добровољачке редове за време првог светског рата још пре уласка САД у рат. Многи од њих управо су се били вратили из балканских ратова². У току другог светског рата наши исељеници пружали су моралну и материјалну подршку НОБ-у. Исто тако, после ослобођења земље они су слали преко Црвеног крста сталну материјалну помоћ, нарочито у храни³.

Велики број наших исељеника и данас изражава повећано интересовање за непосредним контактом и информацијама о свом родном крају. Један од могућих контаката је непосредан долазак у земљу, најчешће у посету родитељима и рођацима. Тада тип контакта у првом таласу био је врло редак, док је у каснијим периодима, због побољшања саобраћаја и материјалних услова исељеника, све чешћи, да би у трећем таласу био највећи. Приликом посете они стичу непосредна сазнања и увид у начин живота и различите промене у нашој земљи, чиме је знатно смањена могућност утицаја негативне пропаганде на њих. Већина послератних исељеника при овим посетама доводи и своју децу, јер сматрају да оне битно утичу на очување њиховог етничког идентитета. Казивачи често наводе да њихова деца радо одлазе у ове посете јер су тада обично окру-

¹ I. Čizmić i V. Mišić, *Neki suvremenih problemi iseljeništva iz SR Hrvatske I*, Teme o iseljeništvu 1, Zagreb 1974, 115.

² M. Bulajić, *Iz istorije iseljeništva — pouke za današnjicu*, Jugosloveni u Sjedinjenim Američkim Državama, Iseljeništvo naroda i narodnosti Jugoslavije, Zagreb 1978, 45.

³ Исто., 46.

жена великим пажњом родбине и свака жеља им се најчешће испуњава. Осим тога, они се на тај начин не-посредно упознају с нашом културом, традицијом, историјом, начином живота. Зато се често после оваквих посета код деце наших исељеника, нарочито оних другог типа II генерације, губи негативан став према њиховом етничком пореклу, односно постају свесни да не припадају инфериорној нацији, већ нацији која, као и свака друга, има своју историју и културу. После посета често се јавља појачано интересовање за њихова етничка обележја, па чак и коментари у стилу покрета „етничког оживљавања“ — *We are the best*. Многи казивачи такође наглашавају да су тек после посете Југославији њихова деца схватила потребу за познавањем српског језика, а има и примера да припадници другог типа II и III генерације тек пре могуће посете нашој земљи почну убрзано да уче српски језик. Такве посете утицале су да многи припадници каснијих генерација стекну јаснију представу о земљи из које потичу њихови родитељи, као и да схвате неке особине и начин размишљања својих родитеља.

Друга могућност контакта је посете рођака из земље исељеницима у Чикагу. И овај тип контакта најчешћи је код исељеника другог и трећег таласа, а његов позитиван утицај нарочито се одражава на њихову децу (други тип II генерације). Казивачи другог и трећег таласа често наводе да су њихови родитељи приликом посете Чикагу своје унуке научили српски језик, наше песме или кола, више их упознали са начином живота у нашој земљи и уопште активно утицали на очување њихових етничких обележја.

Трећа и најчешћа могућност контакта са земљом матицом и добијања информација о њој остварује се дописивањем с рођацима и пријатељима из старог краја. Дописивања су најчешћа у другом и трећем таласу I генерације, а најрећа у првом типу II генерације. Испитаници овог типа II генерације некада су се чешће дописивали с рођацима из Југославије јер су обично они писали писма уместо својих родитеља, који су најчешће били неписмени.

Четврти начин на који исељеници стичу информације о нашој земљи је организовано деловање различитих организација, а нарочито Матице исељеника Србије. Преко ње, или сличних установа, организују се групне посете исељеника старом крају, штампају се и шаљу различите публикације, новине, уџбеници и др.⁴. На тај начин се исељеници информишу о за њих значајним и интересантним догађајима из земље матице, као и о историји и култури наших народа. Исту улогу имају и телевизијски програми који се израђују у земљи а шаљу исељеницима⁵. Такав програм у Чикагу еmitује се у оквиру Југословенско-америчког ТВ часа, једанпут недељно. И поред тога што овај програм има извесне мане, јер информације често касне, он знатно до-приноси контакту, повезивању и близежавању са земљом матицом. Сличну улогу упознавања са нашом културном баштином имају и посете разних хорских и фолклорних друштава из земље⁶. Исто тако, и многа друштва из Америке долазе у посету земљи матици. Прво такво друштво које је после рата посетило нашу земљу био је хор „Бранко Радичевић“ из Чикага⁷.

Међутим, поред свих успешно усмерених деловања, још увек остаје много простора за продубљивање везе између исељеника и земље матице, а за то постоји њихово велико интересовање и потреба.

⁴ J. Šević, *Neki oblici saradnje sa iseljenicima u oblasti informisanja*, Iseljeništvo naroda i narodnosti Jugoslavije, Zagreb 1978, 615—618 и I. Čizmić i V. Mikačić, н. дело, 120—127.

⁵ I. Čizmić i V. Mikačić, н. дело., 156.

⁶ F. Šimić, *Neke karakteristike saradnje sa iseljeništvom u oblasti kulture i prosvjete*, Iseljeništvo naroda i narodnosti Jugoslavije, Zagreb 1978, 598—601.

⁷ SSS „Branko Radicevich“, 75th Anniversary, Chicago 1981,
21

ЗАКЉУЧАК

Очување етничког идентитета једне мале етничке групе и његово испољавање у многонационалној средини каква је Чикаго повезано је с многим проблемима. Пре свега, оно не зависи само од жеље групе да очува своја етничка обележја већ, као што смо у претходним поглављима показали од генерацијске припадности исељеника и многих карактеристика те етничке групе, али и од односа ширег друштва према њој.

Исељавање Срба у Чикаго има све карактеристике миграције нашег становништва у Америку, па и општег кретања европског становништва према тој земљи. Започело је крајем прошлог и почетком овог века и још увек траје. Зависно од времена и узрока исељавања, одвојило се у три таласа, а обухватало је становништво у најпродуктивнијем добу од 16. до 50. године живота.

По доласку у Чикаго исељеници су били суочени са новом средином чији су им језик, обичаји и навике били потпуно непознати. Осим тога, њихова адаптација новим условима живота често је била пропраћена нетолеранцијом припадника раније усељених етничких група и негостољубивошћу америчке средине у којој је врло дugo спровођена планска асимилација. Зато у некој од сиромашних градских четврти стари исељеници оснивају своје колоније и институције у оквиру којих развијају живу социјалну и културну активност. На тај начин створена је компактна исељеничка средина чији се утицај одразио на очување обичаја и институција матичне земље. У контакт са широм друштвеним заједницом исељеници су ступали једино на рад-

ном месту. Послератни исељеници, међутим, имали су више образовање и обично се нису насељавали у колонијама чије распадање и започиње 60-их година овог века. То је омогућило њихову бржу адаптацију и дубље контакте са широм друштвеном заједницом, али није изазвало њихову асимилацију.

Прва генерација је очувала своја етничка обележја и испољава их у оквиру и исељеничке и америчке средине. Појавом друге и каснијих генерација наших исељеника, ситуација се донекле мења. Многи истраживачи истичу да је II генерација знатно асимилована, заснивајући своје мишљење на чиљеници да је очување језика један од најважнијих показатеља етничког идентитета, а он управо почиње да се губи у тој генерацији. Као што су показала наша истраживања, губитак материјег језика сигурно доприноси лакшој асимилацији, али је обавезно не изазива. Етнички идентитет се заснива на низу етничких симбола и губитак једног од њих не значи и губитак етничког идентитета, јер његове функције могу преузети други симболи. Касније генерације наших исељеника негују она обележја етничког идентитета која највише одговарају њиховим потребама и условима живота. То су најчешће невербални симболи као што су вера и традиционални празници, храна или музика.

За ову генерацију карактеристична је појава двојног идентитета. Као што смо већ раније навели, на очување етничког идентитета поред генерацијске припадности делује и више фактора које, с једне стране, ствара америчко друштво, а, с друге стране, исељеничка средина. Фактори исељеничке средине и контакти са земљом матицом усмерени су ка очувању етничког идентитета исељеника, док америчко друштво са својим факторима делује ка њиховој асимилацији. Различито усмерена деловања исељеничке средине и америчког друштва у овој генерацији изазвали су појаву двојног идентитета који је на симболичан начин изражен неговањем српских и америчких обележја, па и њиховим истовременим јављањем.

Трећа генерација нема одлике двојног идентитета јер је потпуно адаптирана условима живота у америчкој средини. Међутим, ни у њој није дошло до потпуне асимилације исељеника. Поред свести о припадности српској етничкој групи, и они су задржали нека обележја етничког идентитета и испољавају их када се за то укаже потреба. Осим тога, на ову генерацију највише је деловала промена америчке политике према исељеницима и покрет за „етничко оживљавање“ из седамдесетих година овог века. То је генерација у којој је констатовано (како код других етничких група тако и код Срба у Чикагу) појачано интересовање и повратак елемената традиционалне културе њихових предака.

Радом различитих исељеничких организација, у Чикагу је данас обухваћена већ IV и V генерација наших исељеника, па је вероватно да ће се поред свести о етничком пореклу, у овим генерацијама задржати још нека обележја етничког идентитета, без обзира на америчку политику према исељеницима.

Потребно је, ипак, напоменути да неговање само појединих елемената етничког идентитета и њихово испољавање само у пригодним приликама (етнички фестивали, пикници и др.) може довести до губљења њихове функционалности, па и потпуног нестанка. С друге стране, исељавања Срба у Чикаго је константна појава, која још увек траје и доприноси сталном оживљавању њихових етничких обележја. Зато можемо претпоставити да српска етничка група у Чикагу у додатно време неће потпуно нестati и да ће очувати она етничка обележја која ће највише одговарати потребама самих исељеника и условима живота у америчкој средини.

СКРАБЕНИЦЕ

CSS	— Curcle of Serbian Sister
ЦШО	— Црквено-школска општина
ЕС	— Етнолошке свеске
ГЕМ	— Гласник етнографског музеја
МР	— Međunarodni problemi
ПИЕИ САНУ	— Посебна издања Етнографског института Српске академије наука и уметности
SAK	— Српски академски клуб
СКГ	— Српски књижевни гласник
SOC	— Serbian Orthodox Catedral
SOCh	— Serbian Orthodox Church
SP	— Sociološki pregled
СПЦ	— Српска православна црква
SPD	— Srpsko pevačko društvo
SSS	— Serbian Singing Society
ЗРЕИ САНУ	— Зборник радова Етнографског института Српске академије наука и уметности

III. (1937-1942)

Second half of the century
marked by a number of
important movements,
political, artistic, literary —
private, social, spiritual, economic —
which have left their impress
on all fields of human endeavour.
The most outstanding
movement, however, was the
revolutionary movement which
spread over the entire world.
It was a movement of
masses, of the people.

Other movements, such as
theosophical, spiritual, religious,
humanistic, aesthetic, cultural,
political, economic, etc., played
a large part in the life of
modern man, but they were
either minor or secondary.
Thus, the second half of the
century was marked by a
revolutionary movement, —

ЛИТЕРАТУРА

1. L. Adamic, *The Native Returns*, New York 1934.
2. L. Adamic, *A Nation of Nations*, New York, London 1945.
3. L. Adamić, *Smijeh u džungli, Autobiografija jednog američkog useljenika*, Sarajevo 1952.
4. E. G. Balch, *Our Slavic Fellow Citizens*, New York 1910.
5. D. Bandić, *Etmos*, ES 4, Beograd 1982.
6. Д. Бандић и Р. Ракић, *О проучавању савремених промена у обичајном животу нашеј народа*, Симпозијум Етнолошко проучавање савремених промена у народној култури, ПИЕИ САНУ 15, Београд 1974.
7. F. Barth, *Ethnic Groups and Boundaries*, The Social Organization of Culture Difference, Bergen-Oslo, London 1970.
8. С. Батон *Американизација и наши исељеници*, Нова Европа 7, Загреб 1923.
9. E. Benians, *Race and Nation in the United States*, Cambridge 1956.
10. L. Bennett, *Personal Choice in Ethnic Identity Maintenance, Serbs, Croats and Slovenes in Washington D. C.*, Palo Alto 1978.
11. B. Berger, *Beautiful Chicago*, Oregon 1980.
12. J. Bodner, *Schooling and the Slavic-American Family: 1900—1940* и B. J. Weiss (ur), *Education and the European Immigrant 1840-1940*, New York 1950.
13. D. Boque, *Principles of Demography*, New York 1969.
14. M. Bošković, *Antijugoslovenska fašistička emigracija*, Beograd i Novi Sad 1980.
15. R. Breton, *Institutional Completeness of Ethnic Communities and the Personal Relations of Immigrants*, The American Journal of Sociology 70, Chicago 1965.
16. R. Breton and M. Pinard, *Group Formation Among Immigrants, Criteria and Processes*, Canadian Journal of Economics and Political Science 26, Toronto 1960.
17. Ю. В. Бромлей, *Этнос и этнография*, Москва 1973.
18. Ю. В. Бромлей, *Очерки теории этноса*, Москва 1983.
19. M. Bulajić, *Iz istorije iseljeništva-pouke za današnjicu, Jugosloveni u Sjedinjenim Američkim Državama*, Iseljeništvo naroda i narodnosti Jugoslavije, Zagreb 1978.

20. H. Cair, *On the Trail of the Slavonic Pioneers*, u S. Sestanovich, *Slavs in California*, Oakland 1968.
21. Chicago Tribune, 4. july 1983.
22. A. Cohen, *The Lesson of Ethnicity*, u A. Cohen (ur), *Urban Ethnicity*, London 1974.
23. B. Colakovic, *Yugoslav Migrations to America*, San Francisco 1973.
24. B. Colakovic, *Geographic Distribution of South Slavs in the United States 1910-1970*, Duluth 1977.
25. B. Colakovic, *Serbian Emigration to the United States, Causes and Impact on the Old Country*, Mankato 1982.
26. B. Colaković, *Serbian Settlements in the United States* Mankato 1984.
27. И. Цветић, *Они који не остале овде*, Југословенски писци у САД, Београд.
28. В. Чайкановић, *Мит и религија у Срба*, Београд 1973.
29. I. Čizmić, *Doseljavanje, struktura i položaj naših iseljenika u prekomorskim zemljama*, Teme o iseljeništvu 5, Zagreb 1976.
30. I. Čizmić, *Hrvati u životu Sjedinjenih američkih država*, Zagreb 1982.
31. I. Čizmić i V. Milkačić, *Neki suvremenih problemi iseljeništva iz SR Hrvatske I i II*, Teme o iseljeništvu 1 i 2, Zagreb 1974.
32. З. Дивац, *Трансформације сеоске породице у савременим условима*, (Истраживање у Доњем Узју), ЗРЕИ САНУ 17-18, Београд 1985.
33. Н. Боновић, *Социјални преглед, О југословенској емиграцији у САД* СКГ 28, Београд 1929.
34. Т. Борђевић, *Наши народни живот* 1, Београд 1984.
35. A. Epstein, *Ethnos and Identity, Three Studies in Ethnicity*, Chicago 1978.
36. A. Eterovich, *Croatians From Dalmatia and Montenegrin Slavs in the West and South 1800—1900*, San Francisco 1971.
37. A. Eterovich, *Dalmatinske i crnogorske zajednice na zapadu i jugu*, Iseljeništvo naroda i narodnosti Jugoslavije, Zagreb 1978.
38. *Facts about Chicago*, Municipal Reference Library City Hall, Chicago 1985.
39. R. Filipović, *Očuvanje materinskog govora naših iseljenika u SAD pod pritiskom jezika prestiža*, Iseljeništvo naroda i narodnosti Jugoslavije, Zagreb 1978.
40. E. From, *Zdravo društvo*, Beograd 1980.
41. R. Gakovitch and M. Radovich, *Serbs in the United States and Canada, A Comprehensive Bibliography*, Minneapolis 1976.
42. N. Glazer and D. Moynihan, *Beyond the Melting Pot, The Negroes, Puerto Ricans, Jews, Italians and Irish of New York City*, Cambridge 1970.
43. N. Glazer and D. Moynihan, *Ethnicity, Theory and Experience*, Cambridge 1975.
44. P. Gleason, *American Identity and Americanization, Concepts of Ethnicity*, Cambridge and London 1982.

45. Z. Golubović, *Porodica kao ljudska zajednica*, Zagreb 1981.
46. M. Gordon, *Assimilation in America, Theory and Reality*, Daedalus 90, Cambridge 1961.
47. M. Gordon, *Assimilation in American Life*, New York and Oxford 1964.
48. G. Govorčin, *Americans from Yugoslavia, A Survey of Yugoslav Immigrants in the United States*, Gainesville 1961.
49. R. Green, *South Slav Settlement in Western Washington, Perception and Choice*, San Francisco 1974.
50. O. Handlin, *Race and Nationality in American Life*, Boston 1957.
51. O. Handlin, *American Principles and Issues, The National Purpose*, New York 1960.
52. M. L. Hansen, *The Problem of the Third Generation Immigrant*, Rock Island 1938.
53. H. Herman, *Položaj Hrvata u strukturi etničkih odnosa u Kanadi*, Iseljeništvo naroda i narodnosti Jugoslavije, Zagreb 1978.
54. D. Horowitz, *Ethnic Identity*, u N. Glazer and D. Moynihan, *Ethnicity, Theory and Experience*, Cambridge 1975.
55. B. Hrabak, *Srbi iseljenici u SAD do prvog svetskog rata*, Novi Sad 1980.
56. H. Isaacs, *Basic Group Identity*, u N. Glazer and D. Moynihan, *Ethnicity, Theory and Experience*, Cambridge 1975.
57. W. Isajiw, *Definitions of Ethnicity*, Ethnicity 1, New York and London 1974.
58. M. Јефтић, *Мала Србија, Српско усељеништво у Америци*, New York 1916.
59. K. Jončić, *Izučavanje srpskog iseljeništva u SAD i Kanadu i njegovih veza sa starim zavičajem*, MP 3—4, Beograd 1982.
60. Ž. Juričić, *Etničnost: primjer jugoslovenskih doseljenika u Viktoriji*, Iseljeništvo naroda i narodnosti Jugoslavije, Zagreb 1978.
61. I. Kaminski, *Konflikt identiteta i procesu asimilacije Cigana — Roma*, Kultura 35, Beograd 1976.
62. B. Карадић, *Српски Речник*, Београд 1969.
63. R. Kennedy, *Single or Triple Melting pot? Intermarriage Trends in New Haven 1870—1940*, American Journal of Sociology 49, Chicago 1944.
64. W. Kolar, *A History of the Tambura II, The Tambura in America*, Pittsburgh 1975.
65. Ј. Косиер, *Срби, Хрвати и Словенци у Америци, Економско-социјални проблеми емиграције*, Београд 1926.
66. Ш. Кулишић, П. Ж. Петровић и Н. Пантелић, *Српски митологички речник*, Београд 1970.
67. S. LaGumina, *American Education and the Italian Immigrant Response*, u B. J. Weiss (ur). *Education and the European Immigrant: 1840—1940*, New York 1950.
68. J. Lakatoš, *Narodna statistika*, Zagreb 1914.
69. Б. Лазаревић, *Број Југословена у Америци*, Нова Европа 2, Загреб 1921.

70. Б. Лазаревић, *Економски живот Југословена у Америци*, Нова Европа 3, Загреб 1921.
71. К. Libkind, *Razvitak društvenog identiteta tokom akultuiracije*, Kultura 35, Beograd 1976.
72. Е. Lič, *Kultura i komunikacija*, Beograd 1983.
73. F. Lovrich, *The Social System of a Rural Yugoslav-American Community*, Oysterville, San Francisco 1963.
74. N. Lovrich, *Asimilacija i očuvanje etniciteta u SAD*, Etničke organizacije i etnička privrženost među Amerikancima jugoslovenskog i italijanskog porekla, SP 2—3, Beograd 1974.
75. S. Majstorović, *U traganju za identitetom*, Beograd 1979.
76. Мала енциклопедија „Просвета”, Београд 1969.
77. L. Marković, *Borba u iseljeništvu za novu Jugoslaviju*, Beograd 1975.
78. M. Marković, *O razvoju naprednog pokreta kod Amerikanaca, i Kanadana jugoslovenskog porekla*, Jugoslovenski napredni pokret u SAD i Kanadi, Toronto 1983.
79. S. D. McLemore, *Racial and Ethnic Relations in America* Boston 1980.
80. V. Mikačić, *Adaptacija, integracija i asimilacija naših iseljenika u prekomorskim zemljama*, Teme o iseljeništvu 6, Zagreb 1976.
81. R. Naroll, *Ethnic Unit Classification*, Current Anthropology 5, Chicago 1964.
82. B. Niland, *Yugoslavs in San Pedro, California, Economic and Social Factors*, Sociology and Social Research 26, Sep.-Oct 1941.
83. M. Novak, *The Rise of the Unmeltable Ethnics*, New York 1972.
84. D. Padgett, *Conducting Research on Serbs in America, Problems and Prospects*, Serbian Studies 2/3, Chicago 1983.
85. M. Parenti, *Ethnic Politics and the Persistence of Ethnic Identification*, The American Political Science Review 61, Menasha 1976.
86. T. Parsons, *Change of Ethnicity*, u N. Glazer and D. Moynihan *Ethnicity, Theory and Experience*, Cambridge 1975.
87. Ч. Павић, *Срби и српске организације у Америци*, Чикаго 1917.
88. Н. Павковић, *Друштвена организација, Из традиционалне културе Србије*, ГЕМ 44, Београд 1980.
89. L. Pejović, *Prikaz naših iseljenika*, Чикаго 1939.
90. M. Petrović, *Koliko Srba ima u Americi? Neki statistički problemi*, MP 3—4, Beograd 1982.
91. M. Petrovich and J. Halpern, *Serbs*, Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups, Cambridge and London 1980.
92. T. Pettigrew, *Ethnicity in American Life, A Social-Psychological Perspective*, u O. Feinstein, *Ethnic Groups in the City*, Lexington 1971.
93. С. Поповић, *Срби у Америци*, Подуњавка 10, Београд 1848.

94. J. Porter, *Ethnic Pluralism in Canadian Perspective*, N. Glazer and D. Moynihan, *Ethnicity, Theory and Experience*, Cambridge 1975.
95. Б. Пурић, *Наши исељеници*, Београд 1929.
96. Г. Ратковић, *Чувајте се Америке*, Бранково коло 9, Сремски Карловци 1903.
97. *Religiozni obredi, običaji i simboli*, grupa autora, Beograd 1980.
98. E. Rosenthal, *Acculturation Without Assimilation*, The American Journal of Sociology 66, Chicago 1961.
99. N. Rot, *Rasne i etničke predrasude*, Rasizam, rase i rasne predrasude, Beograd 1974.
100. M. Seller, *To Seek America, A History of Ethnic Life in the United States*, USA 1977.
101. П. Слепчевић, *Срби у Америци, Белешке о њихову стању, раду и националној вредности*, Женева 1917.
102. A. Simić, *The Serbian Family in America, Cultural Continuity, Syncretism and Assimilation*, Serbian Studies 1, Chicago 1982.
103. H. Sirovatka, *Kako je u Americi i komu se isplati onamo putovati?*, Zagreb 1907.
104. M. E. Spiro, *The Acculturation of American Ethnic Groups*, American Anthropologist 57, Menasha 1955.
105. States and Metropolitan Area Date Book 1982.
106. G. Stewart, *American place-names, A Concise and Selective Dictionary for the Continental United States of America*, New York 1970.
107. T. D. Stewart, *The People of America*, New York 1973.
108. E. Stonequist, *The Marginal Man*, New York 1973.
109. Sun-Times, February 6, 1983.
110. J. Šević, *Neki oblici saradnje sa iseljenicima u oblasti informisanja*, Iseljeništvo naroda i narodnosti Jugoslavije, Zagreb 1978.
111. F. Šimić, *Neke karakteristike saradnje sa iseljeništvom u oblasti kulture i prosvjete*, Iseljeništvo naroda i narodnosti Jugoslavije, Zagreb 1978.
112. Б. Т., *Наши у Америци*, Нови живот 15, Београд 1923.
113. The People of Chicago, Who We Are and Who We Have Been, Department of Development and Planning, City of Chicago 1976.
114. *The Yugoslavs in the USA*, New York 1921.
115. G. Theodorson and A. Theodorson, *A Modern Dictionary of Sociology*, New York 1969.
116. A. Tresić — Pavićić, *Preko Atlantika do Pacifika, Život Hrvata u Sjevernoj Americi*, Zagreb 1907.
117. R. Ueda, *Naturalization and Citizenship*, u S. Thernstrom (ed) *Immigration Dimensions of Ethnicity*, Cambridge and London 1980.
118. U. S. Census za 1982.
119. R. Vecoli, *Contadini in Chicago — A Critique of „The Uprooted*, The Journal of American History 51, decembar 1964.

120. П. Влаховић, *Обичаји, веровања и празноверице народа Југославије*, Београд 1972.
 121. Dj. Vrga and F. Fahey, *Changes and Socio — religious Conflict in an Ethnic Minority Group, The Serbian Orthodox Church in America*, San Francisco 1975.
 112. M. Vujnovich, *Jugosloveni u Louisiani, Sjedinjene Američke Države, Iseljeništvo naroda i narodnosti Jugoslavije*, Zagreb 1978.
 123. M. Weber, *Economy and Society* 1, New York 1968.
 124. B. J. Weiss, *Education and the European Immigrant 1840 — 1940*, New York 1950.
 125. C. Young, *The Politics of Cultural Pluralism*, Medison 1976.

ПУБЛИКАЦИЈЕ ИСЕЉЕНИЧКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

Споменице

1. Church CSS 50th Anniversary, Chicago 1976.
2. Fiftieth Anniversary 1919 — 1969, St. Archangel Michael SOCh, South Chicago 1969.
3. Holy Resurrection SOC 1905 — 1975, Consecration, Chicago 1975.
4. Holy Resurrection SOC, 75th Anniversary 1905 — 1980, Chicago 1980.
5. Kalendar SPC i SAD i Kanadi za prestupnu 1984. godinu, Libertivill 1984.
6. Освећење обновљеног и проширеног манастира Светог Саве, 4. септембар 1982, Либертивил 1982.
7. Patron Saints Day of the CSS of the SOC Holy Resurrection Chicago 1977.
8. SPD Sloboda 1927 — 1977, Chicago 1977.
9. Споменица СНС 1901 — 1951, Питсбург 1951.
10. Споменица СПЦ Воскресенија Христова 1905 — 1955, Чикаго 1955.
11. Споменица, Тридесетогодишњица СПМ Св. Сава и шездесетогодишњица СПЦ у Америци, Либертивил 1953.
12. Српска православна ЦШО Светог Николе, Освећење новоподигнутог храма, Чикаго 1970.
13. Српски нагодни календар „Видовдан”, за 1945.
14. SSS „Branko Radičević”, 75th Anniversary, Chicago 1981.
15. Стара српска православна ЦШО „Христово Воскресеније”, Blessing of Iconastas, Чикаго 1977.
16. United Serbian Society, 100 Anniversary, Chicago 1980.

Штампа

1. Американски Србобран, Питсбург 1906, 1919, 1923, 1938, 1939, 1976, 1978.
2. Glasnik SAK 1971 — 1981, Čikago 1981.
3. „Слобода”, Орган Српског савеза „Слобода”, 10. октобар 1927.
4. St. Archangel Michael Church Bulletion, august 1985.
5. Светосавље, The Free SOCh Holy Resurrection, Божић 1985.

ТАБЕЛЕ

Табела I
РАЗЛОГ ИСЕЉАВАЊА У САД

	Бр	%
МУШКАРЦИ		
I талас	21	
— заједно с родитељима	1	4,8
— избегавање аустроугарске војске	4	19,0
— сиромаштво у земљи порекла	16	76,2
— позив родбине	5	23,8
II талас	10	
— политички разлози	10	100,0
III талас	4	
— економски разлози	2	50,0
— усавршавање у стручју	2	50,0
— позив родбине	2	50,0
ЖЕНЕ		
I талас	20	
— сиромаштво у земљи порекла	10	50,0
— заједно са родитељима	2	10,0
— код раније исељеног мужа	3	15,0
— у посету рођацима па се у САД удала и осталла	2	10,0
— да се уда за човека којег раније није познавала	3	15,0
II талас	нема	
III талас	5	
— сиромаштво у земљи порекла	4	80,0
— напредак у послу	1	20,0
— код оца	1	20,0
— у посету рођацима, па се удала и осталла	2	40,0

* Казивачи су наводили више разлога исељавања па стога збир процената није увек 100.

Табела II
ИСЕЉАВАЊЕ СА ТЕРИТОРИЈЕ ХРВАТСКЕ И СЛОВЕНИЈЕ
ПРЕМА СТАТИСТИЦИ ЗЕМАЉСКЕ ВЛАДЕ
У ЗАГРЕБУ*

Год.	Број исеље.	За Америку		М	Ж	Хрвати- Срби ¹	Мађари- Немци ²
1899	4195	2954	3662	533			
1900	4176	3452	3494	682		3674	502
1901	7879	6805	7021	858		7126	753
1902	11058	9870	9905	1152		10105	952
1903	13488	11941	12007	1481		12410	1078
1904	4848	3545	3921	927		4001	425
1905	27142	22252	24093	3049		16907	7830
1906	24726	21857	21168	3558		15258	6722
1907	25493	22845	21265	4228		15461	6496
1908	5045	2863	3739	1306		3153	885
1909	13441	11460	10761	2680		8496	3206
1910	16104	14024	12799	3305		9546	4163
1911	8215	6604	5561	2654		5108	1425
1912	15979	14239	11167	4812		9798	3679
						528	1545

* према: Љ. Косиер, Срби, Хрвати и Словенци у Америци,
Економско-социјални проблеми емиграције, Београд
1926, 25

¹ До 1904. Хрвати и Срби регистровани заједно, а затим у првој колони Хрвати, а у другој Срби.

² До 1904. Мађари и Немци регистровани заједно, а затим у првој колони Мађари, а у другој Немци.

Табела III
ИСЕЉАВАЊЕ СА ТЕРИТОРИЈЕ ХРВАТСКЕ И СЛОВЕНИЈЕ
ПРЕМА СТАТИСТИЦИ ПАРОБРОДСКИХ ДРУШТАВА*

Год.	Број исељеника	За Америку	Са пасошем	Без пасоша	Укупно за Америку
1900	39829	10557	3468	1024	4492
1901	38208	15636	6909	2524	9433
1902	49603	22298	9912	3603	13515
1903	50331	23236	11795	4377	16172
1904	33565	10478	3600	1180	4780
1905	48531	38234	22252	7887	30139
1906	47925	36844	21857	7198	29055
1907	49470	40073	22699	6657	28356
1908	19230	9904	2863	1382	4245
1909	37497	30103	11460	4825	16285
1910	36831	29591	14024	3546	17570
1911	16515	12308	6604	5731	12335
1912	35176	29303	14239	11222	25461

* J. Lakatoš, Narodna statistika, Zagreb 1914, 62.

Табела IV
ЈУГОСЛОВЕНИ У ЧИКАГУ ПРЕМА ЗЕМЉИ РОБЕЊА

zemља порекла	рођени у иностранству	страног порекла	УКУЛНО становника	година
Бугарска, Србија и Црна Гора	515	553	2 185 283	1910
Југославија	9 693	H.P.*	2 701 705	1920
Југославија	16 183	32 291	3 376 438	1930
Југославија	12 659	H.P.*	3 396 808	1940
Југославија	10 481	26 486	3 620 962	1950
Југославија	H.P.	31 958	3 550 404	1960
Југославија	14 978	28 738	3 363 947	1970

* нису регистровани

Табела V
ПОПИС ЈУГОСЛОВЕНА У ЧИКАГУ ПРЕМА
МАТЕРЊЕМ ЈЕЗИКУ¹

матерњи језик	рођени у иностра- нству	страног пoreкla	рођени у САД од родитеља рођених у САД	година
српско-хрватски ²	8 505	10 083		1910 ³
српско-хрватски ²	8 456	13 316		1920 ³
српски	1 586	H.P. ⁸		1930 ³
српски	1 380	2 380	100 ⁷	1940 ⁴
српско-хрватски		H.P. ⁸		1950 ⁵
српско-хрватски	8 826			1960 ⁶
српско-хрватски	9 239	16 186	894 ⁷	1970 ⁴

¹ Класификација према матерњем језику први пут се јавља у попису становништва из 1910. године.

² Укључени су хрватски, далматински, српски, црногорски и херцеговачки језик.

³ Матерњи језик је дефинисан као језик који се обично употребљавао у кући имиграната пре имиграције.

⁴ Матерњи језик је дефинисан као основни језик у кући неке особе у раном детињству.

⁵ У попису становништва из 1950. године нема података на основу матерњег језика.

⁶ Матерњи језик је дефинисан као основни језик у кући неке особе пре доласка у САД.

⁷ Ова рубрика јавља се само у пописима из 1940 и 1970. године.

⁸ Нису регистровани. Пописи из 1930. и 1960. године дају само податке о особама рођеним у иностранству.

Табела VI
ШКОЛСКА СПРЕМА НАШИХ ИСПИТАНИКА

Школска спрема	Г Е Н Е Р А Ц И ЈА						III тип	
	I			II				
	I талас ЈУГ.	II талас САД	III талас ЈУГ.	САД	САД	І тип		
без школе	26	39	1	7	6			
до 4. ра- зреда о.ш.	5	1	1		2			
основна школа	6	1	1			3		
до 2. ра- зреда сре- дње школ.	2		1			1		
средња школа	1		5	2		8	2	
курсеви	1				3			
колеџ или виша школа			1	2		9	2	
факултет	1		3	5		1	4	
спец. или државни испит					2			
магистратура							1	
докторат						1		
укупно	41	10	11		23	6	7	

Табела VII
ЗАНИМАЊЕ НАШИХ КАЗИВАЧА У ЧИКАГУ

ЗАНИМАЊЕ	г е н е р а ц и ј					
	I			II		III
	I талац	II талац	III талац	I тип	II тип	
Радник	у фабрици	12	5	2	4	1
	у руднику	3				
	на железници	2				
Службеник	на пошти				1	
	књиговођа				1	1
	економист				1	
	у банди	1	1	1	1	
	секретарица			1	1	1
Здравс. радник	лаборант			1		
	медицинска сестра				1	
	лекар		1			
Инжен. ер	архитектуре			1		1
	трећевине			1	1	
	машинарства					1
	хемије	2				1
Прос- вега	учитељ				1	1
	проф. на					
	универзитету			1		
Услуж. делатн.	шанкар	1				
	продавац			1	1	
	поштар					
	полицијац				1	
власник	кафане	2			1	
	продавнице	1	2			
сликар				1		
ученик или студент						8
домаћица	20		1	6		2
укупно	41	10	11	23	14	7

Табела VIII
ОДЛАСЦИ У КАФАНЕ

	I генерација			II генерација		III генерација
	I талац	II талац	III талац	I тип	II тип	
често		5	1	13	1	3
ретко	4	3	8	6	2	3
не	1	2	2	4	11	1
укупно	5	10	11	23	14	7

Табела IX
ОДЛАСЦИ НА БОГОСЛУЖЕЊА

	I генерација			II генерација		III генерација
	I талац	II талац	III талац	I тип	II тип	
сваке недеље	1	2	1	2		2
често	2	2	1	5	3	1
ређе	2	5	3	11		3
само на празнике		1	5	5	4	
не			1		7	1
укупно	5	10	11	23	14	7

Табела X
ЧЛАНСТВО У ИСЕЉЕНИЧКИМ ОРГАНИЗАЦИЈАМА*

	I генерација			II генерација		III генерација
	I талас	II талас	III талас	I тип	II тип	
ЦШО	4	7	1	10		3
КСС	1		2	9	2	2
Певачка и фолк. др.	1	1		9	4	1
Друштва						
СНС и	4	5		4	1	2
Јединство						
САК		3	3		1	
СБП		2	1			
не			5	2	9	1
укупно	5	10	11	23	14	7

* Једна особа је наводила да је члан више организација.

Табела XI
ОДЛАСЦИ НА ПИКНИКЕ

	I генерација			II генерација		III генерација
	I талас	II талас	III талас	I тип	II тип	
често	4	4	2	13	3	2
ретко	1	5	4	9	2	4
не		1	5	1	8	1
укупно	5	10	11	23	14	7

Табела XII
ВАЖНОСТ ПОРЕКЛА СУПРУЖНИКА ЗА УСПЕШНОСТ
БРАКА

	I генерација			II генерација		III генерација	
	I талац	II талац	III талац	I тип	II тип		
вeомa важно	5	7	6	8		2	
важно		2	5	10	3	3	
неважно		1		3	4	2	
бeз мишљења				2	3		
укупно	5	10	11	23	10	7	

Табела XIII
КОЛИКО ЈЕ ВАЖНО ДА ЊИХОВА ДЕЦА СКЛОПЕ
ЕТНИЧКИ ХОМОГЕН БРАК

	I генерација			II генерација		III генерација	
	I талац	II талац	III талац	I тип	II тип		
вeомa важно	5	4	4	4		4	
важно		3	3	7			
неважно		3	3	9	6	2	
бeз мишљења			1	3	3	1	
укупно	5	10	11	23	9	7	

Табела XIV
ВАЖНОСТ УЧЕЊА МАТЕРЊЕГ ЈЕЗИКА

	I генерација			II генерација		III генерација	
	I талас	II талас	III талас	I тип	II тип		
веома							
важно	5	9	8	13	1	2	
важно		1	3	5	3	2	
неважно				3	4	1	
без							
мишљења				2	2	2	
укупно	5	10	11	23	10	7	

Табела XV
ВАЖНОСТ ОКУПЉАЊА ИСЕЉЕНИКА

	I генерација			II генерација		III генерација	
	I талас	II талас	III талас	I тип	II тип		
веома							
важно	5	9	5	16	2		
важно		1	5	6	4	5	
неважно			1	1	3	1	
без							
мишљења					1	1	
укупно	5	10	11	23	10	7	

S U M M A R Y

Serbs in Chicago: Problem of Ethnic Identity

by Mirjana Pavlović

Since in our opinion ethnic identity is an important problem in the study of the complex issues of assimilation and ethnicity, we have tried to determine to what extent and why the Serbian emigrants in Chicago have preserved their ethnic identity and what have been the forms and factors of its manifestation in the multinational environment of Chicago.

As little attention has been paid to this problem so far, we collected the most important data during the field research by combining participatory observation, interviewing and casual conversation, although we also used all the available literature, statistical sources (censuses, etc.) and the emigrants' publications (newspapers, commemorative volumes, calendars, bulletins, etc.).

The Serbian emigrations to Chicago have had all the characteristics of the emigrations of other Yugoslav nations to America. They began at the turn of the 19th and 20th centuries, and they have been taking place with changing intensity ever since. Therefore this paper covers three generations of Serbian emigrants. There have been three waves of emigration, differing in the region, time and cause of emigration and the socio-economic characteristics of the emigrants.

The first-wave emigrants had come to Chicago until World War Two for economic reasons, and they were mostly from Lika, Bosnia-Herzegovina and Montenegro; only at the end of this and in the subsequent waves was there a large number of emigrants from Serbia. Most of them undereducated or even illiterate and without knowledge of the English language, they usually found employment as factory workers or poorly paid laborers.

The second wave consisted of emigrants who came after World War Two, mostly until 1960, as political émigrés or displa-

ced persons. The third wave, consisting of economic emigrants, began in 1960 and is not yet over. The socioeconomic status of the emigrants of the last two waves has been much more favorable because of a greater share of skilled workers. (The third wave has also been characterized by a much higher proportion of highly skilled workers.) Since now they are coming to Chicago with professional experience, as soon as they learn the language, they begin to advance.

On coming to Chicago, the first emigrants were faced with a new environment whose language, customs and habits were something altogether new to them. Besides, their adaptation to the new conditions of life was often accompanied by intolerance on the part of the members of groups which had emigrated earlier and by the unhospitality of American society. Therefore the old emigrants founded their colonies and institutions (parishes, relief societies, Serbian schools, choirs, etc...) in poor districts of the city.

The emigrants of the subsequent waves, especially the third, usually settled in colonies whose breakup began at the time of their coming to Chicago, but they remained active in the old emigrant organizations or founded new ones, more suited to their needs. The emigrants' families and organizations have formed an emigrant community, to an extent isolated from the rest of American society, in which our emigrants are still largely leading their private and public lives.

Different times of emigration and differences in the socio-economic status of the emigrants and generations have reflected on the status of their descendants in American society, and still more on the preservation of their ethnic identity, so that the members of the second generation can be divided into two types: the first type includes the descendants of the first-wave emigrants; and the second type, the post-World War Two emigrants.

As a satisfactory definition of ethnic identity must include both its subjective and objective aspects and also have a symbolic character, in this paper we shall take ethnic identity to denote group identity which the members of a group form on the basis of a series of symbolic notions about their common characteristics, and/or which is formed by others who identify them as members of a group on the basis of these notions. Ethnic identity is formed and manifested through a series of ethnic symbols. Their basic function is to express the Serbian communal spirit. In addition to this marking role, they also have a differentiating role. They separate our emigrants from the majority of the American population, which includes not only the white Anglo-Saxon Protestants but also all other ethnic groups in the city.

We have grouped the ethnic symbols into two large symbolic systems: the verbal (language and personal and family names) and the nonverbal (religion, music, food and decorative objects). We have analyzed each of these symbols separately,

with an intention of showing how it is used and how it changes and functions in the lives of the emigrants of different generations, waves and types. The first generation has, as expected, preserved its ethnic characteristics and is manifesting them more or less visibly both in the emigrant community and in American society at large. The second generation has lost some of the ethnic symbols, such as language, which has led some researchers to conclude that the second and, especially, the third generations have been largely assimilated. Ethnic identity, however, is based on a number of ethnic symbols, and loss of one of them does not entail loss of ethnic identity because its function can be taken over by other symbols. The later generations of Serbs in Chicago are cherishing symbols of their ethnic identity best suited to their needs and the conditions of their life (mostly nonverbal symbols).

Apart from generational affiliation, the preservation of ethnic identity is affected by a series of other factors. On the one hand, there are emigrant-community factors (type of migration, type of colony, participation in ethnic organizations), which along with the contact with the homeland are contributing to the preservation of ethnic identity. On the other hand, American-society factors (naturalization, immigration policy, school system, social mobility) are contributing to the disappearance of ethnic identity.

The opposite effects of the emigrant community and American society are giving rise, especially among the members of the second generation, to dual identity, which is symbolically manifested in the cherishing of both Serbian and American symbols, even simultaneously. The third generation, however, is characterized by an increased interest in the elements of the traditional culture of their ancestors. This is a generation most affected by the cultural pluralism and ethnic revival movement of the 1970s. Today the activities of various ethnic organizations in Chicago already cover the fourth and fifth generations of our emigrants, so that it is very likely that, although now being school-age children, they will preserve other ethnic characteristics besides the awareness of their ethnic origin.

The emigration of Serbs to Chicago still continues, contributing to the constant revival of Serbian ethnic elements. Therefore we can assume that the Serbian ethnic group in Chicago will not completely disappear in the foreseeable future and that it will preserve ethnic characteristics best suited to the needs of the emigrants and the conditions of the life in the multiethnic environment of Chicago.

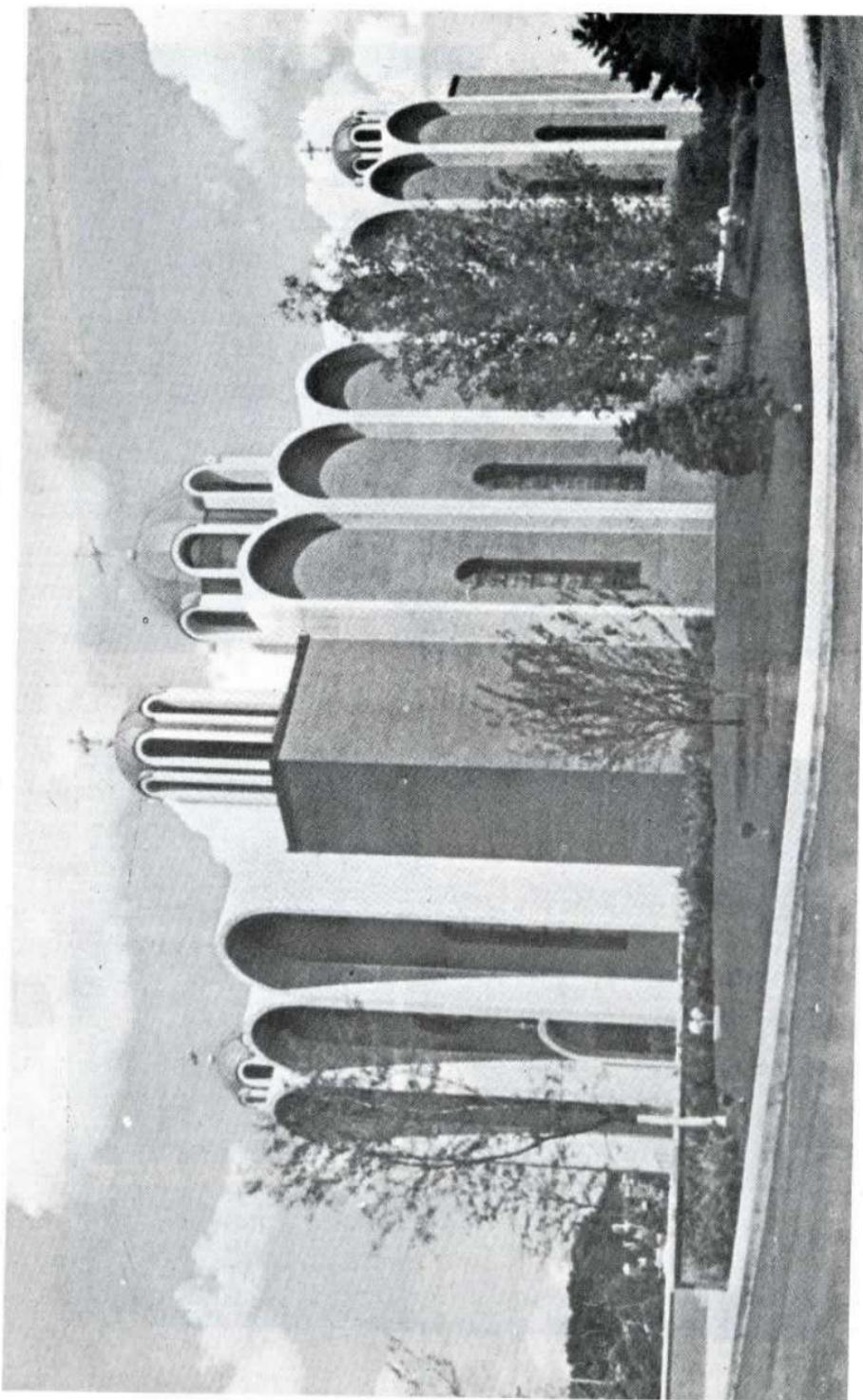
Translated by

PAVLE PERENČEVIC

ИЛУСТРАЦИЈЕ

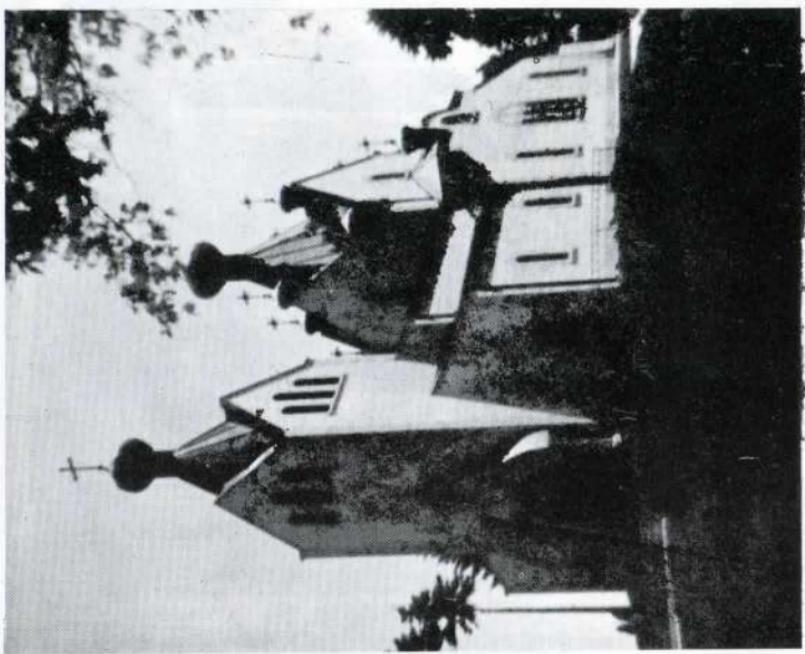
ПЕЧАТЬ МИ

СРПСКЕ ЦРКВЕ

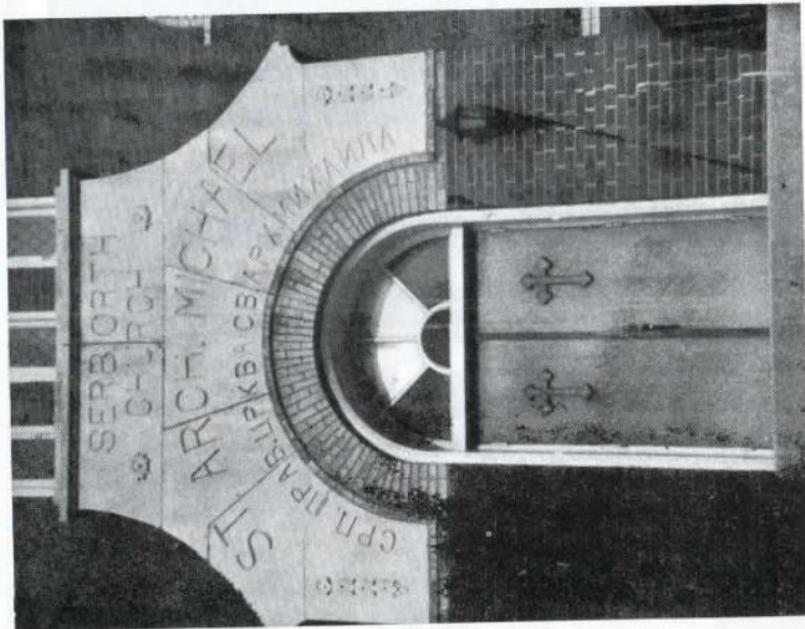

Слика 1.

Слика 3.

Слика 2.

Слика 4.

Слика 5.

СРПСКА ГРОБЉА

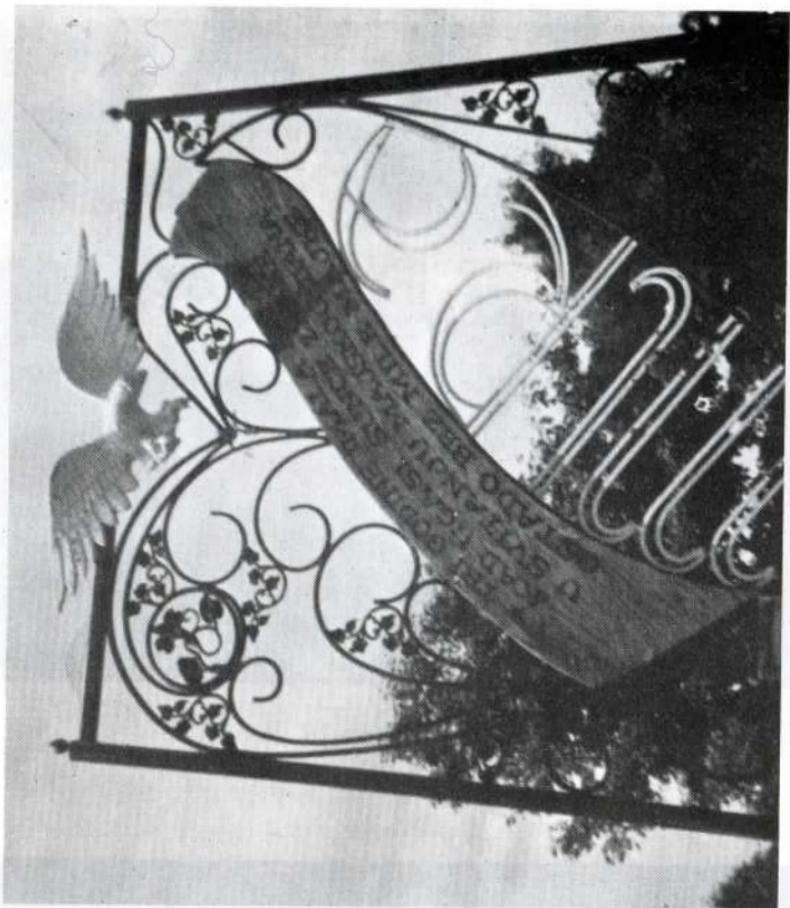

Слика 6.

Слика 7.

Слика 9.

Слика 8.

Слика 10.

Слика 11.

Слика 13.

Слика 12.

СРПСКА ДРУШТВА

Слика 15.

Слика 16.

ПИКНИЦИ

Слика 17.

Слика 18.

Слика 19.

Слика 20.

СРПСКИ ШТАНДОВИ НА ИЗЛОЖБИ
ЕТНИЧКИХ ГРУПА У ЧИКАГУ
(FOLK FAIR)

Слика 21.

Слика 22.

Слика 23.

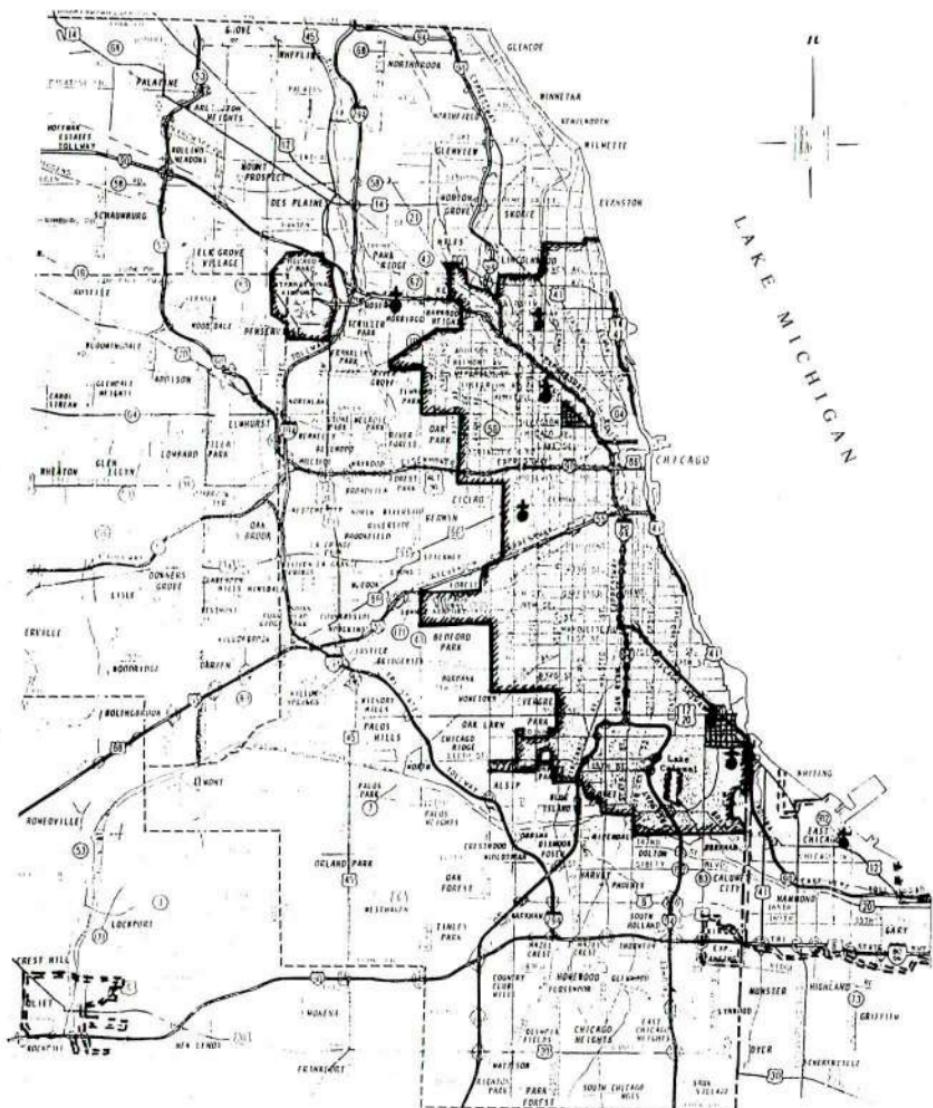
Слика 24.

Слика 25.

Слика 26.

Ужа област града

=====
 Подручја на широј области града у којима живи велики број Срба

Колоније

Цркве

САДРЖАЈ

УВОД	5
ПРВИ ДЕО	
НАШИ ИСЕЉЕНИЦИ У АМЕРИЦИ	13
ДРУГИ ДЕО	
СРБИ У ЧИКАГУ	19
I. ДЕМОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ	22
А) МИГРАЦИЈЕ	22
Б) ДЕМОГРАФСКА СТРУКТУРА	28
1. Број, старост и пол	28
2. Социјално-економске карактеристике	34
II. ИСЕЉЕНИЧКА СРЕДИНА	41
А) КОЛОНИЈЕ	42
Б) ИНСТИТУЦИЈЕ	48
1. Исељеничке организације	48
а) Црквено-школске општине	48
б) Потпорне, радничке и политичке организације	62
2. Исељеничка породица	68
ТРЕЋИ ДЕО	
ЕТНИЧКИ ИДЕНТИТЕТ СРБА У ЧИКАГУ	83
I. ДЕФИНИЦИЈА ЕТНИЧКОГ ИДЕНТИТЕТА	83
II. ЕТНИЧКИ СИМБОЛИ	91
А) ВЕРБАЛНИ СИМБОЛИЧКИ СИСТЕМИ	94
1. Језик	94
2. Лична и породична имена	98
Б) НЕВЕРБАЛНИ СИМБОЛИЧКИ СИСТЕМИ	99
1. Вера	99
2. Музика	101
3. Храна	103
4. Украшни предмети	105
III. ФАКТОРИ КОЈИ УТИЧУ НА ОЧУВАЊЕ ИЛИ ГУБЉЕЊЕ ЕТНИЧКОГ ИДЕНТИТЕТА	107
А) АМЕРИЧКО ДРУШТВО	109
1. Политика према досељеницима	109
2. Натурализација	119

3. Школски систем	120
4. Социјална мобилност	123
Б) ИСЕЉЕНИЧКА СРЕДИНА	125
1. Тип миграције	125
2. Колоније	125
3. Учешће у етничким организацијама	127
4. Брак и породица	129
В) КОНТАКТ СА ЗЕМЉОМ МАТИЦОМ	130
ЗАКЉУЧАК	134
ДОКУМЕНТАЦИЈА	
СКРАБЕНИЦЕ	137
ЛИТЕРАТУРА	139
ПУБЛИКАЦИЈЕ ИСЕЉЕНИЧКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА	145
1. СПОМЕНИЦЕ	
2. ШТАМПА	
ТАБЕЛЕ	147
SUMMARY	158
ИЛУСТРАЦИЈЕ	161
МАПА	177

CIP — Каталопизација ју публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

325.2(=861)(73)

ПАВЛОВИЋ, Мирјана

Срби у Чикагу : проблем етничког идентитета /
Мирјана Павловић. — Београд : Етнографски ин-
ститут САНУ : Идеа, 1991 (Ниш : Просвета). — 180
стр. : илустр. ; 24 см. — (Издања Етнографског ин-
ститута. Посебна издања ; књ. 32)

Тираж 1500. — Напомене уз текст. — Библио-
графија: стр. 139—144. — Summary / translated by
Pavle Perenčević.

ISBN 86-7587-004-3

323.15(=861)(73)

а) Емиграције, српске — САД б) Срби — Чикаго

1729292